Ἔτος Γ'. ΕΝ ΣΜΥΡΝΗ 1875. Φυλ. Ζ'.

ΑΝΑΛΥΣΙΣ ΤΗΣ ΕΝΝΟΙΑΣ ΤΟΥ ΠΡΟΜΗΘΕΩΣ ΔΕΣΜΩΤΟΥ ΤΟΥ ΑΙΣΧΥΛΟΥ.

ΥΠΟ Κ. ΞΑΝΘΟΠΟΥΛΟΥ.

Τὸ τολμηρὸν καὶ γιγαντιαῖον τοῦτο δρᾶμα τοῦ Αἰσχύλου πολλοὶ πολλαχῶς τῶν τε ἀρχαιοτέρων καὶ τῶν νεωτέρων ἡρμήνευσαν· καὶ δὴ ὁ μὲν διεῖδεν ἐν αὐτῷ τὸ ὕψος καὶ τὴν μακαριότητα τῆς ἐλευθέρας βουλήσεως, ὁ δὲ ἐξήγησε τὸν Προμηθέα δεσμώτην ὡς διάπυρον φιλοπατρίας καὶ φιλελευθερίας ποίημα κατὰ τῆς τυραννίας· ἄλλος ὑπέλαβεν αὐτὸ ὡς ἀλληγορίαν κατὰ τῆς ἐπαπειλούσης δῆθεν νέας τοῦ δημοκρατικοῦ κόμματος δυναστείας, ἥτις ἤρξατο μετὰ τὰ Μηδικὰ κρατυνομένη. Ἄλλοι δὲ πάλιν πνευματικώτερον ἑρμηνεύοντες τὸ δρᾶμα, ὑπέλαβον ὅτι ὁ Ζεὺς ἔπρεπε νὰ διατρέξῃ βαθμούς τινας ἀναπτύξεως κατὰ τὴν τριλογικὴν τοῦ ποιήματος τούτου σειρὰν, ὅπως καθαρθῇ πάσης ζωϊκῆς αὐθαιρεσίας. Ὁ δ' αὖθις θεωρεῖ τὸν ποιητὴν ὁπαδὸν τῆς βαθείας τῶν Ἐλευσινίων ἀρχαίας θεολογίας καὶ ὑποθέτει ὅτι ὁ ποιητὴς παρέστησε τὴν μεταξὺ τῶν θεολογουμένων τοῦ Ἡσιόδου καὶ τοῦ ὄντως ἀληθοῦς θεοῦ ὑπάρχουσαν διαφοράν· καὶ ἄλλοι ἄλλως, περὶ ὧν δὲν δύναμαί τι ἀσφαλῶς νὰ εἴπω, ἐπειδὴ καὶ τὰ ὀλίγα ταῦτα ἠρύσθην ἐκ βραχείας σημειώσεως ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων τοῦ περικλεοῦς Βερνχάρδου, ὅστις καὶ οὐδεμίαν ἑρμηνείαν παραδέχεται οὔτε ἀρχαιοτέραν οὔτε νεωτέραν, ὡς λύουσαν ἱκανῶς τὸ πρόβλημα.

Πλὴν τούτου, ὡς λέγει ὁ συγγραφεὺς τῶν θρησκευτικῶν μελετῶν (ά.), βιβλία ὁλόκληρα ἐγράφησαν περὶ τῆς προφητείας ταύτης τοῦ Προμηθέως· καὶ ὅτι αὐτὸς ἀκολουθεῖ

(ά.) Φιλοσοφικαὶ Μελέται τοῦ Χριστιανισμοῦ ὑπὸ Αὐγούστου Νικολάου μεταφρασθεῖσαι ὑπὸ Ἀρμ. Βράϊλα καὶ Μαυρομμάτου. Τόμ. Α'. σελ. 394.

ἰδίαν μέθοδον καὶ πρῶτον ὅτι ὁ Ζεὺς παρουσιάζεται ὑπὸ δύο χαρακτῆρας διαφόρους· ὁτὲ μὲν εἶνε αὐτὴ ἡ θεότης κατὰ τὴν ὑψηλοτέραν θρησκευτικὴν ἔννοιαν, ἡ ὑπερτάτη καὶ ἀδυσώπητος δικαιοσύνη,—ὁτὲ δὲ εἶνε ἅρπαξ καὶ τύραννος·—καὶ ἁ. ἡ ἀσάφεια καὶ ἀσυνέπεια—ἐκπλήττει αὐτόν· (σελ. 400) εἶτα ἀπελπίζεται νὰ εὑρεθῇ λύσις ἐξηγοῦσα καὶ συμβιβάζουσα ὅλα τὰ μέρη αὐτῆς. (σελ. 401.) Ἀφοῦ δὲ ἐξηγεῖ αὐτὸ ὡς προφητικὸν καὶ παραβάλλει εὐφυῶς πρὸς πολλὰ τῆς Γραφῆς, ἐπιχειρεῖ καὶ νὰ συμβιβάσῃ τὰς ἀντιφάσεις, οἷον ὅτι ὁ ἐν τῷ Προμηθεῖ δεσμώτῃ ἐχθρὸς τοῦ ἀνθρώπου, ὃν ὁ προσδοκώμενος λυτρωτὴς μέλλει νὰ καταβάλῃ, εἶνε αὐτὴ ἡ θεότης, ὁ Ζεύς· ἀλλ' ὅτι ὁ Ζεὺς ἐνταῦθα δὲν εἶνε ὁ ἀληθὴς θεὸς, δὲν εἶνε εἰμὴ ἅρπαξ·—Ἀλλὰ ἀντὶ νὰ προχωρήσωμεν ἐρωτῶμεν πῶς εἶνε δυνατὸν νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι ὁ Αἰσχύλος δημοσίᾳ ἐδύνατο νὰ κτυπήσῃ τὸν ὑπέρτατον τῆς πολιτείας θεὸν, ὅςτις ὁπωσδήποτε ἦτο ἡ συμβολικὴ καὶ θρησκευτικὴ ἑνότης τῆς καθεστηκυίας πολιτείας· ὥςτε οὐδ' αὐτὴ ἡ ἐξήγησις λύει τὰς πολλὰς καὶ ποικίλας τοῦ δράματος ἀπορίας.

Ὅθεν προσερχόμενος εἰς ἑρμηνείαν τοῦ αἰνιγματώδους τούτου δράματος ἄνευ πολυειδοῦς καὶ παντοίας τῶν περὶ αὐτοῦ γεγραμμένων ἀναγνώσεως καὶ προκαταλήψεως, ἀφοῦ πολλαχῶς πολλάκις ἐμελέτησα αὐτὸ τοῦτο κατὰ στίχον καὶ ἐσκέφθην ἐπὶ πολὺ, παραβαλὼν πρὸς αὐτὸ καὶ ἄλλα τοῦ ποιητοῦ δράματα, πολλὰς δὲ κατ' ἐμαυτὸν ἀπεπειράθην ἑρμηνείας, ὀρθότερον τελευταῖον ἐνόμισα ν' ἀναλύσω τὸ δρᾶμα εἰς τὰ οὐσιωδέστατα αὐτοῦ στοιχεῖα, ἐξ ὧν τεχνηέντως καὶ ἁρμονικῶς, ὡς μοὶ φαίνεται, τὸ ὅλον συμπλέκεται καὶ συναπαρτίζεται, πεποιθὼς ὅτι οὕτω κατὰ διαλεκτικὴν ἀνάγκην θὰ ἐξαχθῇ τοῦ ὅλου ἡ ἑνότης καὶ ἡ ἔννοια, ὡς εἰπεῖν, ἀντικειμενικῶς, καὶ θὰ ἑρμηνευθῶσιν ἅμα μετὰ τῆς δυνατῆς σαφηνείας καὶ ἀκριβείας τὰ πολλὰ αὐτοῦ ἀπορούμενα καὶ αἰνιγματώδη μέρη.

Καθ' ἣν λοιπὸν ἐννοοῦμεν τοῦ προβλήματος τούτου ἀνάλυσιν, ὅπερ εἶνε τὸ τῆς ὅλης ἀνθρωπότητος πρόβλημα, τὸ δι' αἰώνων ἀπορούμενον καὶ ὑπὸ τῆς φιλοσοφίας καὶ ποιήσεως διαφόρως συζητούμενον καὶ ἐκπεφρασμένον, ὑπὸ δὲ τοῦ ὑψηλοῦ θρησκευτικοῦ συναισθήματος θεοπνεύστως λυόμενον, τέσσαρα εἶνε τὰ συναρμοζόμενα καὶ θαυμασίαν συγκροτοῦντα ἁρμονίαν ἐν τῷ ὑψηλῷ δράματι στοιχεῖα: ἁ ὁ στεναγμὸς, β' ἡ ἁμαρτία, γ' ἡ ἐλευθερία, ἐξ ἧς ἡ ἀντίθεσις, καὶ δ' ἡ λύσις ἤτοι ἡ ἕνωσις τῆς ἀντιθέσεως. Τούτων ἕκαστον τῶν στοιχείων προκύπτει σαφῶς ἐκ συντόνου μελέτης καὶ παρατηρήσεως τοῦ συνθέτου ὅλου καὶ ὡς εἰπεῖν ὀργανικοῦ δράματος καὶ τῶν μερῶν αὐτοῦ, οἷον ἐποιήθη ὑπὸ τῆς ὑψηλῆς διανοίας τοῦ δαιμονίου Αἰσχύλου ἐπὶ τοῦ παναρχαίου τοῦ Προμηθέως μύθου· ἐπειδὴ οὐδὲ εἷς στίχος, ὡς νομίζω, οὐδὲ λέξις ἴσως οὐδεμία κεῖται ἀργὴ καὶ μὴ συμβάλλουσα εἰς τοῦ ὅλου τὴν ὀρθὴν κατάληψιν.

Ὅθεν δὲν ἐνόμισα ὀρθὸν νὰ προκαταληφθῇ τις ἐκ τῆς ἐντυπώσεως τοῦ ὅλου σύλληβδην, εἶτα ποιῶν ἐξ ὑποκειμένου καὶ αὐθαιρέτως ὑπόθεσίν τινα εἴτε εὐφυᾶ εἴτε τολμηρὰν νὰ ζητήσῃ κατ' αὐτὴν ὁπωσδήποτε τοῦ ὅλου νὰ ἑρμηνεύσῃ τὴν ἔννοιαν, ἐφ' ὅσον φαίνεται δυνατὴ ἡ ἐξήγησις, ἢ καὶ νὰ καταδικάσῃ τὰ πολλὰ αὐτοῦ ὡς ἀσαφῆ καὶ ἀσυνάρτητα καὶ ἀντιφάσκοντα.

Ἡ τοιαύτη μέθοδος μοὶ ἐφάνη ἐπικίνδυνος καὶ ἐπισφαλής· διότι πράγματι, ὡς λέγει καὶ ὁ Βερνχάρδης ἐν τῇ φιλολογίᾳ του, ὁ μῦθος τοῦ Προμηθέως καὶ δὴ τὸ δρᾶμα τοῦτο, εἶνε λίαν ἐλαστικὸν καὶ πολλὰς ἐπιδέχεται ἑρμηνείας.

Κατὰ τὴν μέθοδον λοιπὸν ταύτην ἐμμένω εἰς τὸ δρᾶμα καὶ τὰ καθ' ἕκαστα αὐτοῦ μέρη τὰ κυριώτερα, καὶ ὅπου ἀνάγκη ἐνορῶ καὶ εἰς τὸ ἐν ἄλλοις ποιήμασιν ἐκδηλούμενον ὑψηλὸν τοῦ Αἰσχύλου πνεῦμα καὶ θεοφόρητον νοῦν καὶ εἴ που ἀλλαχοῦ.

Μετὰ δὲ τὴν ἀκριβῆ τῶν ἐξ ὧν συγκροτεῖται στοιχείων παράστασιν θ' ἀποπειραθῶ δι' ὀλίγων νὰ ἴδω λογικῶς καὶ ἀναγκαίως τὸ ἓν ἀπὸ τοῦ ἄλλου παραγόμενον καὶ τελείως

εἰς ἓν καὶ μίαν ὑψίστην ἔννοιαν κορυφούμενον.

Α.' Ὁ στεναγμός.

Καὶ πρῶτον ἀρχόμεθα ἀπὸ τοῦ πρώτου καὶ ὡς εἰπεῖν βαθυτόνου στοιχείου, τοῦ στεναγμοῦ καὶ τοῦ πόνου. Ὁ Προμηθεὺς ἄνθρωπος διὰ τοῦ Κράτους καὶ τῆς Βίας ἀπηνῶς πασσαλοῦται εἰς δεσμὰ ἄῤῥηκτα ἐπὶ ἀποκρήμνου καὶ μετεώρου τῆς γῆς βράχου. Χεῖρας καὶ πόδας δεινῶς προσηλοῦται ἐκεῖ, τὰ δὲ στέρνα διαμπερὲς κατασφηνούμενος, οὔτε νὰ κινηθῇ δύναται οὐδὲ ν' ἀφίπταται ἀφ' οὗ ἔστη σημείου τῆς γῆς, ἀλλ' οὐδὲ νὰ μετατοπίσῃ, πεπηγμένος ἐκεῖ ἐπὶ τῆς πέτρας, ὡς τὸ φυτὸν μὲ τὰς ῥίζας του εἰς τὸ βάθος τῆς γῆς, οἷον δένδρον τοῦ οὐρανοῦ κατὰ Πλάτωνα, οἷος καὶ εἶνε σωματικῶς ὁ ἄνθρωπος.

Οὕτω δὴ ὁ Προμηθεὺς ἄνθρωπος στενάζει βαθέως καὶ τὰ παρόντα καὶ τὰ μέλλοντα κακά· τὰ παθήματά του ἄπειρα καὶ ἄπειροι οἱ πόνοι καὶ τὰ βάσανά του· τὸ ἓν διαδέχεται τὸ ἄλλο, ὁ καύσων τὸν παγετὸν, ἡ ἀγρυπνία τὸν κάματον, οἱ ἐδυρμοὶ τοὺς γόους, ἡ ἐρημία τὸν βράχον. οἰκτρὸν θέαμα ὁ ταλαίπωρος μεταξὺ οὐρανοῦ καὶ γῆς, ποταμῶν καὶ ἀπεράντου κυματιζομένης θαλάσσης ὑπὸ τὸ πανέφορον τοῦ ἡλίου ὄμμα· διὰ μυριάδων αἰώνων θὰ ταλαιπωρῆται (τὸν μυριετῆ χρόνον ἀθλεύσω) ὁ τάλας οὐδὲν τέρμα τῶν παθῶν καὶ συμφορῶν προορῶν, ὡς εἶνε ὑπεζευγμένος ὑπὸ τὸ κράτος τῆς ἀκαταμαχήτου ἀνάγκης τοῦ πεπρωμένου οὐ μόνον τῆς ὑλικῆς, ἀλλὰ μὴν καὶ τῆς ἠθικῆς· διότι ἀπεχθής τε καὶ μισητὸς κατέστη εἰς πάντας τοὺς θεοὺς ὁ ταλαίπωρος.

Παρηγορίαν ἄλλην τῶν πόνων του δὲν ἔχει εἰμὴ τοὺς θρήνους καὶ τὴν συμπάθειαν τῶν ἁγνῶν νεανικῶν καρδιῶν. Τὸ βάθος τῆς ὀδύνης του εἶνε ἀνέκφραστον, ὥςτε ἐπιθυμεῖ νὰ μὴ ἐγεννᾶτο εἰς τὸ φῶς τῆς ἡμέρας, μᾶλλον δὲ τὸ σκότος τὸ βαθὺ τῆς ἀβύσσου νὰ τὸν ἔκρυπτεν εἰς τὰ ἔγκατα τοῦ Ταρτάρου, παρὰ νὰ πάσχῃ τοιαῦτα μετέωρος ὁ τάλας, οἰμώζων ὡςεὶ ὁ Ἰώβ: ἀπόλοιτο ἡ ἡμέρα, ἐν ᾗ ἐγεννήθην καὶ ἡ νὺξ, ἐν ᾗ εἶπον: ἰδοὺ ἄρσεν· ἡ ἡμέρα ἐκείνη εἴη σκότος· Κεφ. Γ'. οὐχὶ πειρατήριόν ἐστιν ὁ βίος ἀνθρώπου ἐπὶ τῆς γῆς;—ἐὰν κοιμηθῶ, λέγω πότε ἡμέρα; ὡς δ' ἂν ἀναστῶ πάλιν, πότε ἑσπέρα; πλήρης δὲ γίνομαι ὀδυνῶν ἀφ' ἑσπέρας ἕως πρωΐ.—Κεφ. Ζ'.

Συγκινεῖται πᾶς ὁ περὶζ κόσμος εἰς τὰ φρικαλέα καὶ ἀνέλπιστα τοῦ πάσχοντος Προμηθέως ἀνθρώπου δυστυχήματα, εἰ μή τις σιδηρόφρων καὶ ἐκ πέτρας εἰργασμένος· ἡ οἰκουμένη πᾶσα θρηνεῖ καὶ στενάζει· θρηνοῦσιν οἱ κάτοικοι τῆς Ἀσίας, οἱ ἔνοικοι τῆς Κολχίδος, τὰ πλήθη τῆς Σκυθίας, τῆς Ἀραβίας τὸ ἄνθος, οὕτως εἰπεῖν ἡ πᾶσα οἰκουμένη. Ἡ φύσις ὅλη στενάζει· βοᾷ ὁ πόντος στένων, στενάζει ἡ ἄβυσσος, βογκοῦσι τῆς γῆς τὰ ἔγκατα, οἱ ποταμοὶ καὶ αἱ πηγαὶ πᾶσαι οἰκτρῶς στένουσι. Τὰ πάντα λοιπὸν ὡςεὶ τονίζουσι βαθυτάτου στεναγμοῦ συναυλίαν ἐπὶ τῇ οἰκτρᾷ θέᾳ τοῦ πάσχοντος ἀνθρώπου Προμηθέως, τοῦ ἀνεπτυγμένου δηλονότι καὶ πολιτισθέντος, ὡς καὶ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ Ἄτλαντος, τοῦ δεσποζομένου δηλονότι τῇ βαρείᾳ τύχῃ, ὅςτις ἔστηκεν ἐρείδων ἐπ' ὤμων κίονα οὐρανοῦ καὶ γῆς, βάρος οὐκ εὐάγκαλον· μεθ' ὧν συνᾴδουσι καὶ τῆς φύσεως οἱ κλονισμοὶ καὶ καταστροφαὶ ἐν τῷ Τυφῶνι.

Ἀλλὰ τοῦ πάσχοντος ἀνθρώπου ἡ περιγραφὴ δέον ἔτι νὰ συμπληρωθῇ· διότι ποῦ τὸ ἕτερον ἥμισυ τοῦ ἀνθρώπου, ἡ γυνή, ἡ συμπλήρωσις δηλονότι τοῦ ἀνθρωπίνου γένους; Ἰδοὺ πῶς προσφυῶς συναποτελεῖ καὶ συμπληροῖ τὸν ὅλον στόνον καὶ τὴν ὅλην ταλαιπωρίαν τοῦ ἀνθρωπίνου γένους ὁ μέγας τραγικός. Ὅτε ὁ χορὸς τῶν νεανίδων (αἱ ἄγευστοι ἔτι θλίψεως καὶ δυστυχίας,) ἐν τῷ δευτέρῳ χορικῷ ταλανίζει τὴν νῦν παροῦσαν τοῦ πάσχοντος Προμηθέως συμφορὰν, καὶ ἀναμιμνήσκεται κατὰ τὸν νόμον τοῦ συνειρμοῦ τῶν παραστάσεων τὴν ἐποχὴν τῆς παρελθούσης ἤδη χαρᾶς τοῦ Προμηθέως, τῆς χαρᾶς αὐτοῦ καὶ εὐφροσύνης κατὰ τὴν ῥοδοδάκτυλον ἠὼ τοῦ βίου

του, κατὰ τοὺς γάμους δηλονότι αὐτοῦ μετὰ τῆς ἀδελφῆς Ἡσιόνης, ὅτε δὴ αὗται ἔψαλλον τὸν ὑμέναιον ὕμνον ἐπὶ τούτῳ, τότε δὴ ἀκριβῶς ἐπάγεται ὑπὸ τοῦ ποιητοῦ ἐν τῇ σκηνῇ τῆς ἐκτραγῳδήσεως τῶν ἀνθρωπίνων συμφορῶν ἡ Ἰώ, ἡ οἰστρηλατουμένη καὶ πλανωμένη αὕτη κόρη ἕνεκα τῶν γάμων.

Ὁ μῦθος τῆς Ἰοῦς εἶνε συμβολικὴ παράστασις τῶν φάσεων τῆς Σελήνης καὶ τῶν πλανήσεων, ἐχούσης ἀναφορὰν ὡς γνωστὸν καὶ ὑποτιθεμένην σχέσιν πρὸς τὴν ὥριμον ἡλικίαν τῶν κορασίων καὶ τὸν τοκετὸν ὁμοίως, νομιζομένης δὲ ὡς ἐχθρικῆς δυνάμεως καὶ δὴ μανίαν ἐμποιούσης δῆθεν καὶ λύσσαν, διὸ καὶ τὄνομα σεληνιασμός. Σχετίζεται ἄρα πρὸς τὰ τοῦ ἔρωτος καὶ τὰ τοῦ γάμου· διὰ ταῦτα συνήρμοσεν ἐπιδεξίως ὁ ποιητὴς τὸν μῦθον τοῦτον ἐνταῦθα, ὅπως συμπληρώσῃ ἐν ταῖς πλάναις καὶ παθήμασιν αὐτῆς τὸν στεναγμὸν καὶ τὰ δεινὰ τοῦ ὅλου ἀνθρωπίνου γένους.

Ἡ Ἰὼ λοιπὸν παρίσταται ἐκεῖ ἐν ἁρμοδίᾳ στιγμῇ ὑπὸ οἴστρου καὶ λύσσης ἐλαυνομένη καὶ πλανωμένη πλάνας φοβερὰς τῆς καρδίας· καὶ διὰ τί;

Διότι ἡ ἁγνὴ καὶ ἀθῴα αὕτη κόρη τοῦ Ἰνάχου ὠνειρεύετο καθ' ὕπνους τὴν ὑψίστην εὐδαιμονίαν της, τὸν ὕψιστον ἔρωτα, τὸν ἔρωτα τὸν ἀπατηλὸν τῆς εὐδαιμονίας, οἷα ὀνείρατα ὀνειρεύεται δὰ συνήθως ἡ ἀνθρωπίνη κορδία, ἰδίᾳ ἡ νεανικὴ κατὰ τὴν αὐγὴν τῆς ἡμέρας τοῦ βίου. Τὸ ἐπιφοιτῶν ὄνειρον ἐπανελάμβανε συνεχῶς εἰς τὴν ψυχὴν τῆς νέας ἡδέως τάδε: ὦ μέγ' εὔδαιμον κόρη, τί παρθενεύει δαρὸν, ἐξόν σοι γάμου τυχεῖν μεγίστου; Ζεὺς ἱμέρου βέλει πρὸς σοῦ τέθαλπται καὶ ξυναίρεσθαι Κύπριν θέλει. στ. 657.—Καὶ τῳόντι τὸ ὕψιστον ἀγαθὸν εἶνε αὐτὸς ὁ Θεὸς, ὅ τις *ἐφίεται φύσει*, ἀλλ' ἀποπλανᾶται δυστυχῶς, ἀντ' αὐτοῦ ἄλλο τι ὡς τοιοῦτο ὑπολαμβάνων.

Κατὰ τὸ πυθόχρηστον ἡ νεᾶνις διώκεται τῆς οἰκίας, *ἵνα μὴ ἐξαφανισθῇ τὸ γένος*. στ. 667—8.

εἰ μὴ θέλοι, πυρωπὸν ἐκ Διὸς μολεῖν
κεραυνὸν, ὃς πᾶν ἐξαϊστώσει γένος.

Καὶ κατὰ τὸ ἱερὸν Εὐαγγέλιον τῆς σωτηρίας «ὁ ποιήσας ἀπ' ἀρχῆς ἄρσεν καὶ θῆλυ ἐποίησεν αὐτοὺς καὶ ἕνεκεν τούτου καταλείψει ἄνθρωπος τὸν πατέρα καὶ τὴν μητέρα...»

Φέρεται λοιπὸν ἐκεῖ, ὅπου οἱ πόθοι καὶ τὰ ὀνείρατα αὐτὴν ἦγον, ἀλλ' εὐθὺς ἡ μορφὴ τῆς παρθένου διαστρέφεται καὶ αἱ φρένες ἔτι ἔνδοθεν· καὶ οὕτω ἀκριβῶς ὁ *πόρος* ἐγέννησεν εἰς αὐτὴν τὴν ἀπορίαν καὶ τὸν οἶστρον κατὰ τὸν Πλάτωνα. Διότι ἡ ψυχὴ, τὸ θυμικὸν καὶ ὀρεκτικὸν, ὅπερ ἐκπροσωπεῖ ἐνταῦθα ἡ γυνὴ Ἰώ, «θεῖ ποθοῦσα ὅπου ἂν οἴηται ὄψεσθαι καὶ λήψεσθαι τὸν ἔχοντα τὸ κάλλος· καὶ πᾶσα κεντουμένη κύκλῳ οἰστρᾷ καὶ ὀδυνᾶται· μνήμην δὲ ἔχουσα τοῦ οὗ ἐφίεται καλοῦ γέγηθεν· ἐκ δ' ἀμφοτέρων μεμιγμένων ἀδημονεῖ τε τῇ ἀτοπίᾳ τοῦ πάθους καὶ ἀποροῦσα λυττᾷ· καὶ *ἐμμανὴς* οὖσα οὔτε νυκτὸς δύναται καθεύδειν οὔτε μεθ' ἡμέραν οὗ ἂν ᾖ μένειν.» (Φαῖδρ. XXXII.)

Ἐν τῷ ἐπεισοδίῳ λοιπὸν τῆς Ἰοῦς διατραγῳδεῖ ὁ ποιητὴς τὰς πλάνας καὶ ἀπάτας καὶ τὰς ἐντεῦθεν ποικίλας συμφορὰς καὶ νοσήματα τῆς ἀνθρωπότητος, ἥτις ἐφιεμένη τῶν ἀγαθῶν τῆς εὐδαιμονίας, διατρέχει γῆν τε καὶ θάλασσαν ὑπὸ διάφορα ὀνόματα εἴτε κατακτήσεως καὶ φιλοδοξίας εἴτε χρηματισμοῦ εἴτε καὶ ἐπιστήμης· διότι «ὁ ἐρῶν τῶν ἀγαθῶν, ἐρᾷ εὐδαίμων γενέσθαι καὶ πάντες οἱ ἄνθρωποι κοινὸν ἔχουσι τοῦτον τὸν ἔρωτα, ἐπειδὴ πάντες βούλονται τὰ ἀγαθὰ ἔχειν ἀεί· ὥστε πάντες ἐρῶσι καὶ δὴ ἔρως πᾶσα ἡ τῶν ἀγαθῶν ἐπιθυμία καὶ ἡ τοῦ εὐδαιμονεῖν, ὁ μέγιστος οὗτος καὶ δολερὸς ἔρως παντί· ἀλλ' οἱ μὲν ἄλλοι τρέπονται πολλαχῶς ἐπ' αὐτόν... (κατὰ τὴν Διοτίμαν Συμπ: Πλάτ.)

Τὴν αὐτὴν δ' ἔννοιαν ὑποτυποῖ καὶ ὁ ἐναρμόνιος Σοφοκλῆς, ἐν οἷς ᾄδει·

ἁ—πολύπλαγκτος ἐλπὶς (τοῦ βίου)—
πολλοῖς δ'

ἀπάτα κουφονόων ἐρώτων, εἰδότι δ'
οὐδὲν ἕρπει·

Ὅθεν κατὰ τοιαύτην ἔννοιαν, ὡς νομίζω, συνείρεται καὶ ἐμμελῶς ἁρμόζεται πρὸς τὸν πάσχοντα ἐπὶ τοῦ βράχου Προμηθέα, τὸν ἐν χρόνῳ καὶ κατὰ βάθος πάσχοντα, τὸ πρόσωπον τῆς οἰστρηλατουμένης Ἰοῦς, τῆς κατὰ χῶρον πασχούσης καὶ κατὰ πλάτος, ἐν ᾗ καὶ συμπεριλαμβάνεται ἅπαν τὸ ἀνθρώπινον γένος ἐπὶ τῆς οἰκουμένης κατὰ τὰς τότε γεωγραφικὰς καὶ ἐθνολογικὰς γνώσεις καὶ παραδόσεις. Καὶ δὴ ἐκπαρίσταται οὕτω πάσχων ὁ ἄνθρωπος καὶ ὡς προμηθεὺς καὶ ὡς ἐπιμηθεὺς, καὶ κατ' ἄνδρα καὶ κατὰ γυναῖκα, τὸν νοῦν καὶ τὴν καρδίαν, ἐν ταῖς μερίμναις καὶ ταῖς ὁρμαῖς μετὰ πάσης τῆς πολλαπλότητος καὶ τῆς ἐθνολογικῆς ποικιλίας αὐτοῦ· διότι αὕτη οἰστροπλὴξ ἡ τάλαινα μάστιγι θείᾳ γῆν πρὸς γῆς ἐλαύνεται· ὁ δὲ χορὸς τῶν νεανίδων, τῶν Ὠκεανίδων νυμφῶν, φρίττει ἀκούων τὰ παράξενα δι' αὐτὴν παθήματα τῆς οὕτω δεινῶς πασχούσης καὶ πλανωμένης ἁπάσας τὰς ἡμέρας αὐτῆς.

Τέλος μανίαι φρενοπληγεῖς θάλπουσιν αὐτὴν, αἱ τὸν ἔρωτα τῆς εὐδαιμονίας διαδεχθεῖσαι· οἴστρου ὁρμὴ ὑπεκκαίει αὐτὴν ἄνευ πυρός· ἡ καρδία της ὑπὸ φόβου λακτίζει τὸν νοῦν, τὰ ὄμματα στροφοδινοῦνται καὶ ὑπὸ λύσσης φέρεται ἔξω τοῦ δρόμου, ὡς ὑπὸ βιαίας πνοῆς, ἀκρατὴς τῆς γλώσσης, παραπαίουσα ἐν τοῖς λόγοις εἰς πέλαγος οὕτω συμφορᾶς δεινῆς περιελθοῦσα ἡ τάλαινα οἴχεται. Τῆς παραφορᾶς τῶν ὁρμητικῶν παθῶν ἀκριβὴς καὶ πιστὴ περιγραφή.

Β'. Ἡ ἁμαρτία.

Τηλικαῦτα λοιπὸν τὰ δεινὰ τοῦ ἀνθρώπου καὶ πολλὰ καὶ ποικίλα κατὰ τὰς διαφόρους αὐτοῦ ἐποχὰς τῆς ἀναπτύξεως καὶ τοῦ πολιτισμοῦ, οἷα ποιητικῶς καὶ ὑψηλῇ τῆς φαντασίας ἄρσει ἐποπτικῶς περιγράφονται ἐν τῷ Προμηθεῖ δεσμώτῃ.

Ἀλλὰ τὰ δεινὰ ταῦτα, τὰ κακὰ ταῦτα, πόθεν πηγάζουσιν; Τίνος ἁμαρτίας εἶνε ποινὴ κατὰ αἰώνιον ἠθικὸν νόμον τὰ δυστυχήματα ταῦτα; Ἢ διατί πάσχει καὶ τιμωρεῖται ὁ Προμηθεύς; Διατί οἰστρηλατεῖται καὶ πλανωμένη ἡ Ἰὼ οὐδεμίαν ἀνάπαυσιν, οὐδεμίαν ἡσυχίαν ἔχει; Ἰδοὺ πῶς ἀποκρίνεται εἰς τὰς ἐρωτήσεις ταύτας ὁ πανάρχαιος καὶ ἱερὸς μῦθος, ὅστις ἔχει τόσην συγγένειαν καὶ ἐκπληκτικὴν ὁμοιότητα πρὸς τὴν γραφικὴν ῥῆσιν. Διότι ὁ Προμηθεὺς μὲν ἔδωκεν εἰς τοὺς ἀνθρώπους κλέψας τὸ πῦρ τῆς γνώσεως, τὴν ᾄδα πάσης τέχνης καὶ πάσης ἐπιστήμης, δι' ὧν ὁ βίος καθωραΐσθη καὶ ὁσημέραι καθωραΐζεται πάντοτε ἐπὶ πλέον· ἡ δὲ Ἰὼ διότι κατελήφθη ὑπὸ τῆς ἐπιθυμίας τῶν ἄκρων ἀγαθῶν τῆς εὐδαιμονίας καὶ ἐπιδιώκουσα αὐτὴν ἀπεπλανήθη οἰκτρῶς, ὡς συμβαίνει καθ' ἑκάστην παρὰ τοῖς ἀνθρώποις.

Αὕτη εἶνε ἡ τιμωροῦσα καὶ καταδικάζουσα ἡμᾶς (ἁμαρτία) αἰτία, ἔνθεν μὲν ἡ γνῶσις καὶ ἡ ἀνάπτυξις, ἔνθεν δὲ ὁ δολερὸς ἔρως. (ά.)

Ἀλλ' ὅμως ἴδωμεν καὶ τί ἐκ τῆς ἁμαρτίας ταύτης, τῆς κλοπῆς τοῦ πυρὸς καὶ τοῦ φωτὸς, προὔκυψεν πλὴν τῶν δεινῶν εἰς τοὺς ἀνθρώπους. Τέχναι πᾶσαι καὶ ἐπιστῆμαι πᾶσαι· διότι ἐνῷ πρὶν ἐνηπίαζον οἱ ἄνθρωποι καὶ βλέποντες δὲν ἔβλεπον, καὶ ἀκούοντες δὲν ἤκουον, ἀλλὰ νομαδικὸν καὶ ζωώδη ἐπλανῶντο βίον οὔτε οἰκίας ἔχοντες οὔτε καὶ βάναυσόν τινα τέχνην, τρωγλοδίται δὲ διετέλουν, ἐν ταῖς ὀπαῖς οἰκοῦντες τῆς γῆς, ὡς οἱ μύρμηκες, οὐδὲ τοὺς καιροὺς τοῦ ἔτους διέκρινον· ἅμα ἐξελθόντες οὕτω ἀπὸ τῆς νηπιώδους ταύτης καταστάσεως κατέστησαν νοήμονες καὶ ἀναπτύξιμοι ἐπ' ἄπειρον καὶ φρόνιμοι, βαθμηδὸν δὲ

(ά.) ΧΟΡ. Δὲν βλέπεις ὅτι ἡμαρτες;
καὶ ὅτι ἡμαρτες οὔτε ἐγὼ νὰ
λέγω εἶν' εὐχάριστον
οὔτε καὶ σὺ ν' ἀκούσῃς
ἔχει ἡδονήν.
Π. Ἐγὼ δὲ ταῦτα ὅλα τὰ ἐγνώριζον
καὶ ἑκουσίως, ἥμαρτον δὲν
θ' ἀρνηθῶ.

εἰς εὕρεσιν πολλῶν τοῦ βίου τεχνῶν προέβησαν, καὶ τῶν γραμμάτων καὶ τῆς ἀριθμητικῆς καὶ γεωμετρίας καὶ τῆς ἰατρικῆς καὶ τῆς ναυτιλίας καὶ τῆς μαντικῆς καὶ τῆς μεταλλουργίας καὶ πάσης καθόλου εἰπεῖν τοῦ βίου τέχνης. Ἐπὶ δὲ τούτοις κατέστησαν οἱ ἄνθρωποι ἐπ' ἐλπίδι καὶ τοῦ θανάτου ἀπρόοπτοι καὶ ἄφοβοι.

Τηλικαῦτα μὲν τὰ φαινόμενα εὐεργετήματα τοῦ κλαπέντος θείου πυρός· ἀλλ' ἥμαρτον καὶ ἥμαρτον ἑκόντες, ὡς διαῤῥήδην ἐξαγγέλλεται, τὰ ἑαυτῶν οἱ ἄνθρωποι, τὰ ἀνθρώπινα ὁ Προμηθεὺς, ἐπιμεληθέντες αὐτογνωμόνως καὶ προαγαγόντες καὶ ἀναπτύξαντες ἐπιδεξίως καὶ θαυμασίως. Ἀλλὰ διατί ἄρα προεπιστάμενος ὁ ἄνθρωπος πάντα, ὡς ὁμολογεῖ ὁ Προμηθεὺς, ἑκὼν καὶ ἑκουσίᾳ βουλῇ ἡμάρτησεν, ἐνῷ καλῶς ἐγίνωσκεν ὅτι θὰ τιμωρηθῇ καὶ θὰ πάθῃ; διότι μόνον ἐν τῇ ἑκουσίᾳ πράξει καταλογίζεται ἡ ἁμαρτία καὶ ἡ πᾶσα ἐπὶ θάτερον ἠθικὴ τῆς πράξεως ἀξία. Ἀλλὰ διατί ἄρα ἐκρύβη ἀπὸ τοῦ ἀνθρώπου τὸ πῦρ τῆς γνώσεως ἢ μᾶλλον διατί κρίνεται καὶ χαρακτηρίζεται τὸ φῶς τοῦτο ἐπικίνδυνον καὶ ἐπιβλαβές; Δι' ἣν βεβαίως ἔμελλον νὰ ποιῶσιν αὐτοῦ χρῆσιν οἱ ἄνθρωποι καὶ ποιοῦσιν οἱ ὑπερρίλαυτοι ἀπὸ ἡμερῶν ἀρχαίων μέχρις ἡμερῶν ἐσχάτων.

Τὸ δ' ἕτερον εἶδος τῆς ἁμαρτίας, τὸ ἕτερον αἴτιον τοῦ πάθους, εἶνε ἡ παράβασις τῶν ἀνθρωπίνων ὁρίων ἡ ὑπερρίλαυτος ἐν τῇ μορφῇ τοῦ ἔρωτος, εἶνε ἡ παράβασις τοῦ σοφοῦ μέτρου, *τοῦ κηδεῦσαι καθ' ἑαυτὸν*, τοῦ ἀρίστου τούτου μέτρου.

Ἡ κατάστασις αὕτη τοῦ ἀνθρωπίνου γένους ὑπ' ἀμφότερα τὰ εἴδη, εἰς ἣν ἡ ἁμαρτία καὶ ἀμετρία προάγει αὐτὸν, μ' ὅλα τὰ φαινόμενα καλὰ καὶ ἀγαθὰ τοῦ βίου, τὴν ῥαστώνην καὶ εὐμάρειαν αὐτοῦ τὴν διὰ τῶν τεχνῶν καὶ ἐπιστημῶν καὶ ἁπλῶς εἰπεῖν διὰ τοῦ πολιτισμοῦ προςγινομένην, θρηνεῖται μὲν μετ' οἴκτου πολλοῦ καὶ ὑπὸ τοῦ Ἡσιόδου καὶ καλεῖται αὐτὸ τοῦτο γένος σιδηροῦν, διαδεχθὲν βαθμιαίως τὸ χρυσοῦν, ἤτοι τὸ παραδείσιον· διότι *οὐδέποτ' ἦμαρ παύσονται καμάτου καὶ ὀϊζύος, οὐδέ τε νύκτωρ φθειρόμενοι· χαλεπὰς δὲ θεοὶ δώσουσι μερίμνας*· ἐπειδὴ ἐλλείπει ἀπ' αὐτοῦ τὸ ἀγαθὸν, ὡς λεπτομερῶς περιγράφεται·

οὐδὲ πατὴρ παίδεσσιν ὁμοίϊοι οὐδέ τι παῖδες,
οὐδὲ ξεῖνος ξεινοδόκῳ, οὐδ' ἑταῖρος ἑταίρῳ,
οὐδὲ κασίγνητος φίλος ἔσσεται, ὡς τὸ πάρος περ·
αἶψα δὲ γηράσκοντας ἀτιμήσουσι τοκῆας.
—ἕτερος δ' ἑτέρου πόλιν ἐξαλαπάξει·
οὐδέ τις εὐόρκου χάρις ἔσσεται οὔτε δικαίου,
οὔτ' ἀγαθοῦ, μᾶλλον δὲ κακῶν ῥεκτῆρα καὶ ὕβριν
ἀνέρα τιμήσουσιν· δίκη δ' ἐν χερσὶ καὶ αἰδὼς
οὐκ ἔσται·—
ζῆλος δ' ἀνθρώποισιν ὀϊζυροῖσιν ἅπασιν
δυςκέλαδος, κακόχαρτος ὁμαρτήσει στυγερώπης.

καὶ τότε δὴ πρὸς Ὄλυμπον ἀπὸ χθονὸς εὐρυοδείης
λευκοῖσιν φαρέεσσι καλυψαμένω χρόα καλὸν
ἀθανάτων μετὰ φῦλον ἴτον, προλιπόντ' ἀνθρώπους,
Αἰδὼς καὶ Νέμεσις· τὰ δὲ λείψεται ἄλγεα λυγρὰ
θνητοῖς ἀνθρώποισιν.

Θρηνεῖται δὲ καὶ ὑπὸ τοῦ Σοφοκλέους καὶ ἀλλαχοῦ μὲν καὶ ἐν τῷ χορικῷ τῆς Ἀντιγόνης, ἔνθα ὑμνήσας μεγαλοπρεπῶς τοῦ ἀνθρώπου τὴν σοφίαν καὶ παντοδυναμίαν εἰς τέχνας καὶ ἐφευρέσεις καὶ τὸν πολιτισμὸν, ἐπᾴδει

σοφόν τι τὸ μηχανόεν τέχνας ὑπὲρ ἐλπίδ' ἔχων,
ποτὲ μὲν κακὸν, ἄλλοτ' ἐπ' ἐσθλὸν ἕρπει,
νόμους παραιρῶν χθονὸς
θεῶν τ' ἔνορκον δίκαν
ὑψίπολις ἄπολις, ὅτῳ τὸ μὴ καλὸν πρόςεστι
τόλμας χάριν.

Θρηνεῖται δὲ καὶ ὑπὸ πλείστων ἄλλων ποιητῶν τε καὶ φιλοσόφων μετὰ πικρᾶς μελαγχολίας ἡ ἀπὸ τοῦ φαινομένου πολιτισμοῦ καὶ τῆς διανοητικῆς ἀναπτύξεως ἀπουσία τοῦ ἀγαθοῦ, ὡς καὶ ἡμεῖς σήμερον αὐτὸν τοῦτον τὸν. θρῆνον ἀρχόμεθα νὰ τονίσωμεν παρ' ἡμῖν, ὃν τρόπον καὶ τῶν νεωτέρων ὁ

Ῥουσσὼ ἐν τῷ στερθέντι αὐτοῦ συγγράμματι περιφανῶς κατεδίκαζε τὸν λεγόμενον πολιτισμὸν καὶ δὴ ἐπεθύμει νὰ ἐπανήρχετο ὁ ἄνθρωπος καὶ ἡ κοινωνία εἰς τὴν φύσιν καὶ τὴν φυσικὴν ἀφέλειαν καὶ ἁπλότητα.

Πλὴν θρηνήσαντες πάντες οὗτοι τὰ δεινὰ τῆς ἁμαρτίας, τὰ δυστυχήματα τῆς ἀνθρωπότητος, τί περαιτέρω ὑπέδειξαν; ποίαν λύτρωσιν ἀπὸ τοῦ ἐπικρατοῦντος Μεφιστοφίλουν ὑπεδήλωσαν;

Οὐδὲν *οὐδαμῶς* ἄλλο οἱ πολλοὶ τούτων ἢ παρέστησαν μᾶλλον ἢ ἧττον ζωηρότερον τὸ αἴτιον καὶ αἰτιατὸν, τοῦτο μὲν τὴν ἐπὶ τὰ πονηρὰ ἐπιμελῶς ἐγκειμένην τῶν ἀνθρώπων διάνοιαν, τὴν διάνοιαν τὴν ἀναρπάσασαν τοῦ παντέχνου πυρὸς τὴν φλόγα, καὶ τὴν ἄμετρον ὁρμὴν καὶ μανίαν τοῦ πάθους καὶ τῆς ὑπερφιλαυτίας· τοῦτο δὲ τὰς ὀδύνας καὶ θλίψεις καὶ μερίμνας, τοὺς ἀγῶνας καὶ τοὺς μόχθους καὶ πάντα τοῦ βίου τὰ δεινὰ, τὸ σκληρὸν αὐτοῦ πεπρωμένον.

Γ'. *Ἐλευθερία· Ἀντίθεσις.*

Ἐκ τῶν εἰρημένων καὶ δι' ὀλίγων ἀναπτυχθέντων δύο στοιχείων, στενῶς μετ' ἀλλήλων συνδεδεμένων, ὡς αἰτίου καὶ αἰτιατοῦ, προκύπτει ἡ ἐλευθερία, καὶ ἀπὸ ταύτης γεννᾶται ἡ ἀντίθεσις καὶ ἀντίφασις πρὸς τὸ πεπρωμένον καὶ τὴν ἀνάγκην τοῦ πεπρωμένου, οὗ τὸ κράτος ἀδήρητον, ὡς ἐνόουν αὐτὸ οἱ ἀρχαῖοι. Διότι ἄνευ τῆς ἐλευθερίας πῶς εἶνε δυνατὸν νὰ νοηθῇ ἁμαρτία καὶ νόμου καὶ δικαίου παράβασις; Ὅθεν ἅμα συναισθανόμενος ἑαυτὸν ὁ ἄνθρωπος ἐλεύθερον, φέρεται εἰς ἀντίθεσιν πρὸς τὸ θεῖον, ἐλεύθερος δηλονότι καὶ ἐλευθέρᾳ βουλήσει ἁμαρτάνει καὶ τοῦ νόμου παραβάτης γίνεται. Ἐπειδὴ δὲ ἁμαρτήσας καὶ παραβάτης νόμου αἰωνίου γενόμενος τιμωρεῖται καὶ πάσχει καὶ στενάζει, καταβοᾷ κατὰ τοῦ θείου καὶ ἐξεγείρεται καὶ λυσσᾷ κατὰ τοῦ ἐπιβαλλομένου χαλινοῦ καὶ μάστιγος·

δακὼν δὲ στόμιον ὡς νεοζυγὴς
πῶλος βιάζει καὶ πρὸς ἡνίας μάχει.
ἀτὰρ σφοδρύνει γ' ἀσθενεῖ σοφίσματι.

Ὥστε πρὶν ἤ τις ὑψωθῇ εἰς τὸν βαθμὸν τῆς αὐτοσυνειδήσεως καὶ ἐλευθέρας βουλήσεως, πρὶν ἤ τις συναισθανθῇ τὴν προσωπικὴν ἐλευθερίαν, ἔτι διατελῶν ἐν νηπιώδει καταστάσει βεβαίως δὲν ἁμαρτάνει, οὐδὲ ἄρα πάσχει κατὰ τὴν ἀληθῆ σημασίαν τῆς λέξεως. Τὰ δεινὰ ἄρα τοῦ ἀνθρώπου καὶ αἱ καταβιβρώσκουσαι τὰ σπλάγχνα αὐτοῦ μέριμναι καὶ ἀνησυχίαι ἄρχονται κυρίως, ἀφοῦ διάφορα διελθὼν στάδια τῆς ἀναπτύξεως, ἅτινα ὁ Ἡσίοδος καλεῖ γένη, φθάσῃ εἰς τὸ στάδιον τῆς ἐλευθέρας διανοητικῆς καὶ ἠθικῆς ἀναπτύξεως, ἐνῷ ἐσταδιοδρόμησε τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος πρῶτον.

Ἡ ἀντίθεσις αὕτη ἡ ἀπὸ τῆς ἐλευθερίας, τῆς ἐν Ἑλλάδι ἀνατειλάσης, ἀναγκαίως ἐκπηγάζουσα ἐκδηλοῦται περιφανῶς ἤδη ἐν τοῖς ὁμηρικοῖς ἔπεσιν. Εὐθὺς ἐν ἀρχῇ τῆς Ὀδυσσείας ἀκούομεν ἀπὸ τοῦ στόματος τοῦ Διὸς οἰκτειρομένην τὴν ὁποίαν λαμβάνουσιν οἱ ἄνθρωποι ἀντίθεσιν πρὸς τὸ θεῖον ἐν τῇ ἑκουσίᾳ καὶ ἐν γνώσει ἁμαρτίᾳ αὐτῶν.

ὦ πόποι, οἷον δή νυ θεοὺς βροτοὶ αἰτιόωνται!
ἐξ ἡμέων γάρ φασι κάκ' ἔμεναι· οἱ δὲ καὶ αὐτοὶ
σφῇσιν ἀτασθαλίῃσιν ὑπὲρ μόρον ἄλγ' ἔχουσιν.

Ἐνῷ ἐῤῥέθη εἰς τὸν Αἴγισθον τί ἔμελλε νὰ πάθῃ παραβαίνων τὸ δίκαιον, αὐτὸς ἐν τῇ ἐλευθερίᾳ του καί περ πάντα γινώσκων, παρεδόθη ὅμως εἰς τὴν ὁρμὴν τῆς καρδίας του καὶ κατεστράφη· καὶ καταστρεφόμενος εἰς τὸν θεὸν ἀνάγει τρόπον τινὰ τὴν καταστροφήν του· διότι ἐκ θεῶν φησί, ὡς πάντες φασί, κάκ' ἔμμεναι· ὁ δ' ἐῇ ἀτασθαλίῃ ὑπὲρ μόρον κτείνεται ὑπὸ τοῦ Ὀρέστου. τιμωρούμενοι λοιπὸν οὕτω οἱ ἄνθρωποι καὶ ποινὰς τίνοντες ἕνεκα τῶν ἑκουσίων αὐτῶν κακῶν πράξεων, εἰς τὸν θεὸν ἀναφέρουσιν ὅσα πάσχουσιν ἐκ τῶν ἰδίων αὐτῶν ἁμαρτιῶν. Τὴν ἀντίθεσιν δὲ ταύτην θὰ ἴδωμεν κατωτέρω καὶ πολλαχοῦ τῶν ὁμηρικῶν ἐπῶν.

Ἀλλ' ἀκολουθήσωμεν νῦν τὸν ἐλεύθερον τοῦτον χαρακτῆρα πόσον εἰς ἄκρον ἀντιθέσεως ἀνέρχεται καὶ περιφανῶς διατρανοῦται ἐν τῷ προκειμένῳ δράματι, ἰδίᾳ διὰ τοῦ Χοροῦ καὶ τοῦ Ὠκεανοῦ ἐν πολλοῖς, οἵτινες ἀντιτίθενται πρὸς ἔξαρσιν τοῦ χαρακτῆρος τούτου τοῦ ἐλευθέρου καὶ αὐτογνώμονος. διότι ἐνῷ ὁ Ὠκεανὸς ἀπέτεινε τὸ μέγα ἐκεῖνο καὶ θεῖον λόγιον, τὸ γνῶθι σαυτόν· οὗτος, ὁ τὴν ἐλευθερίαν του πλήρη αἰσθανόμενος Προμηθεὺς, τολμηρὸς καὶ ἄφοβος διατελεῖ ἀπέναντι τῶν βιαιοτέρων παθημάτων καὶ τῶν φοβερωτέρων ἀπειλῶν· οὐδὲν οὐδαμῶς πτοεῖ αὐτὸν, ὅσον φρικαλέα καὶ καταπληκτικὰ καὶ ἂν ἐπέρχονται κατ' αὐτοῦ ἀθρόα τὰ δεινὰ, διότι συναισθάνεται ἑαυτὸν ὄντα ἀληθῶς καὶ ὑπάρχοντα ἐν τῇ ἐλευθερίᾳ ἀθάνατον καὶ πνεῦμα ἐλεύθερον.

Εἰς τὸν βαθμὸν τοῦτον τῆς ἐν τῇ ἐλευθερίᾳ διανοητικῆς ἀναπτύξεως, ὃν ἐξαγγέλλει καὶ τεκμηριοῖ διὰ γλώσσης πυρώδους καὶ πνοῆς δαιμονίας ἐν τῷ δεσμώτῃ Προμηθεῖ ὁ ποιητὴς, εἶχε φθάσει πρῶτον τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος ἐν τῇ παγκοσμίῳ ἱστορίᾳ. Καὶ δὴ ἐν ταύτῃ διέπραξε τὰ γιγαντιαῖα ἔργα ἔν τε τῇ τέχνῃ καὶ τῇ ἐπιστήμῃ καὶ τῷ καθόλου πολιτισμῷ ὑψίπολις γενόμενος· καὶ ἐν αὐτῇ ταύτῃ κατέπεσεν εἰς τὰ αἰτιατὰ τῆς ἐντεῦθεν ἁμαρτίας ἀστραπηδὸν, δι' ἣν μάλιστα βαθμηδὸν κατέλαβεν ἀντίθεσιν πρὸς τὸ θεῖον καὶ τοὺς θείους νόμους, εἰς ὕψιστον βαθμὸν κατ' ὀλίγον ἐπιταθεῖσαν ἐσωτερικῶς καὶ τὴν φθορὰν ἐπενεγκοῦσαν, τὴν σωτηρίας δεομένην.

Ὁ λοιπὸς τότε κόσμος, οἵ τε τὴν Ἀσίαν οἰκοῦντες καὶ οἱ περὶ τὴν Εὐρώπην ἐν τοῖς ψυχροῖς τόποις, μονομερῆ τινα ἀμφότεροι ἔχοντες ἀνάπτυξιν, κατώτερον ἀπετέλουν βαθμὸν καὶ εἰς κατώτερον διετέλουν στάδιον· διότι οἱ μὲν κατὰ τὸν Ἀριστοτέλην (Πολ. Ζ. 6.) διανοητικοὶ μὲν καὶ τεχνικοὶ τὴν ψυχὴν, ἄθυμοι δὲ, ἀνελεύθεροι καὶ ἀρχόμενοι καὶ δὴ δουλεύοντες διετέλουν καὶ εἰς οὐδεμίαν ἀνήγοντο ἀντίθεσιν οὔτε πρὸς τὸ θεῖον οὔτε πρὸς τὸν δεσπότην· οἱ δὲ διανοίας μὲν ἐνδεέστεροι ὄντες καὶ τέχνης καὶ τοῦ φλογωποῦ πυρὸς ἐστερημένοι, θιμοειδεῖς δὲ καὶ ἐλεύθεροι, ἀπολίτευτοι, ἤτουν ἄνευ νόμων καὶ τοῦ πλησίον ἄρχειν οὐκ ἐδύναντο. Ἀντιθέτως δὲ πρὸς ἀμφότερα ταῦτα τὰ ἄκρα τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος καὶ ἔνθυμον καὶ διανοητικὸν ἦν, διόπερ ἐλεύθερον διετέλει καὶ βέλτιστα πολιτευόμενον, πεπολιτισμένον δηλονότι.

Οἱ δύο οὗτοι χαρακτῆρες τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους τὸ ἔνθυμον καὶ τὸ διανοητικὸν, ἡ ἐλευθερία καὶ ἡ διάνοια συνυφίστανται καὶ διαγράφονται σαφέστατα ἐν τῷ δράματι· διότι ἐν ᾧ διήρει τὸν κόσμον τὸν ἀρχαῖον ἔνθεν καὶ ἔνθεν μονομερὴς ἀνάπτυξις τοῦ θυμικοῦ καὶ τῆς διανοίας, ἐν τῇ κλεινῇ κατὰ πρῶτον Ἑλλάδι ὑμνήθη ὁ θεῖος ὑμέναιος τῆς ἁρμονίας τῆς ἐλευθερίας μετὰ τῆς διανοίας, ὡς φθέγγεται φλογεροῖς ῥήμασιν ὁ τὸν ἑλληνισμὸν, δηλονότι τὸν εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο ὑψωθέντα ἄνθρωπον, ἐκπαριστῶν τοῦ Αἰσχύλου Προμηθεὺς, ὅστις ἐν τῇ μεγαλειότητι τῆς ἐλευθερίας καὶ διανοίας αὐτοῦ ἀπτόητος πίπτει ὑπὸ τὸ κράτος καὶ τὸ βάρος τοῦ ὑβρισθέντος ἠθικοῦ νόμου καὶ τῆς ἀνάγκης τοῦ πεπρωμένου τούτου. Καὶ τῳόντι ἐν τῇ συναισθήσει καὶ μόνῃ τῆς ἐλευθερίας τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα ἀναγνωρίζει ἑαυτὸ ὂν ἠθικὸν καὶ θείου μετέχον, αὐτοτελὲς καὶ αὐθύπαρκτον καὶ ἀθάνατον καὶ γίνεται οὕτω ἀληθῶς ὁ *ἐν δεσμοῖς ἐλεύθερος*. Τὸ θεῖον τοῦτο πνεῦμα ἀπὸ τῶν Ὁμηρικῶν χρόνων καὶ ἀποτέρω ἀρξάμενον ἐζωογόνει τὴν Ἑλλάδα ἐν συνόλῳ μέχρι Αἰσχύλου καὶ περαιτέρω.

Ὡς τοιοῦτον δὲ εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς φαίνεται εἰς ἀντίθεσιν καὶ τινα πάλην ἐνίοτε πρὸς τὸ θεῖον· τοσαύτη ἡ συναίσθησις τῆς ἐλευθερίας! καὶ εἰς μάχην ἐνίοτε κατ' αὐτοῦ ἀντιτάσσεται εἰ μὴ κατὰ τοῦ ἀνωτάτου Διὸς, ὃς διευθύνει μόνον ἐν τῇ Ἰλιάδι τὰ πάντα, κατά τινος ὅμως ἄλλης θεότητος. Ὁ Τυδείδης τιτρώσκει τὴν Ἀφροδίτην, τὸν Ἄρην· ἄλλος τοῦτον τὸν θεὸν ἔχων ὑπὲρ ἑαυτοῦ, κατ' ἄλλου ἐπέρχεται, καὶ ἄλλος τὸν Δία ἢ ἄλλον τινὰ θεὸν μέμφεται, διότι ἡττήθη, ἢ διότι ἀπέτυχε καὶ ἐτώσιον ἔβαλε βέλος, ὡς ὁ ἄλλος πάλιν εἰς θεὸν ἀνάγει τὸ κράτος του. Ὁ Ἀγαμέμνων βαρὺ στενάχων λέγει

9. 16— Ζεύς με μέγα Κρονίδης ἄτῃ ἐνέδησε βαρείῃ,
σχέτλιος, ὃς τότε μέν μοι ὑπέσχετο καὶ κατένευσεν
νῦν δὲ κακὴν ἀπάτην βουλεύσατο·—
Πρέσβα Διὸς θυγάτηρ Ἄτη, ἣ πάντας ἀᾶται. Τ. 90—

καὶ πολλαὶ τοιαῦται ἐκφράσεις ἔτι πικρότεραι πολλαχοῦ. Ἡ συνείδησις τῆς ἐλευθέρας ἐνεργείας οὐδένα νόμον ἄλλον γνωρίζει ἢ τὸν νόμον τοῦ θέλω· ἂν τὸ θέλω συμπίπτῃ μὲ τὸ θέλω τοῦ θείου, αἵρεται καὶ ὑψοῦται· ἂν δὲ παρελλάσσῃ, ἀντιτάσσεται καὶ ἀντιτίθεται καὶ πίπτει. Κατὰ τοῦτο, ὥς μοι φαίνεται, καὶ ὁ Πίνδαρος ταυτίζει μὲν θεοὺς καὶ ἀνθρώπους, εἶτα διαστέλλει αὐτοὺς κατὰ φοβερὰν διάστασιν

Νεμ. *VI*. 1—Ἓν ἀνδρῶν, ἓν θεῶν γένος· ἐκ μιᾶς δὲ πνέομεν
ματρὸς ἀμφότεροι· διείργει δὲ πᾶσα κεκριμένα
δύναμις, ὡς τὸ μὲν οὐδὲν, ὁ δὲ χάλκεος ἀσφαλὲς αἰὲν ἕδος
μένει οὐρανός· ἀλλά τι προσφέρομεν ἔμπαν ἢ μέγαν
νόον ἤτοι φύσιν ἀθανάτοις·
καίπερ ἐφαμερίαν οὐκ εἰδότες οὐδὲ μετὰ νύκτας
ἄμμε πότμος ἄντιν' ἔγραψε δραμεῖν ποτε στάθμαν.

Οὕτω δὴ καὶ ὁ δεσμώτης Προμηθεὺς ἐν τῷ χαρακτῆρι τῆς ἐλευθερίας στενάζων βαθέως καὶ πάσχων ἕνεκα τῆς ἁμαρτίας παρίσταται ἀναγκαίως εἰς δεινὴν ἀντίθεσιν πρὸς τὸν ὕψιστον θεὸν τῆς τότε πολιτείας καὶ τῆς θρησκείας, τὸν Δία, καὶ πεπασσαλευμένος ὑπὸ τὸ ἀδήριτον κράτος τῆς ἀνάγκης βοᾷ κατ' αὐτοῦ καὶ μανιωδῶς θρασύνεται ὡς πολέμιος καὶ ἐχθρὸς, οἷος καὶ εἶνε πράγματι, πλὴν ἀτρόμητος ὡς θεός τις καὶ αὐτὸς ἀθάνατος. Οὐδόλως ὅθεν, ὡς νομίζομεν, ἐδύνατο τοῦτο νὰ σκανδαλίσῃ τοὺς Ἀθηναίους τότε ἀκούοντας καὶ θεωμένους τὸν Προμηθέα ὑβρίζοντα μὲν τὸν Δία θρασέως, πάσχοντα δὲ ἅμα σκληρῶς, καθ' ὅσον μάλιστα ὑπό τε τοῦ Χοροῦ λίαν εὐλαβῶς ἀνυμνεῖται καὶ δοξάζεται ὁ Ζεὺς, ὑπὸ δὲ τοῦ Ὠκεανοῦ καὶ τοῦ Ἑρμοῦ γίνεται περιφανὴς καὶ εὔγλωττος ἐξίσου ἀναίρεσις τῶν τετολμημένων λόγων τῆς λίαν ὑψηγόρου αὐτοῦ γλώσσης. Ὁ μὲν Χορὸς εὐσεβῶς πάνυ ὑπερυψοῖ τὸν Δία τὸν παντοδύναμον, πρὸς ὃν τὸ ἀνθρώπινον μεγαλεῖον ὡς σκιὰ ὀνείρου παραβάλλεται, καὶ ἡ ἀνθρωπίνη ἀδυναμία ἐντόνως χαρακτηρίζεται, εἰς εὐβουλίαν δὲ σοφὴν καὶ μετριότητα προτρέπεται λίαν φιλικῶς ὁ ἀτάσθαλος καὶ αὐθάδης ἐν τῇ ἐλευθερίᾳ του ἕλλην Προμηθεύς. Ὁ δὲ Ὠκεανὸς παραινεῖ αὐτὸν τὸ γινώσκειν ἑαυτὸν καὶ τὸ μὴ εἰς κέντρα λακτίζειν, τοὺς αἰωνίους νόμους δηλονότι μὴ ἀκύρους θέλειν, τὸ μὴ μεγαληγορεῖν καὶ ὑπερηφανεύεσθαι, καὶ διαῤῥήδην τὸν μέμφεται ὅτι οὐδέπω ταπεινὸς, οὐδ' εἴκει κακοῖς, λίαν δὲ λάβρος καὶ ὅτι ματαίᾳ γλώσσῃ ζημία προστρίβεται καὶ ὅτι τυγχάνει οἰηματίας· ὥςτε παραπλήσιά τινα λέγει πρὸς αὐτὸν ὁ Ὠκεανὸς, οἷα ὁ Ἀρτάβανος παρ' Ἡροδότῳ λέγει ἐν συμβουλίῳ πρὸς τὸν μέγαν βασιλέα Ξέρξην, βουλόμενον νὰ ἐκστρατεύσῃ κατὰ τῆς Ἑλλάδος. «Ὁρᾷς τὰ ὑπερέχοντα δένδρα ὡς κεραυνοῖ ὁ Θεὸς, οὐδὲ ἐᾷ φαντάζεσθαι· τὰ δὲ μικρὰ οὐδέν μιν κνίζει; ὁρᾷς ὡς εἰς οἰκήματα τὰ μέγιστα αἰεὶ καὶ δένδρεα τὰ τοιαῦτα ἐπισκήπτει τὰ βέλεα· φιλέει γὰρ ὁ Θεὸς τὰ ὑπερέχοντα πάντα κολούειν.»

Ἐν τέλει δὲ ἀφοῦ οὕτω ὡς ἔχθιστος θεοῖς, ἄνους, ἄγαν ἐλευθερόστομος θρασὺς καὶ ὑψηλόφρων, τῶν ἄλλων μόνον σύμβουλος, καὶ ὑπερφίαυτος καὶ ὑβριστὴς καὶ πολλὰ τοιαῦτα καλεῖται καὶ χαρακτηρίζεται, ἀποκαλεῖται ὑπὸ τοῦ Ἑρμοῦ καὶ φρενόπληκτος καὶ δεινὴν πάσχων νόσον, τὴν νόσον ταύτην, ἣν ἡμεῖς ἐκαλέσαμεν ἀντίθεσιν ἐξ ἐλευθερίας κατὰ τοῦ θείου.

Ἐκ τῶν εἰρημένων πάντων συνάγομεν ὅτι ἐν τοῖς διαγραφεῖσι καὶ διακεκριμένοις στοιχείοις τοῦ δράματος ἔγκειται ἡ ἑξῆς

ἔννοια, ὅτι ὁ ἄνθρωπος ἐν τῇ ἐλευθερίᾳ αὐτοῦ, (ὡς ὄν ἐλεύθερον καὶ πνευματικὸν) ἁμαρτάνων καὶ τὰ ἀνθρώπινα ὅρια τὰ ἄνωθεν αὐτῷ διαγεγραμμένα παραβαίνων καὶ ἕνεκα τούτου πάσχων καὶ τιμωρούμενος ὑπὸ τοῦ πεπρωμένου περιΐσταται εἰς ἀντίθεσιν καὶ διαμάχην πρὸς τὸ θεῖον καὶ τὴν ἄκαμπτον δικαιοσύνην εἰς βαθμόν, ὥστε ὁ ἄφρων νὰ εἴπῃ οὐκ ἔστι θεός.

Μένει ὅθεν νὰ ἴδωμεν, ποίαν ὁ δαιμόνιος Αἰσχύλος ἐπάγει λύσιν τοῦ φοβεροῦ τούτου της ἀνθρωπότητος δράματος.

Δ'. *Λύσις.*

Ἡ λανθάνουσα τῆς ὅλης ἰσχυρᾶς καὶ μοιραίας ἀντιθέσεως ἐν τῷ δράματι λύσις ἀνευρίσκεται μὲν ἐν αὐτῇ ταύτῃ τῇ συνυφῇ καὶ οἰκονομίᾳ τοῦ ποιήματος· διότι πάσχει μὲν ὁ Προμηθεὺς δεινῶς καὶ πάσχει τὰ ἔσχατα, δὲν ἀπόλλυται δὲ ἄνευ ἐλπίδος, καθὸ ἀθάθατος πρῶτον καὶ εἶτα ὡς μέλλων νὰ λυτρωθῇ κατὰ τὴν παράδοσιν αὐτοῦ τούτου τοῦ μύθου· πλὴν ἰδίᾳ διοράται ἡ λύσις, ἣν ὁ ὑψηλὸς καὶ ἱεροφάντης τραγικὸς νοεῖ μετὰ μαντικοῦ πνεύματος ἐν τοῖς ἑξῆς καὶ ὡς ἑξῆς.

Ὅτε ὁ χορὸς φοβεῖται λίαν τὴν ἐλευθεροστομίαν καὶ ἄγαν αὐτοῦ θρασύτητα, ἁπλῶς εἰπεῖν τὴν ἀντίθεσιν, καὶ φοβεῖται λίαν καὶ φρίττει περὶ τῆς τύχης του, οὐδὲν προβλέπων τῶν πόνων καὶ ταλαιπωριῶν του τέρμα, ὁ Προμηθεὺς εἰ καὶ δεινῶς ἀνταγωνίζεται, διαῤῥήδην καὶ δὴ ἀπειλητικῶς ἀνακράζει τάδε: ὁ Κρονίδης ἄκαμπτος καὶ σκληρὸς τὴν καρδίαν τυγχάνει, τραχὺς μὲν τῷ ὄντι εἶνε ὁ Ζεὺς καὶ ὑπὲρ ἑαυτοῦ τὸ δίκαιον ἔχει, ἀλλ' ὅμως θὰ γείνῃ ποτὲ μαλακογνώμων καὶ παύσας τὴν σκληρὰν ὀργὴν θὰ ἔλθῃ εἰς ἁρμονίαν καὶ φιλίαν πρὸς αὐτὸν μετ' ἀμοιβαίας σπουδῆς καὶ προθυμίας, ἤτοι ἐφέλξεως ἀμοιβαίας.

οἶδ' ὅτι τραχὺς καὶ παρ' ἑαυτῷ
τὸ δίκαιον ἔχων Ζεύς· ἀλλ' ἔμπης
μαλακογνώμων
ἔσται ποθ', ὅταν ταύτῃ ῥαισθῇ·
τὴν δ' ἀτέραμνον στορέσας ὀργὴν
εἰς ἀρθμὸν ἐμοὶ καὶ φιλότητα
σπεύδων σπεύδοντί ποθ' ἥξει.

Μετὰ δὲ ταῦτα ἐκδιηγηθέντος τοῦ Προμηθέως ὅσα ἄγαθὰ διὰ τοῦ πυρὸς ἐδωρήσατο εἰς τὸ ἀνθρώπινον γένος, ὁ Χορὸς εὐελπίζεται ὅτι ἅμα τῶν δεσμῶν λυθεὶς ὁ Προμηθεὺς καὶ ὡς εἰπεῖν ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας καὶ τῆς συνεπείας αὐτῆς ἀπαλλαγείς, θὰ ἰσχύῃ ὅσον ὁ Ζεὺς, ἅτε πνεῦμα ἐλεύθερον καὶ δίχως τότε ἁμαρτίας (ἐγὼ εἶπον θεοί ἐστε.) Ὁ δὲ Προμηθεὺς πρὸς ταῦτα ἀποκρίνεται αὖθις προφητικῷ τῷ πνεύματι ὅτι δὲν εἶνε μοιραῖον νὰ λυθῇ ἄνευ ποινῆς καὶ ἄνευ παθημάτων, ἀλλ' ἀφοῦ πάθῃ ἄπειρα κακὰ, ἐν ἀποτάτῳ μέλλοντι μόλις ἐκφεύγει τῶν δεσμῶν, προστίθησι δὲ ὅτι οὐδεμία διανοητικὴ ἀνάπτυξις δύναται νὰ ὑπερβῇ τὸν νόμον τῆς ἀνθρωπίνης ἠθικῆς ἀτελείας, (τέχνη δ' ἀνάγκης ἀσθενεστέρα μακρῷ·) τὸν νόμον τοῦτον τῆς ἠθικῆς ἀνάγκης, ὃν εὐθύνουσιν αἱ Ἐρινύες καὶ αἱ Μοῖραι, αἱ ἐκπροσωποῦσι τοὺς αἰωνίους ἐμφύτους ἠθικοὺς νόμους, περὶ ὧν καὶ ὁ Σοφοκλῆς λέγει·

Ὑψίποδες οὐρανίαν δι' αἰθέρα
τεκνωθέντες, ὧν Ὄλυμπος,
πατὴρ μόνος, οὐδέ νιν θνητὰ
φύσις ἀνέρων ἔτικτεν· οὐδὲ μήποτε
λάθα κατακοιμάσει.
μέγας ἐν τούτοις θεὸς οὐδὲ γηράσκει. Οἰδ.
866 —

Ὑπὲρ δὲ τῶν ἠθικῶν τούτων αἰωνίων νόμων, οὓς διὰ τῶν Ἐρινύων καὶ τῶν τριμόρφων Μοιρῶν ἐκδηλοῖ, αἴρεται ὁ ποιητὴς εἰς ὕψος ὑπέρτατον, εἰς τὴν ὑψίστην ἰδέαν τοῦ ἀγαθοῦ τοῦ Πλάτωνος. Τούτων, λέγει, οὐδὲν ἰσχυρότερον, οὐδὲν ἕτερον ὄνομα ὑπέρτερον· ὁ Χορὸς δὲ συνάγει ὅτι ὁ Ζεὺς ἄρα εἶνε ἀσθενέστερος· διότι ὅ,τι δὲν εἶνε πρὸς ἄλλο παραβαλλόμενον ἰσχυρότερον, θὰ ἦνε ἀναγκαίως ἢ ἴσον ἢ κατώτερον· καὶ ἐπειδὴ ὁ Ζεὺς δὲν ταυτίζεται ἐν τῇ συνειδήσει τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων μὲ τὰς Μοίρας καὶ τὰς Ἐρινύας, διαστέλλεται δὲ καὶ διὰ τοῦ ὀνόματος, συμπεραίνεται ὅτι εἶνε ἀσθενέστερος, ὅπερ δηλοῖ σαφῶς ὅτι οὐδ' αὐτὸς νὰ μεταβάλῃ αὐτοὺς τοὺς νόμους δύναται· διότι τὸ ἀγαθὸν, τὸ ὄντως ὄν, αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ δὲν δύναται ἢ νὰ ἦνε ταὐτὸν ἑαυτῷ. Οὐδ αὐτὸς, ἐπιλέγει ὁ Προμηθεὺς, δύναται νὰ ἐκφύγῃ τὴν πεπρωμένην. ἐρωτῶντος δὲ διαλεκτικῶς τοῦ Χοροῦ καὶ τί ἄλλο εἶνε πεπρωμένον εἰς τὸν Δία πλὴν νὰ ἄρχῃ ἀεὶ, δὲν ἐξηγεῖται πλέον· ἐπειδὴ ὅ τι πρότερον ῥητῶς εἶπε, δὲν ἐνοήθη, ὅτι δηλ. ὁ Ζεὺς ἔχει μὲν τὸ δίκαιον καὶ δικαίως εἶνε σκληρὸς καὶ αὐστηρὸς, πλὴν θὰ ἔλθῃ ποτὲ εἰς ἁρμονίαν καὶ ἀγάπην ἀμοιβαίως καὶ ἀντὶ σκληροῦ καὶ φοβεροῦ Θεοῦ θὰ γείνῃ ἤπιος καὶ ἀγαπῶν πατήρ. Ἐπειδὴ λοιπὸν τὸ μυστήριον τοῦτο τῆς θείας ἀγάπης δὲν ἐνοήθη ἔτι ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων, καὶ ἐνόσῳ δὲν ἐννοεῖται, δέον νὰ τηρῆται καλῶς ὡς μυστήριον, ἕως ἀποκαλυφθῇ ἑνὶ ἑκάστῳ ὁ λόγος οὗτος τῆς σωτηρίας καὶ ἐκφύγῃ ἐν τούτῳ τὰ δεσμὰ τῆς ἁμαρτίας καὶ τῆς συμφορᾶς. Κατόπιν προτόντος τοῦ λόγου μετὰ τῆς Ἰοῦς ἐπαναλαμβάνει ὅ,τι καὶ πρότερον, ὅτι οὐδὲν τέρμα τῶν μόχθων καὶ τῶν δυστυχημάτων αὐτοῦ ὑπάρχει πρὶν τοῦ καιροῦ, πρὶν δηλονότι ὁ τιμωρῶν νῦν Ζεὺς ἐκπέσῃ τῆς τιμωροῦ ἀρχῆς καὶ ἀπὸ τιμωροῦ γείνῃ φιλῶν καὶ σώζων. Ἀπορούσης δ' αὖθις καὶ τῆς Ἰοῦς εἰς τὸ προφητικὸν καὶ τὴν χρησμῳδίαν ταύτην περὶ τῆς ὑπὸ τίνος τοιαύτης πτώσεως τοῦ Διὸς, συμφώνως τῇ αὐτῇ ἐννοίᾳ ἀποκρίνεται ὅτι αὐτὸς ὑφ' αὑτοῦ θὰ πέσῃ, *ἤτοι θὰ μεταβληθῇ*, ἕνεκα τῶν ἰδίων αὐτοῦ βουλευμάτων· διότι θὰ τελέσῃ τοιοῦτον γάμον, *ἐξ οὗ θὰ γεννηθῇ παῖς τοῦ πατρὸς φέρτερος*, ὅστις καὶ θὰ λυτρώσῃ αὐτόν. εἶτα ἀκριβέστερον περιγράφεται πῶς ἐκ τῆς ἐπαφῆς τοῦ Διὸς θὰ τεχθῇ ἐξ αὐτῆς Ἔπαφος καὶ ἐκ τῆς γενεᾶς ταύτης τελευταῖον θὰ γεννηθῇ ὁ σωτήρ του, δέκατος τρίτος ἔκγονος· μυθολογικώτερον ἐκπεφρασμέναι ἰδέαι, οἷον καὶ ἡ Ἀθηνᾶ ἐτέχθη ἄλλως πως ἐκ τῆς κεφαλῆς τοῦ Διὸς, ἥτις εἶνε αὐτὴ ἡ ἰδέα τῆς σοφίας, καὶ ἐνταῦθα ἐκ τοῦ φοβεροῦ θὰ γεννηθῇ ἡ ὑψίστη ἰδέα τοῦ ἀγαθοῦ, ἡ ἀγάπη δηλονότι καὶ ὁ ἔλεος, ὃς θὰ λυτρώσῃ αὐτόν. Καὶ ὁ Ζεὺς αὖθις θὰ ἦνε Ζεὺς καὶ ἄρχων, διότι ἑνῷ ἐρωτᾷ ἡ Ἰώ, οὐδ' ἔστιν αὐτῷ τῆςδ' ἀποστροφὴ τύχης; οὗτος ἀποκρίνεται: οὐ δῆτα, πλὴν ἐγὼ ἐκ δεσμῶν λυθῶ. Λυθέντος ἄρα αὐτοῦ ἐκ δεσμῶν καὶ ἐλεηθέντος, αὖθις τὸ κῦρος τοῦ Διὸς θὰ ἦνε τὸ αὐτό.

Ὁ δὲ τεχθησόμενος παῖς, ὁ μυθολογικώτερον κατὰ χρησμῳδίαν γενεαλογικῶς καὶ διὰ πολλῶν παρασταθεὶς, τελευταῖον πνευματικώτερον ἐκλαμβάνεται αὐτὸ τοῦτο, ἀγάπη καὶ ἔλεος, καὶ δὴ ἀντιπαραβάλλεται σαφῶς πρὸς τὰ πυρίπνοα βέλη καὶ τοὺς κεραυνοὺς τοῦ Διὸς, τὰ σύμβολα τοῦ φόβου καὶ τρόμου, τῶν ἐναντίων τῆς ἀγάπης καὶ τοῦ ἐλέου καὶ ἐμφαντικώτατα περιγράφεται ἀνώτερος.

Τοῖον παλαιστὴν νῦν παρασκευάζεται
ἐπ' αὐτὸς αὐτῷ, δυσμαχώτατον τέρας,
ὃς δὴ κεραυνοῦ κρείσσον' εὑρήσει φλόγα,
βροντὰς δ' ὑπερβάλλοντα κρατερὸν κτύπον.
θαλασσίαν τε, γῆς τινάκτειραν, ῥόσον
τρίαιναν, αἰχμὴν Ποσειδῶνος σκεδᾷ.

Τίνα ἄλλην τῳόντι φλόγα δύναταί τις νὰ νοήσῃ ἢ φαντασθῇ τοῦ κεραυνοῦ ἀνωτέραν καὶ ἰσχυροτέραν ἢ τὴν ζῶσαν καὶ φλέγουσαν ἀγάπην, ἣν καὶ ἐν ἀρχῇ ὑπεδήλωσεν; Ἐπὶ τούτῳ ὅθεν καὶ θρασύνεται καὶ τολμᾷ καὶ οὐδὲν φοβεῖται, ὡς κάτοχος τοῦ μυστηρίου τούτου τῆς ὑψίστης τοῦ ἀγαθοῦ ἰδέας, τῆς ἀγάπης· καὶ ὡσεὶ ἐπιχαίρων λέγει ὅτι καὶ ἡ ἀρὰ τοῦ Χρόνου (Κρόνου) ὄντως ποτὲ θὰ τελεσθῇ, καὶ δὴ ὅτε ἔλθῃ τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου διελθόντος τοῦ ἀνθρώπου διάφορα ἀναπτύξεως στάδια, τῆς διανοητικῆς καὶ τῆς ἐλευθερίας καὶ ἐλευθέρας βουλήσεως, τῆς ἁμαρτίας καὶ τῆς ποινῆς κατὰ τὸν νόμον τῆς δικαιοσύνης, θὰ ἐπιφανῇ τέλος ἡ ἀγάπη, καθ' ἣν ὁ ἄνθρωπος ἐν ἐλευθερίᾳ θὰ ἀγαπᾷ ἀληθῶς τὸ ἀγαθὸν ἤτοι τὸν θεὸν, καὶ ὁ θεὸς θὰ ἀγαπᾷ αὐτὸν καὶ οὕτω παυσάσης τῆς ἀντιθέσεως ἑκουσίᾳ βουλήσει θὰ ἑνωθῇ ὁ ἄνθρωπος διὰ τῆς ὑψίστης ἀγάπης μετὰ τοῦ ἀγαθοῦ ἐλεύθερος καὶ παντὸς δεσμοῦ λελυμένος.

Ὁμοία τις λύσις διὰ τῆς χάριτος δίχως ὁ αἰώνιος ἠθικὸς νόμος νὰ παραβλαφθῇ νοεῖται καὶ ἐν τῇ Ὀρεστιάδι.

Ἐκεῖ ὁ Ὀρέστης ἐκδικούμενος τὸ αἷμα τοῦ πατρός του, τοῦ Ἀπόλλωνος κελεύσαντος, γίνεται μητροκτόνος· διώκεται ὑπὸ τῶν ἀμειλίκτων Ἐρινύων, τῶν ἀγρύπνων φυλάκων καὶ τιμωρῶν τοῦ ἐμφύτου ἠθικοῦ νόμου. Ἔρχεται τέλος εἰς Ἀθήνας καὶ ἐκεῖ κελεύσει τῆς Ἀθηνᾶς δικάζεται ἐν τῷ ἱερῷ δικαστηρίῳ τοῦ Ἀρείου Πάγου, ἔνθα θεοὶ δικάζουσι τὴν δίκην. Γενομένης ἰσοψηφίας ἡ Ἀθηνᾶ τίθησι τὴν ἑαυτῆς λευκὴν ψῆφον καὶ οὕτω ὁ Ὀρέστης ἀθωοῦται καὶ λυτροῦται τῆς ἀγρίας τῶν Ἐρινύων καταδιώξεως. Αἱ Ἐρινύες οἱονεὶ διαμαρτυρόμεναι ἀναβοῶσιν ἐπανειλημμένως

Ἰὼ *θεοὶ νεώτεροι* παλαιοὺς νόμους
καθιππάσασθε κἀκχειρῶν εἵλεσθέ μου·
ἐγὼ δ' ἄτιμος ἁ τάλαινα βαρύκοτος
ἐν γᾷ τᾷδε, φεῦ.

Ὅθεν καὶ ἐνταῦθα *νεώτεροι θεοί*, νεώτεραι δηλονότι ἰδέαι, ἄγουσιν εἰς τὴν τελειότητα τῆς ἀγάπης καὶ τοῦ ἐλέου. ἀλλὰ καταργεῖται ὁ νόμος ὁ ἠθικός; ὄχι. ἡ Ἀθηνᾶ ἀντιφωνεῖ πρὸς αὐτὰς ἐπιβοώσας, ὅτι δὲν κατηργήθη οὐδ' ἠκυρώθη αὐτῶν ἡ δύναμις καὶ τὸ κράτος.

οὐ νενίκησθ' ἀλλ' ἰσόψηφος δίκη
ἐξῆλθ' ἀληθῶς, οὐκ ἀτιμία σέθεν.

Ὡς καὶ ὁ ἀπειλούμενος ὑπὸ τοῦ Προμηθέως Ζεὺς ἐν τῷ προκειμένῳ δράματι, ὅσα ἂν ἀπειλῆται, μέχρι τῆς λυτρώσεως αὐτοῦ ἀπειλεῖται·

οὐκ ἔστι τούτῳ τῆσδ' ἀπαλλαγὴ τύχης
—πλὴν ἐὰν ἐγὼ λυθῶ ἐκ δεσμῶν.

καὶ πρότερον ἐν οἷς λέγει:

μαλακογνώμων ἔσται ὅταν ταύτῃ ῥαισθῇ,
τὴν δ' ἀτέραμνον στορέσας ὀργὴν εἰς
ἁρμὸν ἐμοὶ καὶ φιλότητα σπεύδων
σπεύδοντι ποθ' ἥξει.

Οὕτω δὴ καὶ ἡ Ἀθηνᾶ καταπραΰνει καὶ ἐξευμενίζει τὰς τιμωρὸς θεὰς τιμὴν καὶ λατρείαν αὐταῖς ὑπισχνουμένη καὶ παρεχομένη ἐν τῇ χώρᾳ αὐτῆς. καὶ ἐξευμενισθεῖσαι ἀπὸ τοῦδε Εὐμενίδες καλοῦνται καὶ εὐσεβῶς λατρεύονται. Ὁμοίαν λοιπὸν λύσιν νοοῦμεν καὶ ἐν τῷ δεσμώτῃ Προμηθεῖ, τὴν διὰ τῆς *ἀγάπης* καὶ *φιλότητος* (θείας Χάριτος) λύσιν καὶ λύτρωσιν τῆς ἀνθρωπότητος ἀπὸ τῆς μοιραίας ποινῆς.

ΜΙΚΡΑ ΑΣΙΑ.

(*Ἀπόσπασμα ἐκ τῆς Ἐν τῇ Συρίᾳ περιηγήσεως τοῦ Κ. Ε. Βογέ.*)

Ἔφεσος, 2 Νοεμβρίου 1872.

Ἐγκαταλείψαντες τὴν Κωνσταντινούπολιν τὴν 31 Ὀκτωβρίου ἐπέβημεν τοῦ Αὐστριακοῦ ἀτμοπλοίου, ἀναχωροῦντος διὰ τὰ παράλια τῆς Συρίας. Αἱ μονότονοι ὄχθαι τῆς θαλάσσης τοῦ Μαρμαρᾶ, αἱ ὁμαλαὶ γαῖαι τῆς Τρῳάδος, οἱ βράχοι τῆς Τενέδου, οἱ κατάφυτοι κῆποι τῆς Μιτυλήνης καὶ τοῦ σμυρναϊκοῦ κόλπου παρήλασαν κατὰ σειρὰν ἐνώπιόν μας. Δεύτερον ἤδη ἡ πατρὶς τοῦ Ὁμήρου μὲ δέχεται εἰς τοὺς κόλπους αὐτῆς· ἰδοὺ πάντοτε ἡ αὐτὴ φιλαρέσκως κατακεκλιμένη εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ ὄρους Πάγου. Ἡ Σμύρνη, ὡς αἱ πλεῖσται τῶν τουρκικῶν πόλεων, δὲν προσφέρει τι λόγου ἄξιον· δύναταί τις ὅθεν καὶ ἐκ τοῦ καταστρώματος νὰ λάβῃ τελείαν ἰδέαν τῆς σκηνογραφικῆς αὐτῆς ἐκτάσεως χωρὶς νὰ ἀποβιβασθῇ εἰς τὴν ξηράν. Ἐξ ἄλλου εἶναι παλαιὰ γνώριμος καὶ σκέπτομαι νὰ μεταχειρισθῶ τὰς ὥρας τῆς διαμονῆς μου ὅπως ἐπισκεφθῶ τὰ ἐρείπια τῆς Ἐφέσου. Ἐπορεύθην λοιπὸν εἰς τὸν σταθμὸν τοῦ σιδηροδρόμου Ἀϊδινίου, διευθυνομένου ὑπ' ἀγγλικῆς ἑταιρίας· τὸ ὑλικόν, τὸ προσωπικόν, τὸ ἐστιατόριον, τὰ πάντα εἶναι ἐπὶ τὸ ἀγγλικώτερον. Φαντασθῆτε πόσον ἀντίθετος καὶ τερατώδης φαίνεται ἡ βρετανικὴ αὕτη διεύθυνσις ὑπὸ τὸν ὡραῖον οὐρανὸν τῆς Ἰωνίας! Ὁ πρῶτος σταθμὸς ὑπάρχει εἰς τὴν γέφυραν τῶν κιρβανίων, ὅπου ἑκατοστύες καμήλων ἐμφράττουσι τὴν ὁδὸν καὶ τὴν προσπέλασιν. Τίποτε δὲν δύναται νὰ παραστήσῃ τὴν ταραχὴν τὴν κυριεύουσαν τὸ πνεῦμα τοῦ περιηγητοῦ ἕνεκεν τῆς ἀντιθέτου ταύτης συνεργασίας· ἐξ ἑνὸς αἱ κάμηλοι φορτωμέναι ἐκ βάμβακος καὶ ἐκ σύκων θέτουσι βραδέως τοὺς μεγάλους αὐτῶν πόδας

μεταξὺ τῶν σιδηρῶν ῥάβδων, ἐξ ἄλλου ἡ ἀτμοκίνητος ἅμαξα διὰ τῶν ἀπειλητικῶν αὐτῆς συριγμῶν ἀναγγέλλει τὴν ὥραν τῆς ἀναχωρήσεως. Ἐνταῦθα ἡ γραμμὴ διέρχεται πλησίον τουρκικοῦ νεκροταφείου ὅλως σκιεροῦ καὶ σιωπηλοῦ ἕνεκεν τῶν μεγάλων αὐτοῦ κυπαρίσσων. Τρία ἢ τέσσαρα ἐκ τῶν δυσκινήτων καὶ σκαιῶν τούτων ζώων, ὁδηγουμένων ὑπὸ μαύρου τινὸς Ἀβυσσηνοῦ, σαματοῦσι πλησίον τῆς θυρίδος τοῦ ἡμετέρου *βαγονίου* καὶ κινοῦσι τὰς κεφαλάς των μετὰ τῆς ἐρρύθμου ἐκείνης αἰωρήσεως ἥτις χαρακτηρίζει τὰ ζῶα ταῦτα· ὁ ὁδηγὸς καὶ τὰ ζῶα μᾶς παρατηροῦσι μετὰ τοῦ ὑποτεταγμένου καὶ ἐκπλήκτου ἐκείνου βλέμματος, κοινοῦ εἰς τὰς ἀνθρωπίνους φυλὰς καὶ εἰς τὰ ζῶα τῆς Ἀνατολῆς, καὶ φαίνεται ὡς νὰ ἔλεγον μετὰ λύπης: Τοῦτο θέλει φονεύσει ἐκεῖνο.

Διελθόντες τὴν ὡραίαν κωμόπολιν τοῦ Βουτζᾶ, τῆς ὁποίας βλέπει τις ἀριστερόθεν τὰς λευκὰς οἰκίας μεταξὺ τῶν ὑψηλῶν κυπαρίσσων, διετρέξαμεν ἐπὶ δύο ἢ τρεῖς ὥρας τὰς τελματώδεις καὶ ἐρημωμένας κοιλάδας τοῦ Μέλητος καὶ τοῦ Καΐστρου, μεταξὺ τῶν τιτανωδῶν καὶ ἀποκρήμνων ὀρέων σφοδρῶς κλονιζομένων ὑπὸ τῶν σεισμῶν. Ὁ πυρετὸς, ὁ ὠχρὸς οὗτος κυρίαρχης ἁπάσης τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, κατοικεῖ σχεδὸν μόνος τὰς ὑγρὰς ταύτας κοιλάδας καὶ ἠδύνατό τις νὰ παραστήσῃ τὴν πτωχὴν ταύτην Ἀσίαν ὑπὸ τὰ χαρακτηριστικὰ ἑνὸς πυρετικοῦ φάσματος καθημένου ἐπὶ τῶν ἐρειπίων. Κατέβημεν εἰς Ἁγιασολοὺκ, ἔνθα ὑπάρχουσι τὰ ἐρείπια ὡραίου τζαμίου τοῦ 15 αἰῶνος ρυθμισμένου κατὰ τὸ σχέδιον τῶν λαμπρῶν οἰκοδομῶν τῆς Νικαίας καὶ τῆς Προύσης. Μετὰ βραχεῖαν ὁδοιπορίαν εἰσέρχεταί τις εἰς τὴν πεδιάδα τῆς Ἐφέσου, ἔνθα, πέριξ τοῦ ὄρους Πρίωνος ἐκτείνεται σωρὸς συγκεχυμένος ἐρειπίων. Τί δὲ νὰ εἴπω περὶ τῶν λίθων τούτων; Ἕκαστος ἔχει ἰδιάζουσαν καλλονὴν καὶ διεγείρει εἰς τὴν διάνοιαν τοῦ παρατηρητοῦ μυρίας σκέψεις καὶ μυρίας ἀναμνήσεις.

Ἐντούτοις πρό τινων ἐτῶν εὑρέθη εἰς τὸ μέρος τοῦτο ἓν ἐκ τῶν θαυμασιωτέρων λειψάνων τῆς ἑλληνικῆς τέχνης, δηλαδὴ, κεφαλὴ κεχωρισμένη ἐκ τοῦ σώματος καὶ κατατεθειμένη σήμερον εἰς τὸ μουσεῖον τῆς Ἁγίας Εἰρήνης ἐν Κωνσταντινουπόλει. Τὸ ἐκλεκτὸν τοῦτο ἔργον τῆς ἰωνικῆς τέχνης, ἀνώτερον τῆς ἀττικῆς τέχνης, τὸ ἀριστούργημα τοῦτο ἀνωνύμου τινὸς Λυσίππου, ἁμιλλᾶται πρὸς τὰ ἱστορικὰ μαρμάρινα ἔργα τῶν ἡμετέρων μουσείων. Ὅσον παρατηρεῖ τις τὴν σκεπτικὴν ταύτην μορφὴν, τόσον φαίνεται βαθεῖα καὶ μελαγχολική. Τὰ χείλη τῆς Ἰωνίας ἐμφαίνουσι τὴν ἡδυπάθειαν καὶ τὴν ἰρωνείαν, τὸ δὲ ἀόριστον αὐτῆς βλέμμα πλανᾶται εἰς τὸ ἀχανές. Διῆλθον περισσότερον τῆς ὥρας παρατηρῶν τὸ ἀρχαῖον τοῦτο κειμήλιον καὶ ζητῶν πῶς καὶ ποῦ ὁ ἄγνωστος τεχνίτης ἐφεῦρε τὴν ἰδανικὴν ταύτην μορφήν. Ἦτο ἄρα ἀπεικόνισμα ἢ ἐπίνοια τῆς μεγαλοφυΐας του; Μήπως ἦτο ἡ Ἄρτεμις, ἡ μεγάλη θεὰ τῶν Ἐφεσίων; Τότε ἐννοῶ διατὶ συνέτρεχον ἐξ ὅλων τῶν μερῶν τῆς Ἀσίας ὅπως θαυμάσωσιν αὐτήν.

Εἰς τὴν ἐκταμένην ταύτην πεδιάδα δὲν εὕρομεν ἄλλο τι εἰμὴ διεσκορπισμένα ἐρείπια, ἰσολιθώματα ναῶν καὶ ἴχνη κτιρίων· ἕνεκεν δὲ τῆς συντομίας τοῦ καιροῦ δὲν ἠδυνήθην νὰ ἐρευνήσω ἐπωφελῶς τὰ μέρη ταῦτα, ἀλλ' ἔβλεπον αὐτὰ ἐπιπολαίως ὡς τοὺς Ἀμερικανοὺς, οἵτινες μὲ ἐσυνόδευον καὶ οἵτινες ἐζήτουν παρὰ τοῦ Ἕλληνος ξεναγοῦ τὸν ναὸν τῆς Ἀρτέμιδος ὑπὲρ τοῦ ὁποίου μόνον ἐφαίνοντο προκαταλελειμμένοι. Ὁ Κ. *Wood*, ὁ ὑπομονητικὸς ἐρευνητὴς τῶν ἐρειπίων τῆς Ἐφέσου, εὗρεν ἐπὶ τέλους αὐτὸν πρὸς δεξιὰν τῆς πόλεως, μεταξὺ τοῦ ὄρους Πρίωνος καὶ Ἁγιασολοὺκ· οἱ ἐργάται αὐτοῦ ἐξόρυττον ἐκ τῶν ἀνασκαφῶν παμμεγέθεις ῥαβδωτοὺς στύλους ἔχοντας διάμετρον ἑνὸς καὶ ἡμίσεος μέτρου. Παντοῦ βλέπει τις ἐρείπια ἀνηκούσου πλούτου, στήλους ἐκ σμαραγδοπρασίνου χρώματος, κιονόκρανα ἐξ ἀμυγδαλωτοῦ πορφυροῦ μαρμάρου, κίονας ἐκ πρασίνου ἢ ἐρυθροῦ γρανίτου, τοὺς ὁποίους εὑρίσκει τις καθ' ἅπασαν τὴν Ἀσίαν καὶ οἵτινες εἶναι μάρτυρες ἀψευδεῖς ἐκλείψαντος πολιτισμοῦ. Τὰ ἐρείπια ταῦτα

εἶναι ἐπίσης τρανωτάτη ἀπόδειξις τῶν βιβλικῶν ἀπειλῶν ἃς ἀπαντᾷ τις εἰς κάθε βῆμα ἐν τῷ ἀρχαίῳ κόσμῳ· «οὐ μὴ ἀφεθῇ λίθος ἐπὶ λίθῳ, ὃς οὐ μὴ καταλυθῇ.» Ὁ λόγος οὗτος ἐξετελέσθη κατὰ γράμμα· ἐξ ἑνὸς αἱ παρανομίαι τῶν ἐθνῶν, ἐξ ἄλλου οἱ ὑπόκωφοι κλονισμοὶ τῆς γῆς, ἐπέφεραν βαθμηδὸν τὴν τελείαν καταστροφὴν πολλῶν πόλεων τῆς Ἀσίας. Ἡ Ἔφεσος ὑπὸ ἱστορικὴν καὶ θρησκευτικὴν ἔποψιν προσφέρει πλείστας ὅσας ἀναμνήσεις. Ἡ πόλις αὕτη, περίφημος διὰ τὸν ναὸν τῆς Ἀρτέμιδος, κατέστη τὸ κέντρον τῆς ἰωνικῆς ὁμοσπονδίας. Ἐνταῦθα ἐγεννήθησαν οἱ φιλόσοφοι Ἡράκλειτος καὶ Ἑρμόδωρος, ὁ ποιητὴς Ἱππόναξ καὶ οἱ ζωγράφοι Ἀπελλῆς καὶ Παράσιος. Ὁ χριστιανισμὸς καθίδρυσε μίαν ἐκ τῶν ἑπτὰ ἐκκλησιῶν ἣν διηύθυνεν ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Θεολόγος. Εἰς τὴν πόλιν ταύτην συνεκροτήθη τὸ 431 ἡ τρίτη οἰκουμενικὴ σύνοδος ἥτις ἀφώρισε τὸν Νεστόριον καὶ τοὺς ὀπαδοὺς αὐτοῦ. Βραδύτερον κατὰ τὸ ἔτος 448 συνεκροτήθη καὶ ἑτέρα σύνοδος, γνωστὴ ὑπὸ τὸ ὄνομα ληστρικὴ σύνοδος, ἐν ᾗ ὁ Διόσκορος ὑπερασπίζετο τὰ δυσεβῆ δόγματα τοῦ Εὐτυχίου.

Ἐπὶ τῶν κρυπτομένων βάθρων τοῦ θεάτρου ὁ Παῦλος ἐκήρυξε τὴν χαροποιὰν εἴδησιν, ἥτις ἀνεκαίνισε τὸ πρόσωπον τῆς γῆς ἐκ τοῦ μέρους τούτου Δημήτριος ὁ ἀργυροκόπος καὶ ὁ ἐξηγηρωμένος ὄχλος ὡδήγησαν αὐτὸν εἰς τὴν φυλακήν, τὰ λείψανα τῆς ὁποίας σώζονται εἰσέτι ἐπὶ ἑνὸς μεμονωμένου λόφου. «Ἐγένετο δὲ κατὰ τὸν καιρὸν ἐκεῖνον τάραχος οὐκ ὀλίγος περὶ τῆς ὁδοῦ. Δημήτριος γάρ τις ὀνόματι, ἀργυροκόπος, ποιῶν ναοὺς ἀργυροῦς Ἀρτέμιδος, παρείχετο τοῖς τεχνίταις ἐργασίαν οὐκ ὀλίγην· οὓς συναθροίσας, καὶ τοὺς περὶ τὰ τοιαῦτα ἐργάτας, εἶπεν, Ἄνδρες, ἐπίστασθε ὅτι ἐκ ταύτης τῆς ἐργασίας ἡ εὐπορία ἡμῶν ἐστι· καὶ θεωρεῖτε καὶ ἀκούετε ὅτι οὐ μόνον Ἐφέσου, ἀλλὰ σχεδὸν πάσης τῆς Ἀσίας ὁ Παῦλος οὗτος πείσας μετέστησεν ἱκανὸν ὄχλον, λέγων ὅτι οὐκ εἰσὶ θεοὶ οἱ διὰ χειρῶν γινόμενοι· οὐ μόνον δὲ τοῦτο κινδυνεύει ἡμῖν τὸ μέρος εἰς ἀπελεγμὸν ἐλθεῖν, ἀλλὰ καὶ τὸ τῆς μεγάλης θεᾶς Ἀρτέμιδος ἱερὸν εἰς οὐδὲν λογισθῆναι, μέλλειν τε καὶ καθαιρεῖσθαι τὴν μεγαλειότητα αὐτῆς, ἣν ὅλη ἡ Ἀσία καὶ ἡ οἰκουμένη σέβεται. Ἀκούσαντες δὲ καὶ γενόμενοι πλήρεις θυμοῦ ἔκραζον λέγοντες. Μεγάλη ἡ Ἄρτεμις Ἐφεσίων· καὶ ἐπλήσθη ἡ πόλις ὅλη συγχύσεως.» Αἱ ἀναμνήσεις αὗται ὑπερισχύουσιν ἐνταῦθα παντὸς ἄλλου. Ἀλλ' ὁποία μεταβολή! ὁποία κατάπτωσις! ὁποία ἐρήμωσις! Οὐδεὶς σήμερον διδάσκει, οὐδεμία φωνὴ σήμερον ἀκούεται εἰς τὰ ἐρημωμένα καὶ ἀκατοίκητα ταῦτα μέρη. Θὰ ἦναι ἄρα καταδικασμένος ὁ τόπος οὗτος νὰ διάγῃ αἰωνίως τὴν κτηνώδη καὶ ἀφόρητον ταύτην ὕπαρξιν; . . . Ἐνῷ διελογιζόμην ταῦτα ὁ ἵππος μου μετὰ δυσκολίας ἐβάδιζε μεταξὺ τῶν καλαμώνων τοῦ Καΰστρου. Ἐν τούτοις τὸ κνέφος τῆς νυκτὸς μὲ κατέλαβεν, ἡ δὲ σελήνη ἠρέμως ἐπροχώρει μεταξὺ τῶν κορυφῶν τοῦ Κορησσοῦ καὶ τοῦ Πρίωνος.

Ἐξελθόντες τοῦ σταδίου ἐπεβιβάσθημεν καὶ αὖθις ἐπὶ τοῦ σιδηροδρόμου ἀφοῦ ἀνεπαύθημεν ὀλίγον εἰς μικρόν τι ξενοδοχεῖον διευθυνόμενον ὑπὸ Ἰουδαίου τινός. Μετὰ δίωρον ταξείδιον ἐφθάσαμεν εἰς Σμύρνην ἀρκετὰ σκυθρωποὶ καὶ σιωπηλοὶ κατὰ τὴν αὐτὴν νύκτα καθ' ἣν οἱ Ὀθωμανοὶ ἑώρταζον τὸ ραμαζάνιόν των. Ὁ σοβαρὸς οὗτος λαὸς δὲν γνωρίζει τὰ ὄργια τῶν ἡμετέρων ἀπόκρεων, ἀλλὰ φανερώνει τὴν χαράν του φωτίζων τὰ δημόσια αὐτοῦ καταστήματα καὶ διερχόμενος τὴν νύκτα ἐν κραιπάλῃ καὶ εὐθυμίᾳ. Ἐπὶ πολὺ ἐζήτησα νὰ εὕρω τὴν περίφημον ὁδὸν τῶν Ῥόδων, ἀλλ' οὐδεὶς ἐδυνήθη νὰ μοὶ τὴν δείξῃ, μέχρις οὗ Γάλλος τις μὲ ἐπληροφόρησεν ὅτι τὸ ἀληθὲς αὐτῆς ὄνομα εἶναι *ὁδὸς Κοπριῶν*· τίς ποτε ἤθελε φαντασθῇ τοιοῦτον εὐφημισμόν;

Ῥόδος 4 Νοεμβρίου.

Ἀναπλεῦσαν τὸν κόλπον τῆς Σμύρνης καὶ κάμψαν τὸ ἀκρωτήριον Καρα-Βουρνοὺ τὸ ἀτμόπλοιον εἰσῆλθεν εἰς τὸ στενὸν τῆς

Χίου ὅπως ἀγκυροβολήσῃ τὴν νύκτα εἰς τὸν λιμένα τῆς νήσου ταύτης. Ἁλιεῖς τινες ἔρχονται νὰ πωλήσωσιν εἰς τὸ κατάστρωμα *μαστίχην* καὶ *γλυκά*, κύρια ἐμπορεύματα τῆς πλουσίας ταύτης γῆς, ἥτις ζῇ ἐκ τοῦ χυμοῦ τῶν ὀπωρῶν της καὶ τῶν ἀνθέων της. Οἱ πωληταὶ οὗτοι συναθροισθέντες ἐπὶ τοῦ καταστρώματος καὶ φωτιζόμενοι ὑπὸ τοῦ φωτὸς τῶν φανῶν των φωνάζουσι καὶ χειρονομοῦσι, πρὸς μεγίστην ψυχικὴν ταραχὴν Ἀμερικανοῦ τινος ποιμένος. Ὁ εὐσεβὴς οὗτος ὁδοιπόρος διευθύνετο ὡς ἱεραπόστολος εἰς Ἱεροσόλυμα· ἔχων τὴν φυσιογνωμίαν καὶ τὸ βλέμμα μυστικὸν, φέρων δὲ κοιτωνίτην κλαδωτὸν καὶ λευκὸν λαιμοδέτην, φυλολογεῖ τὴν Ἱερὰν Γραφὴν ὑπὸ τὴν λάμψιν λυχνίας τινὸς καὶ δύναται νὰ χρησιμεύσῃ ὡς ἀντικείμενον ἀντάξιον τῆς γραφίδος τοῦ Ὀλβέιν, καθὼς οἱ Ἕλληνες ἐκείνης τοῦ Δελακροᾶ. Ὀλίγον τι μακρότερον, ὁ τῆς Ἀντιοχείας πατριάρχης, ἐπιστρέφων ἐκ τῆς ἱερᾶς συνόδου, κάθηται ἐπὶ ἕδρας τινός. Ὁ πολιὸς οὗτος γέρων, μελανὰ ἐνδεδυμένος, ἔχων δὲ τὰ χαρακτηριστικὰ φθινώδη, τὸ δὲ βλέμμα τεταμένον καὶ ἐμφαντικὸν ὥσπερ βυζαντινόν τι μωσαϊκὸν, εἶναι τῷ ὄντι σεμνοπρεπὴς ἐν τῇ ἀρχιερατικῇ αὐτοῦ ἠρεμίᾳ· ἀντιστρόφως δὲ οἱ δύο αὐτοῦ ἀκόλουθοι εἶναι λίαν ταραξίαι, φλύαροι καὶ ρυπαροί. Ψάλλουσιν ὅλην τὴν ἡμέραν ὑπορρίνως μετὰ τῆς αὐτῆς ὑπομονῆς ἣν καταβάλλει ὁ Ἀμερικανὸς ἱεραπόστολος φιλολογῶν διάφορα συγγράμματα. Πλησίον αὐτῶν Ἄραβες ἐκ Δαμασκοῦ σοβαρῶς προσεύχονται ἐπὶ τοῦ καταστρώματος εἰς προσδιωρισμένας ὥρας. Ἡ Ἀνατολὴ μόνον δύναται νὰ ἑνώσῃ ἐντὸς τόσον στενοῦ κύκλου τὰ μᾶλλον ἐκπληκτικὰ δείγματα τοσούτων διαφορετικῶν θρησκευμάτων. Ἀμέσως αἰσθάνεταί τις, βλέπων τὴν ἄβυσσον ἥτις χωρίζει τὰ διάφορα ταῦτα ἔθνη, πόσον δύσκολος εἶναι ἡ ἰδέα τῆς θρησκευτικῆς καὶ κοινωνικῆς ἑνώσεως. Καὶ ἐν τούτοις εἰς τὸ ἐξέχον τοῦτο φῶς διαγινώσκει τις τοὺς ἀναγκαίους καὶ διεστῶτας νόμους εἰς τοὺς ὁποίους ὑπείκει ἐν ἑκάστῃ φυλῇ ἡ ἀνάπτυξις τοῦ θρησκευτικοῦ αἰσθήματος.

Οἱ Χιῶται καταβαίνουσιν ἐντὸς μακροῦ καϊκίου ὅπερ γίνεται ἄφαντον καὶ σιωπηλόν. Οὕτω πρὸ πεντήκοντα ἐτῶν, κατὰ τὴν νύκτα τῆς 23 Μαρτίου 1822, ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ ὅρμου ἔνθα εὑρισκόμεθα, τὸ πυροπολικὸν πλοῖον τοῦ Κανάρη, εἰσεχώρησε μεταξὺ τοῦ τουρκικοῦ στόλου καὶ ἀπετέρρωσε τὸν στόλον τοῦ Σελίμη. Οἱ πρεσβύτεροι τῶν πωλητῶν τούτων θὰ εἶδον τοὺς βράχους ἀνταναχλῶντας τὴν λάμψιν τοῦ πυροπληθέντος στόλου.

Ἐγκατελείψαμεν ὄπισθεν ἡμῶν τὴν σελαγίζουσαν καὶ ὑπομειδιῶσαν Κῶ, κηλίδα λευκὴν ἐν τῷ μέσῳ τῶν δασῶν, μετὰ τῶν τουρκικῶν αὐτῆς ἐπάλξεων καὶ τῶν ὁμαλῶν αὐτῆς δωμάτων, περιαστραπτόντων ὑπὸ τὸ ἀσβεστῶδες αὐτῶν κονίαμα, τὴν Σάμον, τὸν Κεραμεικὸν κόλπον, τὰ ἐρείπια τῆς Ἁλικαρνασσοῦ καὶ τῆς Κνίδου. Κάμψαντες τὸ ἀκρωτήριον Κρίο περιπλέομεν τὴν παραλίαν τῆς Καραμανίας μεταξὺ ἀναριθμήτων νήσων. Ὁ οὐρανὸς τεταραγμένος τὴν πρωΐαν ἕνεκεν θυέλλης, ἐνσκηψάσης ἐπὶ τοῦ Ταύρου καὶ πληρούσης σκότους καὶ ἀστραπῶν τὰ βαθέα δάση καὶ τὰς ἀγρίας χαράδρας τοῦ ὄρους τούτου, εἶναι τώρα καθαρὸς καὶ γαλήνιος. Πρὸς ἀριστερὰν, ἡ ὀστεώδης καὶ πολυκύμαντος συνάρθρωσις τῶν ὀρέων τῆς Καραμανίας, καταλήγουσα εἰς μεγάλας κεχρυσωμένας πλάκας ἐντὸς τῆς θαλάσσης, μεγεθύνει τὸ διαυγὲς καὶ βαρὺ κυανοῦν χρῶμα τῶν κυμάτων· πρὸς δεξιὰν συμπλέγματα βραχωδῶν νήσων λουομένων ἐντὸς θερμῆς ἀχλύος ἀναδύουσιν ἐκ τοῦ ὕδατος. Πρέπει νὰ ἴδῃ τις τὰς Ἑλληνικὰς θαλάσσας ὅπως ἐννοήσῃ τὸ μεγαλεῖον καὶ τὴν καλλονὴν τῆς δημιουργίας. Ἐνταῦθα τὸ ὕδωρ πότε εἶναι μελανῶδες ὡς σιδηρίτις λίθος ἐν καταστάσει τήξεως, πότε δὲ λαμπρὸν ὡς ἀδαμαντίνη κόνις. Ἐνταῦθα ἡ ἐλαχίστη μεταλλικὴ φλὲψ φανερώνεται μετὰ τοῦ μᾶλλον ζωηροῦ χρώματος εἰς τοὺς βράχους ὑπὸ τὸν ἥλιον θερμαινομένους

καὶ ὑπὸ τῶν κυμάτων κατατρωγωμένους· ἐνταῦθα τὰ θαλάσσια βρύα ἢ κρεμαστή τις συκέα λαμβάνουσι δυσανάλογον δύναμιν καὶ ἐξαισίαν βλάστησιν. Ἐννοεῖ τις, παρατηρῶν τὰς τοπογραφίας ταύτας ἐστεφανωμένας ὑφ' ἑνὸς αἰωνίου χρυσοῦ δαπέδου, πόσον οἱ βυζαντινοὶ ζωγράφοι ἐνεπνεύσθησαν εἰς τὰ ἔργα των ὑπὸ τῆς περικυκλούσης αὐτοὺς φύσεως.

Ἡ Ρόδος ἀποκαλύπτεται ἡμῖν, ὡς πολλαὶ ἄλλαι πόλεις τοῦ Ἀρχιπελάγους, διὰ τῶν ἀνεμομύλων αὐτῆς, οἵτινες ἐκτείνουσιν εἰς τὴν θάλασσαν τοὺς μεγάλους αὐτῶν βραχίονας. Ἐφ' ὅσον πλησιάζομεν εἰς τὴν γῆν, οἱ φοίνικες ἀνορθώνουσι τὰς κεφαλάς των μεταξὺ τῶν ἀνεμομύλων, ἀκολούθως πλάτανοι, κυπάρισσοι, πορτοκαλέαι, δάφναι, ὁλόκληρος σφριγῶσα βλάστησις καλύπτουσα τὰς λευκὰς ἐπαύλεις τῶν προαστείων, καὶ τέλος ἡ πόλις περιεζωσμένη ὑπὸ παχέων τειχῶν καὶ ἐγκλείουσα τὸν μικρὸν αὐτῆς λιμένα μεταξὺ τῶν ὀχυρωμάτων. Ἡ Ρόδος εἶναι ὁ μαργαρίτης τῶν θαλασσῶν τῆς Ἀνατολῆς. Ἡ καλλονὴ τοῦ οὐρανοῦ αὐτῆς δικαιώνει τὸν ἀρχαῖον μῦθον ὅστις ὑπέθετεν αὐτὴν ἐρωμένην τοῦ ἡλίου. Ἠγκυροβολήσαμεν ἐνώπιον τοῦ λιμένος μετὰ μεσημβρίαν, ὁ δὲ πλοίαρχος μᾶς παραχωρεῖ ὥρας τινὰς ὅπως ἐξετάσωμεν τὰ κυριώτερα τῆς πόλεως. Εἰσελθόντες ἐντὸς τοῦ περιβόλου διὰ μικρᾶς τινος πύλης, κατεσκευασμένης ἐπὶ τοῦ τείχους, εὑρέθημεν ἀπέναντι τοῦ νοσοκομείου τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου καὶ τῆς ὁδοῦ τῶν Ἱππότων. Φανταστῆτε ἀρχαίαν τινὰ μεσαιωνικὴν πόλιν τῆς Εὐρώπης μετενεχθεῖσαν εἰς μίαν τῶν νήσων τῆς Ἀσίας. Τὸ νοσοκομεῖον φέρει τὸν χαρακτῆρα τῆς ἐποχῆς του· εἶναι οἰκία ὀλίγον τι ὑψωμένη, ἔχουσα συμμέτρως τρία παράθυρα τετράγωνα, διηρημένα δι' ἑνὸς σταυροῦ εἰς τέσσαρα, καὶ περικυκλούμενα ἐκ λιθίνης στεφάνης· ἡ θύρα, ὑψουμένη ἐπὶ τριῶν βαθμίδων, φέρει τὸν θυρεὸν τοῦ μεγάλου μαΐστορος τοῦ τάγματος. Οἱ ἀγωγοὶ πρὸς ἐκροὴν τοῦ νεροῦ ἔχουσι τὸ σχῆμα ἀλλοκότων ὄφεων, εἰς δὲ τὰς γωνίας ὑπάρχουσι διάφορα πυργίδια μὲ προστέγασμα. Πανταχοῦ βλέπει τις φαντασίαν ὄζουσαν παρελθοῦσαν ἐποχήν.

Διερχόμενοι τὰς ὁδοὺς τῆς ἀγορᾶς εὑρίσκομεν πάντοτε συνηρμοσμένα ἐπὶ τῶν οἰκιῶν, τῶν τζαμίων, τῶν κρηνῶν κοσμήματά τινα κιονόκρανα φραγκικῆς καταγωγῆς, ἐπιτύμβιόν τινα λίθον ἔνθα δέεται γονυπετὴς εὐσεβής τις στρατιώτης φορῶν τὸν ἀλυσιδωτὸν αὐτοῦ θώρακα.

Ἐγκατελείψαμεν τὴν Ρόδον περὶ τὸ ἑσπέρας καὶ καθ' ὅσον ἀπεμακρυνόμεθα τῆς νήσου ἐβλέπομεν τὴν πόλιν μετὰ τῶν ἀρχαίων αὐτῆς ἐπάλξεων καὶ τῶν ὑψηλῶν αὐτῆς φοινίκων βυθιζομένην ἐντὸς τῶν ἀργυρῶν κυμάτων τῆς θαλάσσης.

Κύπρος 4 Σεπτεμβρίου.

Τὴν ἐπαύριον τὸ ἀτμοκίνητον εὑρέθη προσωρμισμένον ἀπέναντι γυμνῆς καὶ ἀμμώδους παραλίας, εἰς τοὺς πρόποδας ἀποκρήμνου αἰγιαλοῦ ἄνευ βλαστήσεως καὶ ἄνευ οὐδεμιᾶς χάριτος. Εἰς τὴν παραλίαν ὑπάρχουσιν οἰκίαι τινὲς λευκόφαιαι μὲ ξύλινα χαρακώματα καὶ ὀλίγον τι μακρὰν ἡ Λάρναξ παριστανομένη διά τινων κωδωνοστασίων σχήματος ἰταλικοῦ καὶ διεστιγμένη ὑπό τινων φοινίκων. Ἀπέβημεν εἰς τὴν γῆν καὶ ἐπορεύθημεν εἰς τὸ προξενεῖον, ἔνθα μᾶς εἶπον ὅτι ὁ πρόξενος εὑρίσκετο εἰς Λάρνακα. Οἱ δρόμοι καὶ ἡ ἀγορὰ τῆς παραλίας εἶναι ἀρκετὰ ζωηροί. Ἐνταῦθα ὑπάρχουσι μεγάλαι ἀποθῆκαι σίτου, οἴνου καὶ βάμβακος. Ἀπεναντίας ἡ Λάρναξ εἶναι πόλις ἔρημος καὶ ἄνευ κυκλοφορίας. Οὐδὲν θλιβερώτερον τῶν τετραγώνων καὶ ἀκόμψων αὐτῆς οἰκιῶν, ἐκτισμένων ἐκ πηλοῦ καὶ πετραδίων. Ἐν τούτοις εἷς τινες ἐξ αὐτῶν εὑρίσκει τις εἶδός τι ἀραβικοῦ κτιρίου, ἐν εἴδει μοναστηρίου, περικυκλοῦντος διὰ πλαγίων ἀψίδων μεγάλην αὐλήν, ὅλως σκιερὰν καὶ ἀρωματισμένην ἐκ δαφνῶν, ροιῶν, πορτοκαλεῶν καὶ μυρσινῶν.

Φθάσαντας εἰς τὸ προξενεῖον γραῖά τις ἐντόπιος μᾶς ἀναγγέλλει ὅτι ὁ κύριός της

ἀνεχώρησε διὰ τὸν λιμένα· εἰς τὴν ἐπιστροφήν μας διήλθομεν ξηρούς τινας κήπους, ἔνθα βλαστάνουσι μόνον ἄκαρπά τινα δένδρα. Πᾶν ὅ,τι βλέπομεν, θρύβεται εἰς λευκὴν κόνιν, ὑπὸ τὴν ἐνέργειαν ἀδυσωπήτου ξηρασίας· καὶ ἂν οἱ καταρράκται τοῦ οὐρανοῦ ἔπιπτον ἐπὶ τῆς νήσου, δὲν θὰ ἐσβένυον τὴν θερμότητα τῆς διψώσης ταύτης γῆς.

Ὁ πρόξενος μᾶς ὑποδέχεται εὐνοϊκώτατα καὶ συνδιαλεγόμεθα ἐπὶ πολὺ περὶ τῆς καταστάσεως τῆς νήσου. Μοὶ φέρουσιν ἀρχαιότητας καὶ ἀγοράζω ἀντὶ ὀλίγων χρημάτων κεφαλὰς καὶ προτομάς. Αἱ μὲν εἶναι διεφθαρμέναι καὶ ἱερατικαί, τερατώδη προϊόντα τῆς φοινικικῆς τέχνης, αἱ δὲ λεπταὶ καὶ χαρίεσσαι, περιβεβλημέναι πᾶσαν τὴν ἀττικὴν χάριν, γνήσιαι θυγατέρες τῆς ἑλληνικῆς μεγαλοφυΐας. Δὲν γνωρίζω μελέτην μᾶλλον περίεργον ἐκείνης τῆς κυπριακῆς τέχνης, καταλληλοτάτης ὅπως διαφωτίσῃ τὴν καταγωγὴν τῆς ἑλληνικῆς τέχνης. Ἐξετάζων τις τὰ ἀντικείμενα ταῦτα βλέπει ὅτι αἱ τέχναι τῆς Ἑλλάδος προῆλθον οὐχὶ ἐκ τῆς Αἰγύπτου ἢ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, ὡς τινὲς διϊσχυρίζονται, ἀλλὰ μᾶλλον ἐκ τῆς Φοινίκης καὶ τῆς Ἀσσυρίας. Αἱ ἀσιατικαὶ ἀποικίαι ἔφερον εἰς τὴν Ἑλλάδα, μετὰ τῆς ἀρχετύπου καὶ ἀτελοῦς αὐτῶν τέχνης, τὴν συμπεφωνημένην βάρβαρον καὶ θρησκευτικὴν αὐτῶν διάνοιαν, πλὴν ἡ ἑλληνικὴ μεγαλοφυΐα, εὔκαμπτος καὶ λεπτή, ἐλάμβανε τὰ στοιχεῖα ταῦτα καὶ τὰ ἐτελειοποίει. Ὁ πρόξενος τῆς Ἀμερικῆς ἀνεκάλυψεν ἐντὸς κρυπτομένων ναῶν ἀγάλματα φυσικοῦ μεγέθους, τεμάχια ἀρχιτεκτονικῆς, μνημεῖα καὶ λείψανα παντὸς εἴδους καὶ μεγάλης ἀξίας, ἅτινα δύνανται νὰ διαφωτίσωσι διὰ νέων ἐπιχειρημάτων τὰς μελέτας ταύτας.

Μᾶς ἔφερον ὡσαύτως λεπτά τινα τεχνουργήματα, ἔχοντα ποικιλόχρους ἀντανακλάσεις καὶ τὰ ὁποῖα ἕκαστος γνωρίζει. Αἱ ἀντανακλάσεις αὗται ὀφείλονται εἰς τὴν βραδεῖαν ἀποσύνθεσιν τῶν ἀνωτέρω στρωμάτων τοῦ ὑέλου. Τὰ εὔθραστα ταῦτα ἀντικείμενα, τὰ ὁποῖα εὑρίσκει τις πανταχοῦ τῆς νήσου, εἶναι ἡ μᾶλλον καταπληκτικὴ εἰρωνεία ἣν γνωρίζω. Ἐξ ὅλων τῶν ἰσχυρῶν ἐκείνων φυλῶν, Φοινίκων, Αἰγυπτίων, Ἑλλήνων, Ῥωμαίων, αἵτινες διῆλθον τὴν νῆσον ταύτην μετὰ τοῦ πολιτισμοῦ των, τῶν θρησκευμάτων καὶ τῶν τεχνῶν των, τὸ μόνον λείψανον ὅπερ ἀπομένει ἡμῖν εἶναι τεμάχιον ὑέλου πίπτοντος εἰς κόνιν ὑπὸ τῶν δακτύλων ἡμῶν. Πιθανὸν ἀρχαῖός τις κατακτητής, ῥήτωρ ἢ ποιητὴς ἔλαβεν ἀνάχειρας τὸν ὕελον τοῦτον, καὶ ἐν τούτοις ὁ ἄνθρωπος ἐκεῖνος παρῆλθεν, ὁ δὲ ὕελος εὑρίσκεται εἰς τὰς χεῖρας ἡμῶν. Αἰωνία ματαιότης τῶν προσπαθειῶν τοῦ ἀνθρώπου ὅπως ἐπιζήσῃ!

Ἐπεσκέφθημεν τὴν ἑλληνικὴν ἐκκλησίαν, φραγκικῆς κατασκευῆς, τὸ ἐσωτερικὸν τῆς ὁποίας διακοσμεῖται διὰ στύλων διατρυπημένων ἀπὸ θύρας καμαρωτὰς καὶ ὑποβασταζούσας ἀψίδας ρωμαϊστὶ ἐπεξεργασμένας. Ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ταύτῃ ὑπάρχει ἐντὸς κρύπτης ὁ τάφος τοῦ ἁγίου Λαζάρου, ὅστις μετὰ τὴν ἔγερσιν αὐτοῦ μετέβη κατὰ τὴν κοινὴν παράδοσιν εἰς Κύπρον. Αἱ μᾶλλον περίεργοι πόλεις ἃς δέον νὰ ἐπισκεφθῇ τις εἶναι ἡ Λευκωσία καὶ ἡ Ἀρσινόη (Φαμαγούστη), ἡ τελευταία προπάντων φέρει εἰσέτι τὴν ἐρήμωσιν τῶν πρώτων ἡμερῶν τῆς κατακτήσεως. Τὰ αὐτὰ τηλεβόλα στρέφονται ἐπὶ τῶν αὐτῶν θυρίδων καὶ οὐδὲ λίθος μετεκινήθη ἐκ τῶν ῥηγμάτων ἀπὸ τὴν ἡμέραν τῆς ἐφόδου τῶν στρατιωτῶν τοῦ Σελίμη.

Ἐκτὸς τῆς ἀρχαίας αὐτῆς ἱστορίας ἡ Κύπρος κατέστη περίφημος κατὰ τὴν ἐποχὴν τῶν γάλλων βαρόνων καὶ τῶν πατρικίων τῆς Ἐνετίας. Ἐνταῦθα ὁ ἅγιος Λουδοβίκος διέτριψεν ἱκανὸν χρόνον ἐπιστρέφων ἐκ τῆς σταυροφορίας, ἡ δὲ οἰκογένεια τῶν Λουζινιάνων καὶ τῶν Κορνάρων καθεῖξε τὴν νῆσον ταύτην ἐπὶ πολλοὺς αἰῶνας.

Ἐγκατελείψαμεν τὴν Κύπρον περὶ λύχνων ἀφᾶς, ὁδηγούμενοι ὑπὸ τοῦ πυρὸς τοῦ ὄρους Σταυροῦ, τοῦ ἀρχαίου ὄρους τῆς Ἀφροδίτης. Οἱ προσκυνηταὶ τοῦ μεσαιῶνος ἐπίστευον ὅτι ἡ θεὰ κατώκει τὴν κορυφὴν ταύτην διάγουσα βίον φιλήδονον μετὰ τι-

νος ἥρως τῆς Σουηβίας. Μοναχός τις ἐκ τοῦ τάγματος τοῦ ἁγίου Φραγκίσκου ἀναφέρει εἰς σύγγραμμά τι, *Evagatorium* καλούμενον, ὅτι, κατὰ τὴν ἐπικρατοῦσαν ἰδέαν ἐν Γερμανίᾳ, εὐγενής τις τῆς Σουηβίας ὀνόματι *Danhuser* ἔζησεν ἐπί τινα καιρὸν ἐπὶ τοῦ ὄρους τούτου μετὰ τῆς Ἀφροδίτης. Μεταμεληθεὶς ἐξωμολογήθη εἰς τὸν Πάπαν, ἀλλ' ἐπειδὴ δὲν τῷ ἐδίδετο ἡ ἄφεσις, ἐπέστρεψεν εἰς τὸ ὄρος ὅπου ἔγεινεν ἄφαντος· λέγουσιν ὅτι ζῇ εἰσέτι διάγων βίον τρυφηλὸν καὶ θηλυπρεπῆ μέχρι τῆς δευτέρας παρουσίας . . .

Ἐνῷ ἀνεγίνωσκον τὰ θαυμάσια καὶ περίεργα διηγήματα τοῦ μοναχοῦ Φάβερ, ἀφορῶντα τὴν Παλαιστίνην καὶ γεγραμμένα εἰς ἀλλόκοτον λατινικὴν γλῶσσαν, θύελλα τρομερὰ ἐνέσκηψεν ἐπὶ τῆς ἀπέναντι ἠπείρου· ἡ βροχὴ μαστιγεῖ τοὺς φεγγίτας τοῦ καταστρώματος, ὁ δὲ ἄνεμος βοᾷζει ἐπὶ τῶν ἱστίων τοῦ ἡμετέρου πλοίου· πλὴν ὑπομονή, αὔριον θὰ εἴμεθα εἰς Συρίαν !

Κ.

ΕΚ ΤΟΥ ANNÉE TERRIBLE

ὑπὸ V. HUGO. (*)

Α'.

ΤΗ: ΜΙΚΡΑ: ΙΩΑΝΝΑ:.

Λοιπὸν τὸν πρῶτον ἔκλεισας, φιλτάτη μου, χθὲς, χρόνον !
Καὶ εὔθυμος πολυλογεῖς, ὡς κάτωθεν τῶν κλόνων,
Οἱ νεοσσοὶ ἐν φωλεᾷ τὸ βλέμμα ἀτενίζουν
Συγκεχυμένον· καὶ φαιδρὸν κελάδημα τονίζουν,
Διότ' ἠσθάνθησαν πτερὰ 'στὸ πρὶν γυμνόν των σῶμα.
Μικρά μου, ἔχεις ῥόδινον κ' εὐωδιάζον στόμα.
Αἱ βίβλοι, ὧν τρελλαίνεσαι τοὺς κόσμους ν' ἀτενίζῃς,
Καὶ ἃς ἀφίνω, χάριν σου, νὰ κατακερματίζῃς,
Ἐγκλείουν στίχους ἀνθηρούς· πλὴν ὅλων διαπρέπει
Τὸ σῶμα σοῦ, ὅταν, σκιρτοῦν, ὁλόκληρον μὲ βλέπῃ !
Διότι καὶ συγγράμματα καὶ ἔπη κορυφαῖα
Σκιάζει ἡ βλαστάνουσα 'στὸ βλέμμα σου ἰδέα·
Καὶ ὁ γλυκύς σου ῥεμβασμὸς, ὁ μόλις ἀνατέλλων,
Καὶ ἀτενίζων ἅπαντας μὲ ἄγνοιαν Ἀγγέλων.
Μακρὰν δὲν εἶναι ὁ Θεὸς, ἀφοῦ ἐνταῦθα εἶσαι.

*

(*) Ἐγράφη διὰ τὴν ἐγγονὴν αὐτοῦ, διαρκούσης τῆς τελευταίας πολιορκίας τῶν Παρισίων.

Ἄ ! Ἑνὸς ἔτους ! — Αἴ ! Καὶ σὺ μεγάλη νῦν μετρεῖσαι !
Κάποτε εἶσαι σοβαρά· πλὴν τί χαρὰν 'ποῦ ἔχεις !
Διότι τὴν οὐράνιον στιγμὴν τοῦ βίου τρέχεις,
Στιγμὴν ἀνέφελον, καθ' ἣν, μὲ χεῖρας δροσοβόλους,
Κρατοῦν τὸ τέκνον τοὺς γονεῖς, κρατεῖ τοὺς δύο πόλους.
Ἡ νεαρὰ ψυχή σου ζῇ, γελᾷ, θρηνεῖ, ἐλπίζει,
Καὶ τοὺς γονεῖς τὸ βλέμμα σου ἀεὶ ἐνατενίζει.
Νῦν, νοερὸς ὁρίζων σου καὶ πολιτικὸς ἀστήρ σου,
Ἡ μήτηρ γαλουχοῦσά σε κ' ὁ μειδιῶν πατήρ σου.
Τὰ ὄντα ταῦτα διὰ σὲ, τῶν τρυφερῶν στιγμῶν σου,
Εἶναι λατρεία διαρκὴς, τὸ φῶς τῶν ὀφθαλμῶν σου.
Αὐτὰ καὶ μόνα ! — Καὶ ὀρθόν. — Κ' ἐν μέσῳ μαύρων χρόνων,
Ὑπάρχων πάππος σου κ' ἐγὼ, ἐν σοὶ ὑπάρχω μόνον.
Καὶ ἔργεσαι καὶ ἄπειμι· λατρεύω δὲ, φιλτάτη,
Τὸ λυκαυγές σου, ἐν νυκτὶ ἐμβαίνων βαθυτάτῃ.
Σὺ κ' ὁ ξανθός σου ἀδελφὸς, ἀρκεῖτε τῇ ψυχῇ μου·
Σᾶς βλέπω καὶ μὲ βλέπετε, κ' ἰδοὺ ὅλ' ἡ ζωή μου.
Δὲν θέλω δ' ἄλλο, ὕστερον ἀναριθμήτων πόνων,
Ἢ ἕνα τάφον· κ' ἐπ' αὐτοῦ σκιὰ ν' ἁπλοῦται μόνον
Τῶν λίκνων σας, ὑπὸ αὐγῆς ἡλίου χρυσουμένων.

*

Νεῆλύς μου ῥεμβάζουσα ! Ἁγνὸν πεφιλημένον !
Εὗρες στιγμὴν παράδοξον νὰ γεννηθῇς· πλὴν πάλιν,
Ἐξοικειώθης τάχιστα μὲ τὴν φρικώδη ζάλην.
Καὶ μειδιᾷς ἀπέναντι σπαρασσομένων κόσμων,
Βομβῶσα, ὥσπερ μέλισσα ἐντὸς δασῶν εὐόσμων.
Μιγνύεις, Ἰωάννα μου, κελάρυσμα στρουθίων
Μὲ τὴν μεγάλην ἐκ σφαιρῶν βοὴν τῶν Παρισίων.
Ἄ ! Ὅταν βλέπω τὴν φαιδρὰν ἐνίοτε μορφήν σου,
Καὶ ᾄδουσα μοὶ ὁμιλεῖς μὲ τὴν μικρὰν φωνήν σου,
Κ' ἐκτείνεις χεῖρας τρυφερὰς ἐπὶ τῶν κεφαλῶν μας,
Νομίζω ὅτ' ἡ μαύρη νὺξ, κοιτὶς τῶν συμφορῶν μας,
Κλονιζομένη οἴχεται μὲ τὴν βοήν της ὅλην·
Καὶ ὅτι στέλλει ὁ Θεὸς εἰς τὴν μεγάλην πόλιν,
Κυμαινομένην, ὡς νηὼ ἐν λαίλαπι χειμῶνος,
Εἰς τὰ πυρπόλα τέρατα, φρουροὺς τοῦ προμαχῶνος,
Καὶ εἰς τὸ Σύμπαν, πνευστιοῦν καὶ ἐκ τῶν Παρισίων
Τὸ πᾶν ἐλπίζον, — τὴν εὐχήν του μ' ἓν μικρὸν παιδίον.

Φ. Α. Β.

ΠΕΡΙ ΨΥΧΡΩΝ Η ΘΑΛΑΣΣΙΩΝ ΛΟΥΤΡΩΝ.

Εἰς τὸν ἀνθρώπινον ὀργανισμὸν, Κύριοι, δύο κυκλοφοροῦσιν εἴδη αἵματος ἐντὸς δύο διαφόρων σωλήνων ἢ ἀγγείων, τῶν ἀρτηριῶν καὶ φλεβῶν, διὸ καὶ τὸ μὲν λέγεται αἷμα ἀρτηριακὸν, τὸ δ' ἕτερον εἶδος αἷμα φλεβικόν. Ἀναμέσον τῶν δύο τούτων εἰδῶν αἵματος ὑπάρχουσιν ἀναντίρρητοι διαφοραὶ, καὶ ἡ διαφορὰ ἡ περισσότερον προσβάλλουσα τὴν προσοχὴν ἑκάστου ἀνθρώπου εἶναι, ὅτι τὸ μὲν ἀρτηριακὸν αἷμα ἔχει χρῶμα ἐρυθρὸν, τὸ δὲ φλεβικὸν σχεδὸν μέλαν χρῶμα. Ἀλλ' ἡ οὐσιώδης, ἡ σπουδαία διαφορὰ ἀναμέσον τῶν δύο τούτων αἱμάτων εἶναι, Κύριοι, αὕτη, ὅτι τὸ ἀρτηριακὸν ἢ ἐρυθρὸν αἷμα ἐστὶ τὸ ζωοποιοῦν τὸν ὀργανισμὸν ρευστὸν, ἤτοι ἔχει τὴν δύναμιν καὶ τὴν ἰδιότητα ἵνα ὑποστηρίζῃ πάσας τὰς λειτουργίας τοῦ ἡμετέρου σώματος καὶ νὰ συντελῇ εἰς τὰς καθ' ἑκάστην ἡμέραν γινομένας συνθέσεις καὶ ἀποσυνθέσεις αὐτοῦ, νέας παράγων μορφώσεις, νέους ὀργανικοὺς συνδιασμούς. Τοὐναντίον, τὸ φλεβικὸν αἷμα στερεῖται ὅλων τούτων τῶν ἰδιοτήτων, διότι ἀντὶ τοῦ ζωτικοῦ ὀξυγόνου ἀερίου, ἐμπεριέχει ἀνθρακικὸν ἀέριον ἢ στοιχεῖα ἄνθρακος, ἄτινα καὶ δίδουσιν εἰς τὸ φλεβικὸν αἷμα τὸ μέλαν αὐτοῦ χρῶμα. Καὶ ὁπόταν πλεονάζῃ εἰς τὸ ἀνθρώπινον σῶμα τὸ ἀρτηριακὸν αἷμα, γεννᾶται τότε ἡ καλουμένη αἱματώδης ἀρτηριακὴ κρᾶσις, συχνότατα ἀπαντωμένη εἰς τοὺς λαοὺς τῶν βορείων χωρῶν, οἵτινες καὶ ἔχουσι διὰ τοῦτο χρῶμα ἐρυθρὸν καὶ ζωηρὸν κατὰ τὸ πρόσωπον, στῆθος εὐρὺ, καὶ μυῶνας συμπαγεῖς καὶ ρωμαλέους, ὄντες συγχρόνως εὐεργετικοὶ καὶ ἐλευθέριοι, καὶ ὀλίγον αἰσθανόμενοι τὸ μῖσος καὶ τὴν ζηλοτυπίαν. Ὁπόταν δὲ πλεονάζῃ τὸ φλεβικὸν αἷμα, γεννᾶται ἡ καλουμένη αἱματώδης φλεβικὴ κρᾶσις, συχνότατα ἀπαντωμένη εἰς τοὺς κατοίκους τῶν ἡμετέρων κλιμάτων, καὶ ἔτι περισσότερον εἰς τοὺς τῶν θερμῶν κλιμάτων· διὸ καὶ οἱ αἱματοφλεβικοὶ ἔχουσι τὸ χρῶμα τοῦ προσώπου ρέπον μᾶλλον πρὸς τὸ ἀμαυρὸν ἢ τὸ βαθὺ ἐρυθρὸν, μυῶνας πλαδαροὺς καὶ μετρίας πάσας τὰς κινήσεις τοῦ σώματος, ὄντες ὀλιγώτερον ἐνεργητικοὶ καὶ συμπαθητικοὶ, μᾶλλον δὲ ζηλότυποι ἢ οἱ τῆς ἀρτηριώδους κράσεως, καὶ κλίνοντες περισσότερον πρὸς τὰς ἀκολάστους ἡδονὰς ἢ πρὸς τὸ εὐγενὲς τοῦ ἔρωτος πάθος. Παρὰ πάντα ταῦτα, Κύριοι, ἐκ τῶν δύο αἱματωδῶν κράσεων, ἡ αἱματοφλεβικὴ κρᾶσις προδιαθέτει τοὺς ἔχοντας ἐκ φύσεως αὐτὴν εἰς πολλὰς νόσους, καὶ δὴ εἰς τοὺς ἀνιάτους κακοήθεις ὄγκους ἢ τὰ κοινῶς κακὰ σπυρία, οἷα ὁ καρκῖνος καὶ ἄλλα, καὶ εἰς τὰς δύο σκληρὰς μάστιγας τῆς ἀνθρωπότητος, τὴν ἀρθρῖτιν καὶ τὴν ποδάγραν, καὶ πρὸς αὐτὰς τὰς βλάβας τοῦ ἥπατος καὶ τὰς παρεπομένας αἱμορροΐδας. Ἀπὸ πάντων τῶν νοσηρῶν τούτων προδιαθέσεων εἰσὶν ἀπηλλαγμένοι πάντες οἱ φέροντες τὴν αἱματώδη ἀρτηριακὴν κρᾶσιν.

Κατὰ πάντων τῶν τοιούτων νοσερῶν προδιαθέσεων τῆς αἱματοφλεβικῆς κράσεως, ἥτις συνήθης καὶ παρ' ἡμῖν ἐστὶ, μεγάλως ὠφελοῦσι τὰ ψυχρὰ ἢ θαλάσσια λουτρὰ ὑπὸ ὑγιεινὴν ἔποψιν, διότι τὸ διὰ ψυχροῦ ἐν γένει ὕδατος γινόμενον λουτρὸν τροποποιεῖ τὴν φλεβικὴν ἰδιότητα τοῦ αἵματος, ἀναπτύσσει τὴν κυκλοφορίαν τοῦ ἀρτηριακοῦ, καὶ ποιεῖ ὥστε νὰ ἐπικρατῇ εἰς τὸν ὀργανισμὸν τὸ ἐρυθρὸν καὶ ζωογόνον ἐκεῖνο ἀρτηριακὸν αἷμα, περὶ οὗ ἀνωτέρω εἴπομεν. Διὰ τὸν αὐτὸν λοιπὸν λόγον τῆς τροποποιήσεως τῆς τοῦ αἵματος πλεοναζούσης φλεβικότητος, μεγάλως συνεστήθη ἐπ' ἐσχάτων ἡ χρῆσις τοῦ ψυχροῦ λουτροῦ ἢ τοῦ θαλασσίου, ἢ καὶ αὐτοῦ τοῦ πάγου κατὰ τῆς ἀρθρίτιδος καὶ τῆς ποδάγρας, ἅτινα συνήθως παρακολουθοῦσι καὶ βασανίζουσι τοὺς φέροντας τὴν αἱματοφλεβικὴν κρᾶσιν. Ἐφαρμόζεται δὲ κατὰ τῶν τοιούτων ἀρθριτικῶν ρευματισμῶν τὸ ψυχρὸν ὕδωρ, εἴτε ὡς γενικὸν λουτρὸν, εἴτε ὡς πάγος ἐπ' αὐτῶν τῶν πασχουσῶν ἀρθρώσεων, καὶ εἰς αὐτὰ τὰ διάφορα τοῦ σώματος μέρη, ἐν περιπτώσει ἀρθριτικῆς μεταστάσεως. Καὶ εἰς αὐτὴν τὴν παιδοκτόνον τῆς διφθερίτιδος νόσον, πολλοὶ διάσημοι ἰατροὶ συστήνουσι τὸν πάγον ἐξωτερικῶς περὶ τὸν λαιμὸν τοῦ πάσχοντος παιδὸς, καὶ ἐσωτερικῶς τὸν αὐτὸν πάγον εἰς τεμάχια, χωρὶς διὰ τοῦτο νὰ παραλείπωσι καὶ πᾶσαν ἄλλην ἐσωτερικὴν ἰατρείαν.

Ἀπὸ τοῦ 17ου αἰῶνος καὶ μάλιστα περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ παρόντος, ἐδόθη ἡ σωτήριος ὤθησις πρὸς τὴν χρῆσιν τῶν ψυχρῶν λουτρῶν, οὐχὶ μόνον ὡς ὑγιεινοῦ μέσου, ἀλλὰ καὶ ὡς ἰσχυροῦ θεραπευτικοῦ βοηθήματος κατά τινων σοβαρῶν πυρετῶν, καὶ ἰδίως τοῦ τύφου ἢ τυφοειδοῦς πυρετοῦ, τῆς σκαρλατίνας ἢ κακοήθους ὀστρακίας, καὶ τῆς κακοήθους ἢ τῆς κακῆς εὐλογίας, χάρις εἰς τὰ συγγράμματα τοῦ Φλογέρου, τοῦ Σμινίου καὶ τοῦ Χουφεμάνου. Αὐτοὶ πρῶτοι, Κύριοι, διεσκέδασαν τοὺς φόβους καὶ τοὺς κινδύνους, ὅσοι πρότερον ἀπεδίδοντο εἰς τὸ ψυχρὸν ὕδωρ ἢ τὸ ψυχρὸν λουτρὸν, καὶ δειλοὺς ἐποίουν σχεδὸν πάντοτε τοὺς ἰατροὺς εἰς τὴν θεραπευτικὴν ἐφαρμογὴν αὐτοῦ. Τῷ ὄντι· τὰ πράγματα αὐτὰ κατόπιν ἀπέδειξαν τοὺς φόβους τούτους προερχομένους ἐκ πεπλανημένων δοξασιῶν, ἐκ προλήψεων μᾶλλον ἢ ἐξ ὑγιοῦς ἐξετάσεως τῶν πραγματικῶν ἀποτελεσμάτων τοῦ ψυχροῦ λουτροῦ ἐπὶ τοῦ ζωϊκοῦ ἡμῶν σώματος. Φαίνεται δ' ὅτι τὸ ψυχρὸν ὕδωρ, εἰς ὃ ἐμβυθίζεται τὸ σῶμα τοῦ πάσχοντος, ὄχι μόνον ἀφαιρεῖ τὴν ηὐξημένην καὶ πλεοναζουσαν θερμοκρασίαν, ἀλλὰ τροποποιεῖ ἐν μέρει καὶ αὐτὰς τὰς χημικὰς νοσηρὰς συνθέσεις καὶ ἀποσυνθέσεις, ὅσαι συμβαίνουσιν εἰς τὸ αἷμα τῶν πασχόντων ἐκ τῶν προμνησθέντων πυρετῶν. Ὁ ἐπὶ τῆς ὑγιεινῆς τοῦ Γαλλικοῦ στρατοῦ τῆς Ἀφρικῆς Λέβις, οὐδὲν ἕτερον μέσον εὗρε προσφορώτερον, ἵνα ἀπαλλάξῃ τοὺς στρατιώτας ἀπὸ τῆς ἐκεῖσε ἐπικρατούσης καταστρεπτικῆς δυσεντερίας, ἢ τὸ νὰ λούωνται εἰς τὴν θάλασσαν κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ θέρους τρὶς τῆς ἡμέρας. Ἐν γένει δὲ εἰς τὰ θερμὰ κλίματα, ἐν οἷς καὶ ἡ φλεβικότης τοῦ αἵματος ὑπερτερεῖ, καὶ κατὰ τοὺς θερινοὺς καύσωνας τῶν ἡμετέρων κλιμάτων, τὰ ψυχρὰ ἢ θαλάσσια λουτρὰ ὑπὸ ὑγιεινὴν ἔποψιν ἀποβαίνουσι προφυλακτικὰ κατὰ τῶν νοσηρῶν ἀποτελεσμάτων τῆς ἀτμοσφαιρικῆς θερμοκρασίας. Ὁ Μωϋσῆς καὶ ὁ Μωάμεθ, καλῶς διαγνόντες τὰς φυσικὰς ἀνάγκας τῶν θερμῶν κλιμάτων, ἐν οἷς ἔγραφον καὶ ἐκήρυττον, συνέστησαν ἐπὶ θρησκευτικῇ ἀπειλῇ τὰς ψυχρολουσίας καὶ τὴν ἀποχὴν τῶν οἰνοπνευμάτων, ὡς θερμαντικῶν ποτῶν. Ὅθεν καὶ ἄσκοπος καὶ ἐπιζήμιος λογίζεται ἡ συμβουλὴ τῶν ἰατρῶν, ὅσοι τυχὸν προτρέπουσι τοὺς κατοίκους τῶν θερμῶν χωρῶν ἵνα φέρωσι κατὰ σάρκα μαλλίνας ζώνας περὶ τὴν ὀσφὺν ἢ καὶ καθ' ὅλην τὴν κοιλίαν, ὡς δῆθεν προφυλακτικὰς κατὰ τῶν νοσηρῶν ἐπιρροῶν τοῦ κλίματος. Μόνη ἡ χρῆσις τοῦ ψυχροῦ λουτροῦ, περιττὴν καθιστῶσα τὴν ἐπιβλαβῆ ἐκείνην ἕξιν, ἀποβαίνει σωτήριος καὶ προφυλακτική.

Οὐδὲν, Κύριοι, ἀσφαλέστερον τοῦ ψυχροῦ λουτροῦ, ὅπως ἀπαλλαγῇ τις ἀπὸ τῆς ὁποίας ἔχει διαθέσεως εἰς τὰς καταρροὰς, τὰς κυνάγχας, τὰς ὀφθαλμίας, τὰς νευρικὰς κεφαλαλγίας καὶ ἄλλα. Τίς ἐξ ἡμῶν δὲν γνωρίζει πολλοὺς συβαρίτας, οἵτινες ἐπισωρεύουσιν ἐπὶ τοῦ σώματος αὐτῶν φλανέλας καὶ ἐνδύματα, καὶ οἵτινες ὅμως ριγῶσιν εἰς πᾶσαν πνοὴν ἀνέμου, καὶ προδιατίθενται οὕτω νὰ πάθωσι τόσῳ περισσότερον, ὅσῳ περισσότερον προφυλάττονται; Οἱ τοιοῦτοι πρὸς ἀπαλλαγὴν τῆς κακίστης ταύτης ἕξεως, καὶ πρὸς ἀπόλαυσιν ὑγείας τε καὶ ἠθικῆς εὐθυμίας, ἀνάγκη ἵνα ἐθίσωσιν ἡρέμα καὶ βαθμηδὸν εἰς τὴν χρῆσιν τῶν ψυχρῶν λουτρῶν. Οἱ ὁπαδοὶ τῆς ὑδροθεραπείας εἰς πλείστας περιστάσεις ἔδειξαν παραδειγματικὴν τόλμην, ἐμβυθίζοντες τοὺς πάσχοντας καὶ εἰς αὐτὸν τὸν πάγον, καὶ ἡ τόλμη αὐτῶν αὕτη ἀείποτε ἐπεσφραγίσθη διὰ πλήρους ἐπιτυχίας, ἐνῷ εἰς ὁμοίας περιστάσεις εἰς μάτην ἡ θεραπευτικὴ ἐξεκκένωσε τὰς φαρμακευτικὰς αὐτῆς ἀποθήκας! Καὶ αὐτοὶ οἱ παῖδες ἀπὸ τοῦ 4 ἢ 5 ἔτους τῆς ἡλικίας δύνανται νὰ μεταχειρίζωνται τὰ

ψυχρὰ λουτρὰ, ἐκλέγοντες τὰς ὡραιοτέρας καὶ θερμὰς ἡμέρας τοῦ θέρους, καὶ παραμένοντες ἐν τῷ λουτρῷ ἐπὶ 1—2 λεπτὰ τῆς ὥρας. Καὶ αὐταὶ αἱ νέαι κόραι διὰ τῆς χρήσεως τῶν ψυχρῶν ἢ θαλασσίων λουτρῶν διευκολύνουσι τὴν ἔρηβον αὐτῶν ἀνάπτυξιν, λαμβάνουσι ζωηροτέραν καὶ χαριεστέραν ὀργανικὴν ἀνάπτυξιν, προφυλάττονται ἀπὸ τῶν διαταράξεων καὶ ἀταξιῶν τῆς καταμηνίου ροῆς, ἀπὸ τοῦ ὑστερισμοῦ, ἀπὸ διαφόρων τοῦ στομάχου νευρώσεων, καὶ ἀποβαίνουσιν οὕτως ὑγιεῖς καὶ εὔρωστοι μητέρες, δυνάμεναι θηλάζειν καὶ ἐκτρέφειν ἀβλαβῶς τὰ ἑαυτῶν νεογνά. Πλὴν τούτων ἡ ψυχρολουσία ἐνισχύει καὶ τακτοποιεῖ τὰς μυϊκὰς κινήσεις τοῦ σώματος, ἐνισχύουσα δὲ καὶ τὰ ἀπορροφητικὰ ἀγγεῖα, ἐπιφέρει ἡ αὐτὴ ψυχρολουσία καὶ τὴν κατανάλωσιν τοῦ πλεονάζοντος λίπους, καὶ ἐντεῦθεν ἰσχύει κατὰ τῆς φυσικῆς πολυσαρκίας ἣν γεννῶσιν ὁ καθεστηκὼς βίος, πρὸς ὃν συνήθως ρέπουσιν αἱ γυναῖκες τῆς Ἀνατολῆς, ἡ ἐπὶ πολὺ διαμονὴ εἰς τὴν κλίνην καὶ ἡ ἀνεπαρκὴς ροὴ τῶν ἐμμήνων. Δὲν παχύνουσιν ἄρα τὰ ψυχρὰ λουτρὰ τὸν ἄνθρωπον, ἀλλὰ τοὐναντίον καταναλίσκουσι τὸ ψευδὲς πάχος, τὴν πολυσαρκίαν, συνοδευόμενα μάλιστα ὑπὸ παρατεταμένης κινήσεως τοῦ σώματος. Τὰ ψυχρὰ, καὶ ἰδίως τὰ θαλάσσια λουτρὰ, ὡς ὕδατα βρωμοϊοδοῦχα, τουτέστιν ὡς ὕδατα ἐν οἷς ὑπάρχουσι διαλελυμένα τό τε βρώμιον καὶ τὸ ἰώδιον, δύο μεταλλικαὶ οὐσίαι χρήσιμοι εἰς τὰς χοιράδας ἢ τὰ κοινῶς χελώνια ἢ χελονάρια, τροποποιοῦσιν ὠφελίμως τὴν χοιραδικὴν δυσκρασίαν τοῦ αἵματος. Εἰς πάσας δὲ τὰς περιστάσεις, εἰς ὅσας οἱ πάσχοντες ἰδίως ἤθελον αἰσθάνεσθαι ἀποστροφὴν πρὸς τὴν χρῆσιν τοῦ ψυχροῦ λουτροῦ, οἱ ἰατροὶ εἰσὶν ἠναγκασμένοι ἵνα παλαίωσι πρὸς τὰς διαθέσεις ταύτας τῶν νοσούντων, καὶ πρὸς αὐτὰς τὰς προκαταλήψεις τῶν οἰκογενειῶν· ἀλλ' ὁ ἰατρὸς ἀνάγκη νὰ ἐπιμένῃ, ὄχι μόνον διότι αὐτὸς ἔκρινεν ἀναγκαίαν τὴν θεραπείαν ἐκείνην διὰ τοῦ ψυχροῦ ὕδατος, ἀλλὰ καὶ διότι ὅλοι οἱ πάσχοντες ταχέως ἐξοικειοῦνται πρὸς τὴν ψυχρολουσίαν, καὶ εἰς τὰς πλείστας περιστάσεις δὲν βραδύνουσι καὶ νὰ ἐπιθυμῶσιν αὐτὴν ἀνυπομόνως, ἢ τοὐλάχιστον νὰ ἀνέχωνται αὐτὴν μετὰ μείζονος εὐχαριστήσεως καὶ ἐπιθυμίας.

Καὶ δὲν τροποποιεῖται, Κύριοι, διὰ τῶν ψυχρῶν λουτρῶν μόνη ἡ ὀργανικὴ κατασκευὴ τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος, ἀλλὰ καὶ αὐτὴ ἡ ἠθικὴ κατάστασις τοῦ ἀνθρώπου, ἀποτέλεσμα οὖσα τῶν φυσικῶν ἡμῶν ἐντυπώσεων ἢ παρὰ τοῦ φυσικοῦ ἐπιρρεαζομένη, συμμετέχει τῆς γενικῆς ἱλαρότητος, ἣν παρέχουσι τὰ ψυχρὰ λουτρά. Μετὰ τῆς ἐνισχυομένης ὀρέξεως, μετὰ τῆς τακτοποιουμένης πέψεως, μετὰ τῆς τακτοποιήσεως τοῦ ὕπνου, μετὰ τῆς ἐπερχομένης μυϊκῆς δυνάμεως, πάντα ταῦτα παρεπόμενα τῇ ψυχρολουσίᾳ, ἐπανέρχονται καὶ αἱ γαλήνιοι περὶ τοῦ μέλλοντος σκέψεις, ἀναγεννᾶται ἡ πρὸς τὰς κοινωνικὰς εὐχαριστήσεις διάθεσις, ἀναφαίνεται τὸ ἀπολεσθὲν ἠθικὸν θάρρος, ὅπερ βοηθεῖ τὰς ἀνθρωπίνους ἐπιχειρήσεις καὶ ἐνισχύει τὰς ἐλπίδας τοῦ ἀνθρώπου. Ὅθεν τὰ ψυχρὰ ἐν γένει λουτρὰ εἰσὶν ἰσχυρὰ βοηθήματα κατὰ τῆς ὑποχονδρίας, τῆς μελαγχολίας, καὶ αὐτῆς τῆς τῶν φρενῶν ἐκστάσεως, ἠθικὴν ἐμβάλλοντα δύναμιν, καὶ πρὸς τὴν εὐθυμίαν καὶ τὴν ἐνέργειαν ὠθοῦντα τὸν ἄνθρωπον. Οὐδόλως ἀπέχομεν τῆς ἀληθείας, λέγοντες ὅτι ἡ μὲν ψυχρολουσία ὁμοιάζει πρὸς τὴν ἔντιμον πολιτικὴν ἐλευθερίαν, τὴν καθιστῶσαν τοὺς λαοὺς ζωηροὺς καὶ φιλέργους, ἡ δὲ θερμολουσία πρὸς τὴν πολιτικὴν δουλείαν, ἥτις ἀπεργάζεται τοὺς λαοὺς δειλοὺς, ἀδρανεῖς καὶ ἐκτεθηλυμένους.

Ἡ διάρκεια τῶν ψυχρῶν ἢ θαλασσίων λουτρῶν ποικίλλεται κατὰ τὴν φύσιν τῶν νοσηρῶν καταστάσεων, ἃς μόνου τοῦ ἰατροῦ ἡ κρίσις δύναται νὰ ὁρίσῃ· ὑπὸ δὲ τὴν ὑγιεινὴν ἔποψιν ρυθμίζεται κατὰ τὴν δύναμιν, τὴν εὐαισθησίαν, τὴν ταχύτητα καὶ τὴν ἐνέργειαν τῆς ἀντιδράσεως. Ὅθεν καὶ κατὰ λόγον ὅλων τούτων τῶν περιστάσεων

ὁτὲ μὲν ἀρκοῦσι μία ἢ δύο καταδύσεις, ὁτὲ δὲ ἡ διάρκεια τῆς ψυχρολουσίας παρατείνεται ἀπὸ ἑνὸς μέχρι τριῶν, πέντε καὶ δέκα λεπτῶν ἢ μέχρις ἑνὸς τετάρτου τῆς ὥρας, οὐχὶ δὲ καὶ περισσότερον· ἡ πέραν τῶν μέτρων τούτων διάρκεια τοῦ ψυχροῦ ἢ θαλασσίου λουτροῦ παράγει διάφορα ὀχληρὰ συμπτώματα, κεφαλαλγίαν, νάρκωσιν, κόπωσιν, σκοτόδινον, καρδιοπαλμίας κτλ. Πρὸς ἐνίσχυσιν τῶν καλῶν ἀποτελεσμάτων τῆς ψυχρολουσίας ἐν γένει, συμβάλλει ἡ σύγχρονος χρῆσις ρωστικῆς διαίτης. Ἡ ἔλλειψις τῆς θερμάνσεως ἢ τῆς οὕτω λεγομένης ἀντιδράσεως, εἶναι ἀπόλυτος ἀντένδειξις πρὸς τὴν χρῆσιν τῶν ψυχρῶν λουτρῶν. Ἐν ὥρᾳ θέρους ἡ τοῦ σώματος κίνησις μετὰ τὸ ψυχρὸν ἢ θαλάσσιον λουτρὸν ἀποβαίνει περιττὴ, ἀναγκαία δὲ καὶ παρατεταμένη κίνησις εἰς τοὺς ἔχοντας τὴν ἕξιν νὰ λούωνται ἐν ψυχρῷ ὕδατι καὶ ἐν ὥρᾳ χειμῶνος.

Καὶ ἡ ἀρχαία τῶν προπατόρων ἡμῶν σοφία, Κύριοι, πεπεισμένη ὅτι νοῦς ὑγιὴς ἐν σώματι ὑγιεῖ ἐνοικεῖ, ἐθεώρησε τὴν τοῦ σώματος ἄσκησιν ἢ τὴν γυμναστικὴν τοσοῦτον ἀναγκαίαν εἰς διατήρησιν τῆς φυσικῆς καὶ ἠθικῆς ὑγείας, ὅσον καὶ τὴν ἰατρικὴν εἰς θεραπείαν τῶν νόσων, διὸ καὶ ἀντὶ νοσοκομείων ἵδρυσε πανταχόσε σχεδὸν τῶν πόλεων γυμνάσια τοῦ πνεύματος καὶ τοῦ σώματος. Κατὰ δὲ τοῦτο ἡ νεωτέρα Γερμανία ἐμιμήσατο ὁλοσχερῶς τοὺς ἡμετέρους προγόνους, ἀναδεικνύουσα τοιουτοτρόπως, ὡς καὶ ἡ ἀρχαία Ἑλλὰς, συνηνωμένον ἔχοντας τὸν θεωρητικὸν μετὰ τοῦ πρακτικοῦ βίου, πολίτας, θερμοὺς τῶν Μουσῶν λάτρεις. Ἐν τοῖς μεγαλοπρεπέσιν ἰδίως Γυμασίοις τῆς ἀειμνήστου τῶν Ἀθηνῶν πόλεως, φιλόσοφοι καὶ ῥήτορες συμπαρέδρους ἔχοντες τοὺς παιδοτρίβας καὶ παιδονόμους, ἕνα καὶ μόνον προετίθεντο ἠθικοπολιτικὸν σκοπὸν, τὴν ἰσορροπίαν τῆς ἀναπτύξεως τοῦ σώματος πρὸς τὴν ἰσορροπίαν τοῦ πνεύματος τῶν νέων. Μεταξὺ δὲ τῶν διαφόρων εἰδῶν σωματικῶν ἀσκήσεων καλῶς κανονισμένων, οἷον τῆς πάλης, τοῦ δίσκου, τῆς σφαίρας, τῆς δρομῆς καὶ ἄλλων, ἦσαν ἐν ἰδιαιτέροις δωματίοις καὶ τὰ ψυχρὰ λουτρὰ, ἅτινα δικαίως ἐθεώρουν ὡς συντελεστικὰ εἰς ἐνίσχυσιν τοῦ σώματος καὶ τῆς ἠθικῆς τοῦ ἀνθρώπου καταστάσεως, ἐνῷ τοὐναντίον τὴν χρῆσιν τῶν θερμῶν λουτρῶν ἐθεώρουν σημεῖον θηλυπρεπείας καὶ τρυφῆς, διὸ καὶ λέγεται ὅτι ὁ Σωκράτης, ὁ πρακτικώτερος τῶν φιλοσόφων τῆς ἀρχαιότητος, καὶ ὁ Φωκίων, ὁ χρηστότερος τῶν Ἀθηνῶν πολίτης καὶ στρατηγὸς, οὐδέποτε ἐθεάθησαν εἰς τὰ βαλανεῖα πορευόμενοι, ἤτοι εἰς τὰ θερμὰ λουτρά. Οἱ πολῖται τῆς στρατιωτικῶς διωργανισμένης Σπάρτης, οἱ ῥωμαλέοι Σπαρτιᾶται συχνότατα ἐλούοντο εἰς τὸν Εὐρώταν, θέρος τε καὶ χειμῶνα. Οἱ ἥρωες τοῦ Ὁμήρου πάντες εἶχον κύριον θέλγητρον, καὶ κύριον εὕρισκον ἔρεισμα τῆς ἑαυτῶν εὐεξίας ἐν τῷ λούεσθαι εἰς ψυχρὰ ὕδατα. Ἡ Ναυσικάη, ἡ θυγάτηρ τοῦ βασιλέως τῶν Φαιάκων, ἐλούετο μετὰ τῶν ἀμφιπόλων αὐτῆς εἰς τὰ διαυγῆ καὶ δροσερὰ ὕδατα τοῦ ποταμοῦ. Ἡ μέλλουσα νύμφη ἐν Ἀθήναις ὤφειλεν ἵνα λουσθῇ εἰς τὸ ψυχρὸν ὕδωρ τῆς ἐννεακρούνου πηγῆς τῆς Καλιρρόης. Οἱ ἀρχαῖοι ῥωμαῖοι στιγματίζοντες τὸν ἀμαθῆ καὶ ἀγροῖκον ἔλεγον, ὅτι οὔτε γράμματα γινώσκει, οὔτε νὰ κολυμβᾷ.

Ὁ γέρων τῆς Κῶ ἰατρὸς, Κύριοι, ὁ τὴν ἑαυτοῦ δόξαν ἀκεραίαν διασώσας ἀπέναντι τῆς καταστρεπτικῆς ἰσχύος τῶν δισχιλίων περίπου ἐνιαυτῶν, ὁ σεβάσμιος ἡμῶν πρόγονος Ἱπποκράτης, πρῶτος συνέστησεν εἰς τοὺς διαφόρους πυρετοὺς τὴν ἄφθονον πόσιν ψυχροῦ ὕδατος μετὰ μεγίστης τῶν πυρεσσόντων ὠφελείας, καὶ τοῦτο ἀποδέχονται καὶ συμβουλεύουσι σήμερον καὶ πάντες οἱ διασημότεροι τῶν ἰατρῶν πάσης ἐποχῆς καὶ πάσης σχολῆς. Μετὰ τὸν Ἱπποκράτην ὁ Ἀρεταῖος, ὁ Γαληνὸς καὶ Παῦλος ὁ Αἰγινήτης πρῶτοι αὐτοὶ ἐφήρμοσαν τὸ ψυχρὸν ὕδωρ καὶ ὡς λουτρὸν εἰς τοὺς πυρέσσοντας, καὶ κατὰ τοῦτο προηγηθέντων τῆς νεωτάτης πυρετολογίας τῶν ἡμετέρων προπατόρων, ἀκολουθούντων τὴν ἐμπειρικὴν φιλοσοφίαν καὶ μέθοδον, ἥτις ἐν ταῖς

φυσικαῖς ἐπιστήμαις μόνη ἐστὶ γόνιμος εἰς πρακτικὰς καὶ εὐρείας ὠφελείας, ὡς ἔπραξαν κατόπιν ὁ Γαλιλαῖος, ὁ Νεύτων καὶ ὁ Λαβιαζιέρος.

(Ἐκ τοῦ Ἀναγνωστηρίου ἡ «Ὁμόνοια.»)

Λῆμνος τὴν 4 Ἰουνίου 1875.

Ε. ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΑΡΧΗΣ ΤΩΝ ΠΛΑΝΩΜΕΝΩΝ ΦΩΤΩΝ.

Ἐν τῶν περιέργων φυσικῶν φαινομένων, ὅπερ κατὰ τὴν ἀρχαιότητα πολλοὺς κατεπάραξεν, ἀκόμη δὲ καὶ τὴν σήμερον εἴς τινας τόπους διατηρεῖ ἀκμαίαν τὴν περὶ *βρυκολάκων* ἰδέαν, εἶναι τὰ διάφορα ἐκεῖνα πλανώμενα φῶτα, παρατηρούμενα συνήθως ἐντὸς τῶν νεκροταφείων καὶ εἰς μέρη ἔνθα ὑπάρχουσιν ὀργανικαὶ οὐσίαι.

Διατί ὁ ἄνθρωπος ἐπίστευσεν ἀπ' ἀρχῆς εἰς τὴν ὕπαρξιν φαντασμάτων; Τοῦτο εἶναι εὐεξήγητον, καθ' ὅτι ἐν τῇ ἀρχαιότητι, ὅτε ἠγνόουν τὴν λύσιν πολλῶν περιέργων φαινομένων, κατέφευγον βεβαίως εἰς τοιούτους ἀλλοκότους συμπερασμοὺς, μεταδοθέντας κληρονομικῶς καὶ εἰς τοὺς μεταγενεστέρους. Ἐν τῇ ἰδιαιτέρᾳ πατρίδι μου, τὰ Κύθηρα, εὑρισκόμενος ἤκουσα πολλὰ τοιαῦτα μυθώδη ἱστορικά, διότι ἐκεῖ ἀφ' ἑνὸς μὲν ἡ φύσις ἐν τῇ γυμνότητι, ὡς εἰπεῖν, αὐτῆς, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἡ ἔλλειψις κοινωνικῶν περιπετειῶν καὶ ὁ ἄνετος βίος, δίδει αὐτοῖς καιρὸν νὰ καταγίνωσιν εἰς ἄυλα καὶ ἰδανικά. Διηγοῦνται πολλοὶ ὅτι συνωμίλησαν μετὰ τεθνεώτων, ὅτι πολλῶν πρὶν τοῦ θανάτου αὐτῶν ἡ σκιὰ μεταβαίνει εἰς φιλικὰς καὶ γνωστὰς οἰκίας χάριν τελευταίου ἀποχαιρετισμοῦ· διὰ τοῦτο πολλάκις μετὰ πεποιθήσεως πολλοὶ λέγουν ὅτι ἤκουσαν τὴν θύραν αὐτῶν ἀνοιγομένην καὶ βήματα ἐντὸς τοῦ πλησιοχώρου δωματίου· ἐξεταζομένης δὲ τῆς θύρας εὑρίσκετο αὕτη καλῶς κεκλεισμένη, ὥστε τὸ ποιοῦτον ἀποδίδεται εἰς τὴν σκιὰν τοῦ κατὰ φυσικὴν συνέπειαν τὴν ἐπαύριον ἀποθανόντος οἰκείου ἢ γείτονος. Πλὴν ταῦτα ἀπέναντι τόσων ἄλλων τοιούτων διηγημάτων εἶναι βεβαίως μηδὲν, πάντα δὲ ἀνάξια προσοχῆς. Ὑπάρχει ὅμως ἐν τῇ νήσῳ ταύτῃ μικρὰ κοιλὰς παρὰ τὸ χωρίον Ποταμὸς, ἔνθα παρατηρεῖ τις πλέον οὐχὶ ἰδανικὰ φάσματα, ἀλλὰ πραγματικὰ μικρὰ φῶτα, ἅτινα εἰσὶν ἀπρόσιτα, διότι ἅμα τις θελήσῃ νὰ πλησιάσῃ αὐτὰ, ἀπομακρύνονται ταχύτατα. Ἕτερον ὅμοιον περιεργότατον φαινόμενον συνέβη εἰς ἕτερον μέρος τῆς νήσου, ὅπερ κάλλιστα ἐξηγεῖ τὸ πρῶτον· γεωργὸς ἔχων ἄμπελον πλησίον τῆς οἰκίας αὐτοῦ μετέβη τὴν νύκτα ἐκεῖ, μετὰ θαυμασμοῦ δὲ πατρετήρησεν ὅτι μία τῶν σταφυλῶν διέχεε λαμπρὸν φῶς· νομίσας ὁ ἀτυχὴς ὅτι δι' αὐτοῦ ἠδύνατο νὰ ἀποκτήσῃ πᾶν ὅ,τι ἤθελεν ἐπιθυμήσει, ἐφύλαξεν αὐτὸ μυστικὸν, ἐκμυστερευθεὶς μόνον αὐτὸ τῷ υἱῷ, νομίζω, αὐτοῦ. Οὕτως ἐπὶ πολλὰς νύκτας πατὴρ καὶ υἱὸς ἐπεσκέπτοντο τὸ θεῖον τοῦτο δῶρον, ὅτε ἄλλος χωρικὸς μαθὼν, ἀγνοῶ πῶς, τοῦτο, μεταβαίνει ἐκεῖ ἐν καιρῷ νυκτὸς, κόπτει τὴν σταφυλὴν καὶ τὴν προσφέρει δῶρον εἴς τινα ἰατρόν. Ἐννοεῖται ὅτι μετ' ὀλίγον ἡ σταφυλὴ ἀπώλεσε τὴν φωτιστικὴν αὐτῆς δύναμιν, ἐγένετο ὅμως ἀφορμὴ πολλῶν συζητήσεων. Κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην εἶχον μεταβῆ ἐξ Ἀθηνῶν εἰς Κύθηρα καὶ ἤκουσα παρὰ πολλῶν τὸ ἱστορικὸν τῆς σταφυλῆς· περιεργείᾳ κινούμενος ἐζήτησα καὶ εἶδον αὐτὴν, ἥτις ἦτο πλήρης μικροτάτων ἐντόμων ἅτινα βεβαίως διέδιδον τὸ φωσφορικὸν ἐκεῖνο φῶς, ὡς αἱ κοιναὶ πυγολαμπίδες.

Κατὰ τοὺς ἀρχαίους αἰῶνας τῆς Ἐκκλησίας, πολλοὶ τῶν πιστῶν ἦσαν λίαν πεπεισμένοι περὶ τοῦ δυνατοῦ καὶ τῆς πραγματικότητος τῶν ἐμφανίσεων τῶν νεκρῶν ὑπὸ τὸ σχῆμα φωτὸς ἢ ἐλαφρᾶς φλογὸς, τρεχούσης τὴν νύκτα, ἀναλόγως τῆς σφοδρότητος τοῦ ἀέρος, ἐντὸς τῶν ἑλῶν, τῶν βάλτων, ἐπὶ τῶν πεδίων τῶν μαχῶν, πρὸ πάντων δὲ ἐν τοῖς νεκροταφείοις, μὴ ἐκπεμπούσης δὲ οὐδεμίαν ὀσμὴν, οὐδένα καπνὸν, τέλος οὐδὲν ἴχνος ἀφινούσης.

Ἐὰν δώσωμεν πίστιν τῷ *Abel Remusat*, οἱ Ἰάπωνες καὶ οἱ Σῖναι ἦσαν οἱ πρῶτοι οἱ ἀποδείξαντες ὅτι τὰ φῶτα ταῦτα ἐγεννῶντο ἐκ τοῦ σώματος τῶν τεθνεώτων ἀνθρώπων καὶ ζώων. Κατ' ἄλλους συγγραφεῖς, τρεῖς νέοι ἐκ Παδούης ἔκαμον τὴν αὐτὴν παρατήρησιν τῷ 1492, κατὰ πρῶτον, ἐπί τινος τεμαχίου σφαγέντος ἀρνίου, ὅπερ ἐπὶ ἱκανὸν χρόνον διέχεε λαμπρὸν φῶς ἐν τῷ σκότει. Ἐπίσης καὶ ὁ ἐφευρέτης τοῦ φωσφόρου *Robert Boyl*, παρετήρησε τῷ 1672 ὅτι αἱ σάρκες τῶν μαστοφόρων ἔφεγγον εἰς τὸ σκότος. Εἰς τὸν διάσημον τοῦτον φυσικὸν καὶ χημικὸν ὀφείλονται αἱ πρῶται παρατηρήσεις ἐπὶ τῆς διαφορᾶς τοῦ φυσικοῦ καὶ τοῦ χημικοῦ φωσφορισμοῦ. Ἔκτοτε δὲ ἐπεκράτησε ἡ ἰδέα ὅτι τὰ φῶτα τῶν νεκροταφείων προέρχονται ἐκ τῆς ἀναπτύξεως κατὰ τὴν ζύμωσιν τοῦ αὐτομάτως ἀναφλεξίμου φωσφορούχου ὑδρογόνου· τοῦτο ὅμως δὲν εἶναι ἀληθὲς, διότι οὔτε τὸ φωσφορούχον ὑδρογόνον οὔτε τὸ θειοῦχον φωσφόρον εἶναι δυνατὸν νὰ διέλθῃ τοσοῦτον πάχος τοῦ ἐδάφους χωρὶς νὰ ἀποσυντεθῇ καὶ νὰ καταστραφῇ ἐντελῶς. Ἄλλως τε ἐὰν δὲν εἶχεν οὕτως τότε ἅπασαι αἱ παρὰ τὰ νεκροταφεῖα συνοικίαι θὰ ἔμενον ἔρημοι, διότι βεβαίως καὶ τὰ λοιπὰ ἀέρια τὰ παραγόμενα κατὰ τὴν σῆψιν θὰ ἠκολούθουν τὴν αὐτὴν τοῦ φωσφορούχου ὑδρογόνου ὁδόν. Τὴν ἐντελῆ ὅμως καταστροφὴν τοῦ φωσφορούχου ὑδρογόνου παρετήρησεν ὁ Κ. *Lefort* διὰ τοῦ ἑξῆς πειράματος· ἤνοιξεν λάκκους διαφόρου βάθους, ἔθεσεν ἐν αὐτοῖς φωσφοροῦχον ἀσβέστιον καὶ εἶτα ἐκάλυψεν διὰ τῆς αὐτῆς γῆς. Ἐπὶ μῆνας ὁλοκλήρους, τὸ ἑσπέρας ἢ τὴν νύκτα, οὐδὲν φωτεινὸν σημεῖον παρετήρησεν· ἀνοίξας δὲ πάλιν τοὺς λάκκους εἶδεν ὅτι ἅπαν τὸ ἀναπτυχθὲν φωσφοροῦχον ὑδρογόνον κατεστράφη πρὶν ἢ ἀνέλθει εἰς τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ ἐδάφους.

Ἂς ἐξετάσωμεν λοιπὸν ἂν τὰ φωτεινὰ ταῦτα φαινόμενα ἔχωσι φυσικωτέραν πηγήν.

Συμβαίνει πολλάκις εἰς τὰ θερμὰ μέρη ὡς εἰς τὴν Ἀσίαν καὶ τὴν Ἀμερικὴν νὰ φαίνωνται εἰς τὸν ἀέρα ἢ πλησίον τοῦ ἐδάφους κατά τινας ἐποχὰς τοῦ ἔτους ἀμυδρὰ φῶτα ἅτινα φεύγουσι μὲν τοὺς πλησιάζοντας αὐτὰ, καταδιώκουσι δὲ τοὺς φεύγοντας. Τοῦτο ἐγένετο ἀφορμὴ κατὰ τὴν ἀρχαιότητα νὰ πιστεύσωσιν ὅτι εἰσὶν αἱ ψυχαὶ τῶν ἐγκληματιῶν περιπλανώμεναι εἰς τὸν κόσμον μέχρι τελευταίας κρίσεως. Πρὸ πολλοῦ ὅμως ὁ *Grothus*, *Carradori*, *Spalanzani*, καὶ *Virey* ἀπέδειξαν ὅτι ἦσαν ἔντομα ἐκ τῆς τάξεως τῶν κολεοπτέρων, ὡς αἱ ἐλατερίδες ἐκ τοῦ γένους τῶν πυροφόρων, αἱ λαμπυρίδες καί τινα ἄλλα ἔχοντα τὴν ἰδιότητα νὰ καθίστανται φωτοβόλα κατὰ τὴν ἐποχὴν τῶν ἐρώτων των, τοῦθ' ὅπερ διευκολύνει τὴν ἐν τῷ σκότει συνέντευξιν αὐτῶν. Ἡ ἰδιότης αὕτη ἐκλείπει μετὰ τὴν ἕνωσιν αὐτῶν, τοῦθ' ὅπερ ἔδοσεν ἀφορμὴν τῷ *Virey* νὰ εἴπῃ ὅτι τὰ ἱπτάμενα ταῦτα ζῶα ἀπέσβεσαν διὰ τοῦ ὑμεναίου τὰς δᾷδας τοῦ ἔρωτος· πλὴν τοῦτο εἶναι ὀλίγον κατακριτέον. Αὐτὸ δὲ εἶναι τὸ αἴτιον τῆς εἰς ὁρισμένας ἐποχὰς ἐμφανίσεως αὐτῶν.

Χωρὶς νὰ ἀπαριθμήσωμεν τοὺς φωτοβόλους σκώληκας οὓς ἅπας ὁ κόσμος γνωρίζει, ὑπάρχει κατὰ τὸν *Virey* ἕτερον ἔντομον ἡ *Scolopendra electrica*, ἥτις πρὸ πάντων ἐνδιαιτᾶται ὑπὸ τὰ σεσηπότα ξύλα, ὑπὸ τὰς πέτρας κ.τ.λ. καὶ ἥτις ἔχει ἀξιοπαρατήρητον ἰδιότητα νὰ φωτοβολῇ εἰς τὸ σκότος, ἄλλο καὶ τοῦτο παράδειγμα δεισιδαιμονίας ὡς πρὸς τὰ φωτεινὰ φαινόμενα ἐπὶ τῶν τάφων.

Τὸ αὐτὸ συμβαίνει καὶ διὰ τὸν ἐπὶ τῆς θαλάσσης φωσφορισμὸν, τὸν ὁποῖον πολλοὶ ἀπέδοσαν εἰς ἀποσύνθεσιν ἰχθύων· τὴν σήμερον ὅμως ἅπαντες γνωρίζουσιν ὅτι ταῦτα εἰσὶ μικροσκοπικὰ ζῶα ἄπειρα φωτίζοντα τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ ὕδατος διὰ λάμψεως παραβαλλομένης μὲ βεγγαλικὸν φῶς.

Πάντα ὅμως τὰ φωτεινὰ φαινόμενα δὲν προέρχονται βεβαίως ἀπὸ τοιαῦτα ἔντομα, ἀλλὰ πολλὰ τούτων ἕνεκα τῆς ζυμώσεως ὀργανικῶν οὐσιῶν· διότι κατὰ τὴν ἀποσύνθεσιν οὐσιῶν φωσφορούχων παράγεται φωσ-

φοροῦχον ὑδρογόνον, αὐτομάτως ἀναφλέξιμον· τὸ τοιοῦτον ὅμως ἀπαντᾶται συνήθως εἰς ἕλη ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τῶν ὁποίων ὑπάρχουσιν ὀργανικαὶ καὶ φυτικαὶ οὐσίαι, ὅτε τὸ ἀναπτυσσόμενον ἀέριον ἔρχεται ἀμέσως εἰς συνάφειαν μετὰ τοῦ ἀτμοσφαιρικοῦ ἀέρος.

Ταῦτα νομίζω ἱκανὰ ὡς πρὸς τὸ ζήτημα τῶν πλανομένων φώτων, εὐχῆς δ' ἔργον θὰ ἦτον ἂν ἐξέλειπον αἱ δεισηδαιμονίαι ἐκεῖναι, αἵτινες λαβοῦσαι ἀρχὴν ἀπὸ ἐποχὴν παχυλῆς ἀμαθείας ἔρθασαν δυστυχῶς μέχοις ἡμῶν.

Σ. Στάης.

ΑΝΑΜΝΗΣΕΙΣ ΑΕΡΟΝΑΥΤΟΥ.

Μετάφρασις

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ Σ. ΚΑΣΔΑΓΗ

ἐκ τοῦ ἀγγλικοῦ.

Περὶ τὰ τέλη τοῦ Σεπτεμβρίου 1870, ἀνεχώρησα ἐκ Λονδίνου, ἵνα, ὡς ἀεροναύτης, ὑπηρετήσω καὶ ἐγὼ τὴν ἀρτισύστατον Γαλλικὴν Δημοκρατίαν. Φθὰς εἰς *Tours* εὗρον τὸν δόκτορα *Hosmer* καὶ ἑτέρους τρεῖς ἀντιπροσώπους, ἢ κάλλιον εἰπεῖν, ἀνταποκριτὰς τοῦ «Κήρυκος τῆς Νέας Ὑόρκης» τὸν Κ. *Remington* καί τινας πράκτορας ἢ κατασκευαστὰς ἀμερικανικῶν πυροβόλων· οὐδένα ὅμως εὗρον, ὅστις ν' ἀντιπροσωπεύῃ τὴν Κυβέρνησιν τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν. Ὁ Κ. *Washburne*, πρέσβυς τῆς Ἀμερικῆς, ἐξηκολούθει νὰ διαμένῃ ἐν Παρισίοις κατὰ τὴν πολιορκίαν· δι' ὃ ἐζήτησα νὰ ἴδω τὸν λόρδον *Lyons*, πρέσβυν τῆς Μ. Βρεττανίας καὶ ἐξέφρασα αὐτῷ τὴν ἐπιθυμίαν μου. Ὁ Κ. *Lyons* προθύμως ἐπεκύρωσε τὴν ὡς ἀεροναύτου ἱκανότητά μου, θεὶς τὴν σφραγῖδα αὐτοῦ ἐπὶ ἐπισήμου ἐγγράφου, δοθέντος μοι παρὰ τοῦ ἐν Ῥώμῃ προξένου τῆς Μ. Βρεττανίας Κ. *Levern*, ἐπιβεβαιοῦντος ὅτι εἶχον ἐπιχειρήσει ἀξιοσημειώτους τινὰς ἀναβάσεις ἀπὸ τῆς πόλεως ἐκείνης. Ἡ Αὐτοῦ Ἐξοχότης προσέθηκεν ὅτι ἀσμένως δύναται νὰ ὁμιλήσῃ πρὸς τὴν Γαλλικὴν Κυβέρνησιν ὑπὲρ ἐμοῦ.

Εὐχαριστήσας τὸν λόρδον *Lyons* διὰ τὴν προθυμίαν, ἣν ὑπὲρ ἐμοῦ εἰς κατάλληλον καιρὸν ἐπεδείξατο, ἐπορεύθην πρὸς ζήτησιν τοῦ Κ. *Boureé*, γραμματέως τῆς ἐν *Tours* ἀρτισυστάτου Κυβερνήσεως. Εὗρον αὐτὸν καὶ τῷ ἐδήλωσα ὅτι ἦλθον, ἵνα προσφέρω τὰς ὑπηρεσίας μου τῇ Γαλλικῇ Δημοκρατίᾳ. Ἐγχειρίσας δ' αὐτῷ τὰ πιστοποιητικά μου καὶ εἰπὼν αὐτῷ ὅτι ὁ λόρδος *Lyons* ὑπεσχέθη νὰ ὁμιλήσῃ εἴς τινα μέλη περὶ ἐμοῦ, τῷ προσέθηκα ὅτι μέλλω νὰ ἐπανέλθω τὴν ἐπαύριον. Ἐπαρουσιάσθην ἐνώπιον τῶν μελῶν τῆς τότε Γαλ. Κυβερνήσεως· ἠθέλησαν νὰ ἐρωτήσωσι τὴν γνώμην μου ἐπὶ δυσχερεστάτου τινὸς ζητήματος: τίνι τρόπῳ δηλαδὴ ἦτο δυνατὸν νὰ ἐξέλθῃ τοῦ Μέτζ ὁ στρατηγὸς Βαζαὶν· ἤθελον νὰ θέσωσιν αὐτὸν ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ στρατοῦ τοῦ Λείγηρος. Ἐξηγήθην πρὸς αὐτοὺς, προτείνας ὡς εὐκολώτερον πάντων νὰ κατασκευασθῇ ἐντὸς ὀλίγων ἡμερῶν εἰς Μὲτζ ἀεροβατικὴ σφαῖρα, ἥτις νὰ δύναται νὰ χωρέσῃ τὸν στρατηγὸν Βαζαὶν μετὰ εἴκοσι, πεντήκοντα ἢ καὶ ἑκατὸν ἀξιωματικῶν τευ, ἥτις δὲ νὰ διέλθῃ ἄνωθεν τοῦ Γερμανικοῦ στρατοῦ, μακρὰν πάσης αὐτοῦ βολῆς, καὶ μετὰ πάσης ἀσφαλείας, μεταβαίνουσα εἰς Γαλλίαν ἢ ἄλλην τινὰ χώραν πρὸς βορρᾶν ἀνατολὰς ἢ δυσμὰς τῆς Γερμανίας, δι' ἑνὸς μόνου ἀεροστάτου τοῦ συνήθους σχήματος ὅπερ νὰ ταξειδεύῃ διὰ τῆς πνοῆς τοῦ ἀνέμου. Διὰ τοῦ αὐτοῦ τρόπου ὁ Γαμβέτας καὶ πολλοὶ ἄλλοι, πλέον ἢ ἑκατὸν ἐξῆλθον μετέπειτα τῶν Παρισίων. Ἀλλὰ τὸ σπουδαιότερον πάντων ἦτο τὸ ἑξῆς: τουτέστι τίνι τρόπῳ νὰ εἰσέλθω ἐντὸς τῆς πόλεως Μέτζ.

Ἐστοχάσθησαν ὡς καλλίτερον νὰ κατασκευάσω, ὅσον τὸ δυνατὸν ταχύτερον, ἓν ἀερόστατον καὶ νὰ τὸ φέρω εἰς τὴν πλησιεστέραν τοῦ Μὲτζ παρὰ τῶν Γάλλων κατεχομένην πόλιν, ἂν μοὶ ἐπετρέπετο νὰ πορευθῶ εἰς Βέλγιον, νὰ περιμείνω ἐκεῖ εὐνοϊκὸν πρὸς τὸ Μὲτζ ἄνεμον, νὰ πληρώσω τότε ἀερίου τὸ ἀερόστατον, ν' ἀναχωρήσω καὶ νὰ προσπαθήσω νὰ εἰσέλθω ἐντὸς τῆς πόλεως ἐκείνης. Ἐγὼ ὅμως ἐσυλλογίσθην καλλίτερον νὰ κατασκευάσω τὸ ἀερόστατον διπλοῦν καὶ λίαν ἐντελὲς, ὥστε νὰ διατηρῆται ἐντὸς αὐτοῦ τὸ ἀέριον ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας ἢ καὶ ἑβδομάδας, ἵνα δυνηθῇ νὰ φθάσῃ ὅσον τὸ δυνατὸν πλησιέστερον τὰς Πρωσσικὰς γραμμὰς, ἐκεῖθεν δὲ ν' ἀφεθῇ εἰς τὴν διάθεσιν τοῦ πρώτου πρὸς τὸ Μὲτζ πνεύσοντος εὐνοϊκοῦ ἀνέμου. Ἠδυνάμην νὰ μεταχειρισθῶ καὶ διὰ τοῦ πυρὸς ἀερόστατον ἕνεκεν τῆς εὐθηνότητος αὐτοῦ εἰς ἕκαστον μέρος, καὶ ἀναχωρήσω μέ τινας τῶν σιγανῶν ἀνέμων, τοὺς ὁποίους συνήθως κατὰ τὸ θέρος ἔχομεν. Τὸ διὰ τοῦ ἀερίου ὅμως ἀερόστατον, καίτοι πολλῷ μᾶλλον πολυέξοδον, ἦτο ἀσφαλέστερον καὶ ἐκυβερνᾶτο εὐκολώτερον, πνεόντων ἀνέμων ἐναντίων.

Τοῖς εἶπον ὅ,τι καὶ πρὸς τὸν Κ. *Lyons* εἶχον εἰπεῖ· ὅτι εἶχα κατασκευάσει ἀερόστατον, τὸ ὁποῖον ἠγοράσθη παρὰ τῶν Πρώσσων, καὶ ὅτι μὲ διώρισαν νὰ διδάξω ἐν Κολωνίᾳ τὴν τέχνην τοῦ κυβερνᾶν ἀερόστατα καὶ κατασκοπεύειν τοὺς στρατοὺς ἀναβαίνων ὁ ἴδιος ἐν καιρῷ πολέμου. Ὅτε Ναπολέων ὁ Γ'. παρεδόθη καὶ ἀνεκηρύχθη ἡ Δημοκρατία, διηυθύνθην εἰς Βέλγιον, Ὁλλανδίαν, ἐκεῖθεν δὲ εἰς Λονδῖνον. Προσέφερα τὰς ὑπηρεσίας μου καὶ τοῖς Γάλλοις καὶ τοῖς Γερμανοῖς κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ πολέμου· οἱ τελευταῖοι οὗτοι τὰς ἀπεδέξαντο ἴσως διότι ἤμην λίαν γνωστὸς αὐτοῖς. Εἶχον ἐκτελέσει μετὰ μεγάλης ἐπιτυχίας ἀνάβασιν ἐκ Βερολίνου τὴν 27 Αὐγούστου 1868· συνωμίλησα δ' ἀκολούθως μετὰ τοῦ Διαδόχου τοῦ Στέμματος ἐν Ποτσδάμῃ περὶ τῆς μεγάλης ὠφελείας τῶν ἀεροστάτων ἐν καιρῷ πολέμου· ὁ πρίγκηψ μοὶ ὑπεσχέθη τότε ὅτι θέλει ὁμιλήσει πρὸς τὸν βασιλέα περὶ ἐμοῦ καὶ ὅτι θέλει μὲ ἐνθυμηθῇ, ἂν ἤθελον πάλιν ἐν ὥρᾳ πολέμου παρουσιασθῇ, εἰπών μοι πρὸς τούτοις ὅτι οὐδόλως ἔβλεπε τότε αἰτίαν ἐνδεχομένου πολέμου.

Νῦν ὅμως οἱ Γάλλοι ἐδέξαντο τὰς ὑπηρεσίας μου· πρὸς τούτοις δὲ μοὶ ἐπέτρεψαν νὰ ἀποφασίσω τὸν καλλίτερον τρόπον, δι' οὗ ἦτο δυνατὸν νὰ ἐξέλθῃ τὸ ῥηθὲν μέγα πρόσωπον, χορηγήσαντές μοι ὡσαύτως πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτὸν πίστωσιν εἴκοσι χιλιάδων φράγκων. Διέμεινα μίαν ἔτι ἡμέραν ἀναμένων τὰς συστατικάς μου καὶ τὸ στρατιωτικὸν διαβατήριόν μου, δι' οὗ ἠδυνάμην νὰ ταξειδεύω μὲ πάντα σιδηρόδρομον ἐν Γαλλίᾳ, χωρὶς νὰ συλλαμβάνωμαι ὑπὸ τῶν Γερμανῶν, πληρόνων τὸ τέταρτον τῆς συνήθους τιμῆς. Κατ' ἐκείνην τὴν ἡμέραν ἐπεσκέφθην τὸν Κ. *Gaston Tissandier* καὶ ἕτερόν τινα Γάλλον ἀεροναύτην, ὅστις εἶχε φθάσει δι' ἀεροστάτου, κομίζων τὸ ταχυδρομεῖον τῶν Παρισίων. Ὁ Κ. *Tissandier* μὲ ἠρώτησεν ἂν μὲ προσέλαβέ ποτε ὁ Βίσμαρκ εἰς τὴν ὑπηρεσίαν του ἢ ὄχι, προσθέσας μοι ὅτι ἀνέγνω εἰς τὰς ἐφημερίδας τῶν Παρισίων, ὅτι ἔμελλον νὰ ἐκτελέσω ἀναβάσεις ἄνωθεν τοῦ Μὲτζ καὶ τοῦ Στρασβούργου. Ἀπήντησα αὐτῷ ὅτι εἶχον ἤδη ὑπηρετήσει ἐν Γερμανίᾳ πρὸ τῆς καταπτώσεως τῆς Γαλλικῆς *Αὐτοκρατορίας*, ἀλλ' ὅτι πρὸς τὸ παρὸν ἦλθον πρὸς βοήθειαν τῆς Γαλλικῆς *Δημοκρατίας*.

Λαβὼν εἰς χεῖρας τὰ πιστοποιητικά μου ἀνεχώρησα διὰ *Lyon*, ἵνα ἀγοράσω τὴν μέταξαν. Ἐν τῷ μέσῳ τοῦ δρόμου ἔμεινα εἰς μικράν τινα πόλιν ἐπί τινας ὥρας τῆς νυκτός· αἱ αὔθουσαι τοῦ σταθμοῦ τῆς πόλεως ταύτης ἦσαν πλήρεις ἀξιωματικῶν καὶ στρατιωτῶν, ὁ δὲ ἀὴρ εἶχε κατασταθῇ τόσον ἀκάθαρτος καὶ δυσώδης, ὥστε ἐπροτίμησα νὰ μείνω ἔξω ἐν ὑπαίθρῳ, μολονότι τὸ ψύχος ἦτο δριμύτατον. Εὐτυχῶς ἤκουσα ἐκ περιστάσεως κυρίας τινὰς καὶ κυρίους, εὑρισκομένους εἰς τὴν αὐτὴν μὲ ἐμὲ κατάστασιν, γαλλιστὶ λέγοντας ὅτι ὑπῆρχον ἅμαξαι τοῦ σιδηροδρόμου κεναὶ ὑπὸ ἐπισκήνωμά τι παρὰ τὸν σταθμὸν, ἔσπευδον δὲ νὰ εἰσέλθωσιν ἐντὸς αὐτῶν· τοὺς ἠκολούθησα καὶ ἐπέτυχα μίαν θέσιν κενὴν,

ἐφ' ἧς ἐξηπλώθην καὶ ἐκοιμήθην ἐπί τινας ὥρας μὴ αἰσθανθεὶς οὐδὲ τὸ ψῦχος, οὐδὲ τὴν ταραχὴν, οὐδὲ τὸν πάταγον, τὸν περὶ ἐμὲ κυριεύοντα.

Πρὶν ἢ ἐξημερώσῃ, ἀνώτερός τις τοῦ σιδηροδρόμου ὑπάλληλος μ' ἐξύπνησεν, εἰπών μοι ὅτι ἡ ἅμαξα ἐν ᾗ εὑρισκόμην ἔμελλε νὰ συνδεθῇ ἀμέσως μετὰ τῆς πρὸς ἀνατολὰς διὰ *Lyon* διευθυνθησομένης συνοδίας. Φθὰς ἐν τῇ πόλει ταύτῃ τὴν νύκτα ἐπορεύθην εἰς πρόσφορόν τι ξενοδοχεῖον καὶ, δειπνήσας καλὰ, ἤρχησα νὰ περιοδεύω τὴν πόλιν, ὅπως ἰδῶ καὶ μάθω ὅσα ἠδυνάμην περισσότερα, καθότι ὀλίγος καιρὸς μοὶ ἔμενε νὰ μείνω εἰς *Lyon*. Ὅτε διευθυνόμην ἐξ Ἰνδιῶν εἰς Παρισίους, ὅπως παρευρεθῶ ἐν τῇ Παγκοσμίῳ Ἐκθέσει, εἶχον ἰδεῖ μέρος μικρὸν τῆς πόλεως ταύτης, κατὰ τὴν ἐν τῷ σταθμῷ τοῦ σιδηροδρόμου διαμονὴν τῆς συνοδίας, διαρκέσασαν μίαν περίπου ὥραν. Ἐπισκεφθεὶς διάφορα μεγαλοπρεπῆ καταστηματα διῆλθον τὸν ποταμὸν καὶ ἤρχησα ν' ἀναβαίνω ἐπὶ τῆς κορυφῆς ὑψηλοῦ τινος λόφου, ἵνα λάβω ἰδέαν τῆς θέας τῆς πόλεως. Ἡ πόλις φωτιζομένη ὑπὸ ἀεριόφωτος καὶ κατοπτριζομένη εἰς τὰ ὕδατα τοῦ ὡραίου ποταμοῦ, παρίστα θέαμα λαμπρὸν καὶ μαγευτικόν. Ἐπιστρέφων ἀργὰ τὴν νύκτα, ἠρώτησα ἀξιωματικόν τινα καθ' ὁδὸν διὰ ποίας ὁδοῦ δύναμαι ταχύτερον νὰ φθάσω εἰς τὸ ξενοδοχεῖόν μου. Ὁ ἀξιωματικὸς ἐννοήσας, ὡς φαίνεται, ὅτι δὲν ὁμιλῶ τὴν Γαλλικὴν ὡς Γάλλος, μὲ ἠρώτησέ τι Γερμανιστὶ, ὅπερ ἐγὼ ἐννόησα μὲν, ἀλλ' ἀπήντησα αὐτῷ Γαλλιστί· τότε μοὶ ὑπέδειξε τὴν ὁδόν. Ἐνῷ ἡτοιμαζόμην νὰ κατακλινθῶ, ἤκουσα κρότον ἐπὶ τῆς θύρας τοῦ δωματίου μου· τὴν ἤνοιξα· ἐπαρουσιάσθησαν τότε ἔμπροσθέν μου Γάλλος τις ἀξιωματικὸς καὶ ὁ ξενοδόχος. Ὁ ἀξιωματικὸς ἐζήτησε νὰ ἴδῃ τὸ διαβατήριόν μου· εὑρὼν δ' αὐτὸ τακτικὸν μὲ ἀφῆκε νὰ ἡσυχάσω. Ἀναμφιβόλως ὁ ἀξιωματικὸς ὁ συναντήσας με καθ' ὁδὸν καὶ ὁμιλήσας μοι Γερμανιστὶ, τοῖς εἶπεν ὅτι ὑποπτεύεται, ὅτι εἶμαι Πρῶσσος κατάσκοπος.

Τὴν ἐπαύριον ἐπεσκέφθην ἀμέσως ἔμπορόν τινα προμηθευτὴν, ὅπως πληροφορηθῶ περὶ ἀγορᾶς μεγάλου ποσοῦ μετάξης. Ἐξέλεξα ὅ,τι μοὶ ἐχρειάζετο καὶ ἐπορεύθημεν μετ' αὐτοῦ πρὸς ἐπίσκεψιν τοῦ Δημάρχου τῆς πόλεως. Ἐξεπλάγην εὑρὼν, μεταξὺ εἴκοσι σχεδὸν προσώπων ἐν τῷ ἀντιθαλάμῳ τὸν Κ. *Gaston Tissandier*, τὸν Γάλλον ἀεροναύτην, τὸν ὁποῖον εἶχον ἐπισκεφθῆ εἰς *Tours*. Ὁ Δήμαρχος ἀναγνώσας τὰ πιστοποιητικά μου, μὲ ἠρώτησεν ἂν ἐδίδαξά ποτε τοῖς Γερμανοῖς τὴν τέχνην τοῦ παρατηρεῖν διὰ τῶν ἀεροστάτων τὰ πεδία τῆς μάχης καὶ τὰς πολιορκημένας πόλεις. Ἀπήνσα καταφατικῶς.—«Καὶ γνωρίζει τοῦτο ἡ ἐνεστῶσα Γαλλικὴ Κυβέρνησις;»—«Βεβαιότατα,» ἀπεκρίθην.—«Θὰ τηλεγραφήσω πρῶτον πρὸς τὴν Κεβέρνησιν εἰς *Tours*, πρὶν ἢ σᾶς δώσω μέταξαν· εὐαρεστήθητε ὅθεν νὰ περάσητε αὔριον.» Ἐπορεύθην τὴν ἐπαύριον, πλὴν οὐδεμίαν ἀπάντησιν ἔλαβον· τὴν ἀκόλουθον πάλιν ἡμέραν τὰ αὐτὰ τοῖς αὐτοῖς, ἄνευ οὐδεμιᾶς ἀποζημιώσεως. Τότε καὶ ἐγὼ διεκοίνωσα τῷ ἐν *Tours* Προξένῳ τῆς Ἀμερικῆς τὸν τρόπον, δι οὗ ὁ Δήμαρχος προσηνέχθη εἰς ἐμὲ, ἐνῷ ἡ Κυβέρνησις αὐστηρῶς μὲ εἶχε διατάξει νὰ ἐπισπεύσω ὅσον τὸ δυνατὸν τὴν κατασκευὴν τοῦ ἀεροστάτου. Μὲ συνεβούλευσεν οὗτος νὰ λάβω τὴν μέταξαν, συμπαραλαμβάνων μετ' ἐμοῦ τὸν κύριον, ἤτοι τὸν ἰδιοκτήτην αὐτῆς, ἂν θέλῃ, εἰς *Tours* καὶ νὰ ἀφήσω *τοῦτον*, τὸν μεταξοπώλην τουτέστι, νὰ συμβιβάσῃ τὴν ὑπόθεσιν μετὰ τῆς Κυβερνήσεως, ἔπραξα δ' οὕτω, χωρὶς νὰ ὑπάγω διόλου πλέον εἰς τοῦ Δημάρχου. Ἡ Κυβέρνησις ἐπλήρωσε τὴν ἀξίαν τῶν ἀγορασθέντων, ὑπερβᾶσαν τὰς δέκα τρεῖς χιλιάδας φράγκων διὰ γραμματίων της πληρωσίμων ἐντὸς τριῶν μηνῶν. Ὁ Κ. *Boureé* μοὶ εἶπεν ὅτι ἡ ζηλοτυπία τοῦ Κ. *Tissandier* ἐγένετο παραίτιος τῆς βραδύτητος ταύτης, δι' ἣν καὶ οὗτος πολὺ ἐλυπεῖτο. Προσέθηκεν ὡσαύτως ὅτι ὁ Δήμαρχος δὲν ἔπραξε καλῶς προξενήσας τοιαύτην ἀργοπορίαν εἰς ὑπόθεσιν τοιαύτην τόσον σπουδαίως ἀφορῶσαν τὸ Ἔθνος!...

Ἐνῷ εὑρισκόμην εἰς *Lyon*, ὁ Κ. Γαμβέττας εἶχε φθάσει διὰ τοῦ ἀεροστάτου «*Armand Barbés*,» ἀναχωρήσαντος ἐκ Παρισίων τὴν 7ην 8βρίου. Συνώδευον αὐτὸν ὁ γραμματεύς του Κ. *Spaller* καὶ ὁ ἀεροναύτης Κ. *Trichet*. Ἦτο τὸ ἕκτον ἀερόστατον, ὅπερ εἶχεν ἀναχωρήσει ἐκ Παρισίων διαρκούσης τῆς πολιορκίας. Ἀνεχώρησεν ἐκ τῆς πλατείας τοῦ Ἁγίου Πέτρου ἐν Μοντμάρτρῃ τὴν 11 π. μ. καὶ κατέβη τὴν 2, 45 μ. μ. διαμεῖναν ἐπὶ τρεῖς καὶ ἡμίσειαν ὥραν εἰς τοὺς ἀέρας. Ὑπῆρχον ἐντὸς τοῦ ἀεροστάτου τούτου πεντήκοντα τρεῖς περίπου χιλιάδες κυβικῶν ποδῶν ἀερίου. Ἡ πρώτη ἀνάβασις, ἥτις ἔλαβε χώραν τὴν 23 Σεπτεμβρίου, ἐγένετο ὑπὸ τῶν Κ. *Durouf* διὰ τοῦ ἀεροστάτου «Ποσειδών.» Ἡ δευτέρα τὴν 25 7βρίου ὑπὸ *Magin* καὶ *Luz* διὰ τοῦ ἀεροστάτου τοῦ Εὐγενίου Γοθάρδου, καλουμένου «Πόλις τῆς Φλωρεντίας,» προσφερθέντος αὐτῷ ὑπὸ τοῦ ἐξαιρέτου λαοῦ τῆς μεγαλοπρεποῦς ἐκείνης πόλεως, μετὰ τὴν ἀπώλειαν τοῦ ἀεροστάτου του, ὅπερ εἶχε γείνῃ παρανάλωμα τοῦ πυρός· ἡ τρίτη τὴν 29 7βρίου ὑπὸ *Louis Gothard* καὶ *Fourtin* διὰ δύο ἡνωμένων ἀεροστάτων «Ναπολέοντος» καὶ «*Schwalbe*·» ἡ τετάρτη τὴν 30 7βρίου διὰ τοῦ «Οὐρανίου» ὑπὸ τοῦ Κ. *Gaston Tissandier*· ἡ πέμπτη τὴν 30 7βρίου ἄνευ οὐδενὸς μὲν ἐντὸς αὐτοῦ ἀνθρώπου, φέρον ὅμως ἑξήκοντα λίτρας ἀναφορῶν!...

Ἐζήτησα νὰ ἴδω τὸν Κ. Γαμβέτταν ἐν τῷ μεγάρῳ τοῦ ἀρχιεπισκόπου τῆς πόλεως *Tours*· οὗτος μὲ παρέπεμψεν εἰς τὸν διευθυντὴν τοῦ ἀεροναυτικοῦ καὶ περιστερικοῦ ταχυδρομείου. Ἐτηλεγράφησαν εἰς *Poitiers* ἐπὶ τῆς γραμμῆς τοῦ *Bordeaux* νὰ μοὶ παραχωρήσωσιν εὐρύχωρον αἴθουσαν, ἐντὸς τῆς ὁποίας νὰ κατασκευάσω τὸ ἀερόστατόν μου. Ἦλθεν ἀπάντησις ὅτι ἡ αἴθουσα τοῦ Δημαρχείου τῆς Πόλεως ἦτον εἰς τὴν διάθεσίν μου. Ἐνῷ εὑρισκόμην εἰς *Tours* ἐζήτησα νὰ ἴδω τὴν Κ. Βαζαὶν, διαμένουσαν τότε ἐντὸς μοναστηρίου τινός. Μὲ ὑπεδέχθη μὲ τρόπον ὄντως εὐγενῆ εἰποῦσά μοι ὅτι ἐλπίζει νὰ ἐπιτύχω τὸ τολμηρόν μου σχέδιον· μοὶ προσέθηκεν ὅτι, ὅταν προπαρασκευασθῶ ν' ἀναχωρήσω, νὰ ἐπισκεφθῶ ἐκ νέου αὐτὴν, καθότι ἐπεθύμει νὰ πέμψῃ ἐπιστολὴν καὶ τὴν φωτογραφίαν της πρὸς τὸν στρατηγὸν Βαζαίν. Ἡ Κυρία αὕτη εἶναι Μεξικανή· περιοδεύων ἐπὶ τόσα ἔτη τὸ Μεξικὸν, τὴν Καλλιφορνίαν καὶ τὴν Νότιον Ἀμερικὴν ἔμαθα τὴν Ἱσπανικὴν, ὡς ἐκ τούτου συνδιελεγόμεθα Ἱσπανιστί. Ἔδωσα αὐτῇ τεμάχιά τινα μετάξης, ἵνα τὰ φυλάξῃ ὡς ἐνθύμημα τοῦ τεραστίου ἀεροστάτου. Ἠρώτησα αὐτὴν ἂν φρονῇ ὅτι ὁ σύζυγός της ἐπεθύμει νὰ ἐξέλθῃ τοῦ Μὲτζ, ἂν κατώρθωνον νὰ εἰσέλθω ἐν τῇ πόλει ἐκείνῃ. Ἐφαίνετο πρὸς αὐτὴν τρόπον τινὰ ἀμφίβολον ὅτι θέλει ἀφήσει ὁ στρατάρχης τὸν στρατὸν καὶ τὸ πυροβολικὸν εἰς Μὲτζ καὶ νὰ ἐξέλθῃ μόνος· ὁμοίως καὶ τὰ μέλη τῆς Κυβερνήσεως τὴν αὐτὴν γνώμην ἐξέφρασαν. Καθότι ἂν ὁ στρατάρχης καὶ οἱ ἀξιωματικοί του ἐπεθύμουν νὰ ἐξέλθωσι τοῦ Μὲτζ, παράδοξον νὰ μὴ σκεφθῶσι νὰ πράξωσι τοῦτο δι' ἀεροστάτου. Ἀναμφιβόλως ἠδύναντο νὰ εὕρωσί τινα ἐν τῇ πόλει ἐκείνῃ, ὁ ὁποῖος νὰ τοῖς κατασκευάσῃ ἀερόστατον καὶ νὰ τὸ θέσῃ καθ' ὅλα ἕτοιμον, εἰς τὴν διάθεσίν των!.

Φθάσας εἰς *Poitiers* μὲ τὸ μέγα κιβώτιον τῆς μετάξης εὗρον τὸν θάλαμον πρόσφορον, ἀλλ' ἐδυσκολεύθην νὰ εὕρω ραπτικὰς μηχανὰς καὶ ράπτας. Διὰ τοῦτο ὑπῆγον εἰς *Bordeaux*, ὅπου εὗρον αἴθουσαν εὐρύχωρον μήκους 150 ποδῶν εἰς τὸν παρὰ τὸ οἴκημα τοῦ Δημάρχου τῆς πόλεως κῆπον. Ἡ αἴθουσα αὕτη εἶχε χρησιμεύσει πρότερον δι' ἔκθεσίν τινα. Μοὶ ἐπέτρεψαν νὰ κάμω χρῆσιν αὐτῆς. Διὰ τῆς βοηθείας δωδεκάδος ραπτικῶν μηχανῶν καὶ γυναικῶν, κατεργαζομένων αὐτὰς κατεσκεύασα ἀερόστατον μήκους 178 ἀγγλικῶν ποδῶν. Τὸ ἀερόστατον τοῦτο ἦτο τὸ μεγαλείτερον τῶν μέχρι τοῦδε κατεσκευασθέντων· ἡ διάμετρός του ἦτο τόσον μεγάλη, ὥστε τὸ ἀερόστατόν μου ἦτο 250 περίπου χιλιάδων κυβικῶν

ποδῶν χωρητικότητος· ἦτο λοιπὸν μεγαλήτερον τοῦ περιωνύμου *Nader* ἀεροστάτου τοῦ καλουμένου «Γίγας,» ὅπερ εἶχέ ποτε ἐκτεθῆ ἐν τῷ Κρυσταλλίνῳ Παλατίῳ. Ἔδωσα αὐτῷ τοιοῦτον μέγεθος, καθότι σκοπὸν εἶχα νὰ μεταχειρισθῶ καὶ μικρὰν ἀτμομηχανήν.

Πρὶν ἢ τελειώσῃ τὸ ἀερόστατον, ἔφθασεν ἡ κεραυνοβόλος εἴδησις, ὅτι ὁ Στρατάρχης παρεδόθη μεθ' ὅλου αὐτοῦ τοῦ στρατοῦ. Πολλοὶ ἔλεγον ὅτι ἦτο προδότης καὶ ἄξιος τυφεκισμοῦ. Αἱ ἐλπίδες μου λοιπὸν ἐψεύσθησαν. Ἐπειδὴ ἡ Κυβέρνησις ἐπεθύμει πολὺ νὰ ἴδῃ τὴν δοκιμὴν τῆς ἐπιχειρήσεώς μου, εἰργαζόμην ἀδιακόπως ἀπὸ τῆς αὐγῆς μέχρι τῆς δεκάτης τῆς νυκτός. Ἵνα ἐπισπεύσω τὴν ἐργασίαν ἰδοὺ τί ἔπραττον :— κατεσκεύαζα πρῶτον ἐκ τεσσάρων φύλλων μετάξης τμήματα ἡμίσεα, ἕκαστον τῶν ὁποίων ἦτο ἴσον μὲ τρία φύλλα βάμβακος, χρησιμεύοντα ὡς ὑπόῤῥαμα, μεθ' ὃ συνέραψα αὐτὰ διὰ πλοκωτῆς ραφῆς πρὶν ἢ κόψω τὸ ὑλικὸν εἰς τμήματα, τὰ ὁποῖα, ὅταν ἐτελείωσεν ἡ προκαταρτικὴ αὕτη ἐργασία, εἶχον μῆκος μὲν 178 ποδῶν, πλάτος δὲ 15. Τοιουτοτρόπως ἠλάττωσα πολὺ τὸ ράψιμον καὶ τὸ κόψιμον, μεθ' ὃ ἔθεσα τὰ τμήματα ἐπ' ἀλλήλων· ἔβαλλον αὐτὰ κατὰ γῆς καὶ τὰ ἔχρισα διὰ βερνικίου. Ἕνεκεν τῆς κακῆς καταστάσεως τοῦ καιροῦ μέρος τοῦ ἀεροστάτου ἀνηρτήθη πρὸς ξήρανσιν τοῦ βερνικίου ἐν τῷ μεγάλῳ θεάτρῳ, ἕτερον δ' αὐτοῦ μέρος ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τῶν Διαμαρτυρομένων, καὶ τὸ ἐπίλοιπον ἐν τῇ αἰθούσῃ ἐντὸς τῆς ὁποίας κατεσκευάσθη.

Ἔλαβον τηλεγράφημα ἐκ *Tours*, ἵνα τελειώσω τὸ ἀερόστατον ὅσον τὸ δυνατὸν ταχύτερον, καθότι πιθανὸν ἦτο νὰ εἰσέλθω δι' αὐτοῦ ἐν Παρισίοις. Πολλοὶ κύριοι ἔχοντες ὑποθέσεις εἰς Παρισίους ἐπεθύμουν πολὺ νὰ ἐπιστρέψωσιν παρὰ ταῖς οἰκογενείαις αὐτῶν· μοὶ προσέφερον χρήματα ὅσα ἤθελον πρὸς ἐπιχείρησιν ἑνὸς ταξειδίου. Ὅταν τὸ ἀερόστατόν μου ἐτελείωσε, πρὶν ἢ ἑνώσω εἰς ἓν τὰ δύο αὐτοῦ ἡμίσεα μέρη, τὸ ἔθεσα ἐντὸς κιβωτίων καὶ τὸ μετεκόμισα εἰς *Tours*· τὸ μέγεθός του ἦν τοσοῦτον, ὥστε ἐπληρώθησαν ὑπ' αὐτοῦ δύο σιδηροδρομικαὶ ἅμαξαι. Ἐπληροφορήθην ὅμως ὅτι αἱ διὰ περιστερῶν συγκοινωνίαι τόσον πολὺ ἐπετύγχανον, ὥστε δὲν ἦτον ἀνάγκη νὰ ὑπάγω ἐγὼ διὰ τοῦ ἀεροστάτου εἰς Παρισίους.

Μετεκόμισα αὐτὸ εἰς παλαιάν τινα ἐκκλησίαν, τῆς ὁποίας τὰ παράθυρα ἦσαν εἰς τοιαύτην κατάστασιν, ὥστε ἐνόμιζέ τις ὅτι ἐλεηλατήθη ὑπὸ τῶν Πρώσσων. Ἐνταῦθα ἀπήντησα τὴν Κ. *Poitvin* τὴν διασημοτέραν καὶ θαρραλεωτέραν τῆς ἐποχῆς ἀεροναύτην. Πολλάκις ἡ γυνὴ αὕτη κατῆλθεν ἀπὸ μεγάλα ὕψη διὰ τοῦ ἀλεξιπτώτου αὐτῆς· εἶδον αὐτὴν εἰς Νεάπολιν κυματίζουσαν τὴν τρίχροον σημαίαν τῆς Γαλλίας, εἰς ὕψος πολλῶν χιλιάδων ποδῶν ἄνω τοῦ ὄρους Βεσουβίου, ἐν ὥρᾳ τρομερᾶς αὐτοῦ ἐκρήξεως, κάτωθεν δὲ τοῦ σκαρίου αὐτῆς ὁ θειώδης καπνὸς συνελισσόμενος ἀνείρχετο εἰς στήλας μεγαλοπρεπεῖς. Καίτοι εἰς ξένας χώρας εὑρισκομένη, προσέφερε τὰς ὑπηρεσίας της τῇ πατρίδι αὐτῆς, ἥτις τὰς ἐδέχθη. Ἐφρόνει, μοὶ ἔλεγεν, ὅτι ἂν ἦτο εἰς τὴν θέσιν τοῦ Ναπολέοντος ἢ τοῦ Βαζαὶν μετὰ τοσούτων χιλιάδων θαρραλέων γυναικῶν ἀντὶ ἀνδρῶν, οὐδόλως θὰ ὑπεχώρει τῷ ἐχθρῷ παραδιδομένη, καὶ ἡ πατρὶς αὐτῆς δὲν θὰ ὑπέφερε τὴν φρικτὴν ἐκείνην ἀτίμωσιν. Κατεῖχε τὸ ἱπποτικὸν καὶ πατριωτικὸν τῷ ὄντι πνεῦμα τῆς εὐγενοῦς μὲν ἀλλ' ἀτυχοῦς αὐτῆς συμπολίτιδος Ἰωάννας δ' Ἄρκ! Ἤκουσα ὡσαύτως ὅτι καὶ ἡ Κ. *Durouf* ἦτο θαρραλεωτέρα τοῦ συζύγου αὐτῆς κατὰ τὰ κινδυνώδη συμβάντα, ἐν οἷς εὑρέθησαν κατὰ τὰς εἰς τὰς βορείας θαλάσσας ἐκδρομάς των. Μεταξὺ τῶν πολλῶν ἐπιβατῶν ἀμφοτέρων τῶν φύλων, οἵτινες ἀνῆλθον μετ' ἐμοῦ εἰς τὰ διάφορα κράτη τοῦ κόσμου, ὅσα ἐπεσκέφθην, νομίζω ὅτι αἱ γυναῖκες ἔδειξαν καὶ περισσοτέραν ἀγχίνοιαν καὶ ὀλιγώτερον φόβον κατὰ τὰς κινδυνώδεις θέσεις ἢ οἱ ἄνδρες.

Ἡ πόλις *Tours* ἐπαπηλεῖτο νῦν ὑπὸ τοῦ ἐχθροῦ. Διετάχθην νὰ θέσω πάλιν τὸ ἀερόστατον εἰς κιβώτια ταχέως καὶ νὰ ἑτοιμασθῶ ἵνα ἐπιστρέψω εἰς *Poitiers* ἢ εἰς *Bordeaux*, ὅπου ὁ Γαμβέττας καὶ ὅλα τὰ μέλη τῆς Ἐθνικῆς Ἀμύνης περιέμενον νὰ ὑπάγω. Ἐγνώρισα τοὺς Κ. *May* καὶ *Raynold*, δύο Ἀμερικανοὺς πράκτορας, οἵτινες εἶχον ἀναχωρήσει ἐκ Παρισίων τὴν 7ην Ὀκτωβρίου, καθ' ἣν καὶ ὁ Κ. Γαμβέττας ἐπιβὰς τοῦ ἀεροστάτου «*George Sand*» ἀνεχώρησεν ἐκ τῆς ἰδίας πόλεως, συνοδευόμενος ὑπὸ τοῦ ἀεροναύτου *Revilliod* καὶ ἑνὸς Γάλλου ὑποδιοικητοῦ. Συνήντησα προσέτι καὶ τὸν Κ. *Louis Gottard*, ὅστις εἶχεν ἔλθει ἐκ Παρισίων διὰ τοῦ πρώτου ἀπὸ τῆς πόλεως ἐκείνης κατὰ τὴν πολιορκίαν ἀναχωρήσαντος ἀεροστάτου, τὸν ὁποῖον δὲ καὶ πρότερον εἶχον γνωρίσει ἐν Ἀλεξανδρείᾳ. Μοὶ ἔδωκε τεμάχιά τινα τοῦ ἀεροστάτου «*Armand Babes*,» δι' οὗ ὁ Γαμβέττας ἀνεχώρησεν ἐκ Παρισίων. Τοῦ ἀεροστάτου κατασκευασθέντος λίαν ἐσπευσμένως, καὶ τοβερνικίου μὴ ξηρανθέντος καλὰ κατὰ τὴν κατάβασιν αὐτοῦ, ἐβλάβει ἐν μέρει ὑπὸ τῆς θερμότητος καὶ κατεστράφη. Πολλὰ ἀερόστατα ἐντὸς τῶν κιβωτίων εὑρισκόμενα καὶ τεστράφησαν ὑπὸ αὐτομάτου καύσεως. Ἐπὶ τέλους εἰδήσεις ἔφθασαν ὅτι οἱ Πρῶσσοι ἤρχοντο πραγματικῶς πολλοὶ τὸν ἀριθμὸν πρὸς πολιορκίαν τῆς πόλεως *Bordeaux*. Ὅλα τὰ ἐκ Παρισίων ἐξελθόντα ἀερόστατα, τὰ ὁποῖα ὁπωσδήποτε ἦσαν στερεῶς κατεσκευασμένα, ὁμοῦ μὲ τὸ ὑπ' ἐμοῦ κατασκευασθὲν, ἐστάλησαν ἔξω διὰ τοῦ σιδηροδρόμου ἐσπευσμένως· τοσαύτη συγχυσις, τόσαι ἑκατοντάδες σιδηροδρομικῶν φορτηγῶν ἁμαξῶν ὑπῆρχον ἐν τῷ σταθμῷ τοῦ *Bordeaux*, (καθότι ὁ σταθμὸς οὗτος εἶχε πλέον καταστῇ ἡ κοινὴ δίοδος τῶν διαφόρων σιδηροδρομικῶν γραμμῶν, ἕνεκεν φόβου τῶν Γερμανῶν), ὥστε οἱ στρατιωτικοὶ ὑπάλληλοι τοῦ σιδηροδρόμου ἐχρειάσθησαν πολλὰς ἡμέρας πρὸς εὕρεσιν τῶν διαφόρων ἀεροστάτων.

Ἐν τούτοις ὁ καιρὸς ἐγένετο κατὰ πολλοὺς βαθμοὺς θερμότερος, ὥστε τὰ ἀερόστατα τιθέμενα ἐντὸς κιβωτίων πρὸς μετακόμισιν ἢ φύλαξιν, ἐβλάπτοντο κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον ὑπὸ τῆς θερμότητος. Μετὰ μεγάλης δυσκολίας ἠδυνήθημεν νὰ εὕρωμεν θάλαμον, ἐν ᾧ νὰ τὰ θέσωμεν φοβούμενοι τὴν ἐντὸς τῆς πόλεως εἰσβολὴν τῶν Γερμανικῶν στρατευμάτων. Ἡ αἴθουσα, ἐν ᾗ κατεσκευάσθη τὸ ἀερόστατόν μου, κατεῖχετο ὑπὸ στρατιωτῶν. Ἐρευνήσας ἐν τῇ πόλει ἐπί τινας ἡμέρας, εὗρον μεγάλην αἴθουσαν μουσικῆς καινήν. Ἡ αἴθουσα αὕτη ἀνῆκεν εἰς φιλαρμονικήν τινα ἑταιρίαν, τῆς ὁποίας τὰ μέλη δέν μοι ἐπέτρεψαν νὰ θέσω ἐντὸς αὐτῆς τὸ ἀερόστατόν μου. Τοῖς εἶπον ὅτι τὸ ἀερόστατον εἶχε προσβληθῇ ἤδη ὑπὸ τῆς θερμότητος καὶ ὅτι ἔμενεν ἐν ὑπαίθρῳ παρὰ τὸν σταθμὸν τῆς πόλεως. Μόλα ταῦτα ὁ φόβος αὐτῶν μήπως βλαφθῇ ἡ αἴθουσά των, ὑπερίσχυσε τοῦ πατριωτισμοῦ των. Ἐπομένως ἠναγκάσθην νὰ τὸ μετακομίσω πάλιν· ἔθεσα ὅθεν αὐτὸ ὑπὸ ἀνοικτόν τι ἐπισκήνωμα, χρησιμεῦον ὡς ναύσταθμος. Τὴν ἡμέραν τῶν Χριστουγεννῶν, ἐνῷ συνώδευον εἰς τὸν τάφον φίλον μού τινα ἀμερικανὸν ὀδοντοϊατρὸν, τὸν *D. Edwards*, ἐκ φθίσεως θανόντα, χιλιάδες στρατευμάτων ὁδοιπόρουν κατὰ τὴν αὐτὴν μὲ ἡμᾶς διεύθυνσιν ἐν τῇ μεγάλῃ τῆς πόλεως ὁδῷ, τῆς ὀρχήστρας παιανιζούσης τὸ τερπνὸν τῆς Μασσαλιώτιδος ᾄσμα. Μικρὸν ἀναμφιβόλως ἐσκέπτοντο ὅτι μετά τινας ἡμέρας πολλοὶ ἐξ αὐτῶν ἤθελον κεῖσθαι ἐξηπλωμένοι ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς μάχης, ψυχροὶ καὶ ἀκίνητοι, ὡς τὸ παρ' αὐτοῖς πτῶμα τοῦ Διδάκτορος.

Ἕν τι ἐνεποίησε κακὴν ἐντύπωσιν εἰς τὸν νοῦν μου κατὰ τὴν εἰς *Bordeaux* διαμονήν μου : ἡ ἔλλειψις ἑνώσεως καὶ πίστεως μεταξὺ τοῦ Γαλλικοῦ λαοῦ, ἄνευ τῶν ὁποίων Δημοκρατία ἀδύνατον νὰ ὑπάρξῃ. Πρὸς ἐπίσπευσιν τῆς ἐργασίας μου, ἠθέλησα νὰ διανείμω τὸν ἀερόστατόν μου εἰς πολλοὺς ἀνθρώπους, ἵνα τὸ τελειώσωσι ταχέως· ἀλλ' οἱ ἄνθρωποι οὗτοι δὲν συνεφώνουν εἰς τοῦτο· εἷς μάλιστα ἦτο τοσοῦτον ἐγωϊστής, ὥστε ἤθελε ἢ ὅλον ν' ἀναλάβῃ ἢ μηδέν. Δὲν ἠδυνήθην νὰ τοὺς πείσω ὅτι πρὸς τὸ καλὸν τῆς πατρίδος των καὶ αὐτῶν τῶν ἰδίων ἐπεθύμουν νὰ τελειώσῃ ὅσον ἔνεστι

ταχύτερον τὸ ἀερόστατον. Ἂν οἱ ἄνθρωποι οὗτοι διέκειντο ἐν περισσοτέρᾳ ἁρμονίᾳ καὶ εἶχον μεγαλειτέραν προθυμίαν, τὸ ἀερόστατον ἤθελε τελειώσει ἐν βραχυτέρῳ χρόνῳ!

Ἐνῷ ἐγὼ εἰργαζόμην ἐν *Bordeaux*, ὁ Κύριος *Dupuy de Lôme* κατεσκεύαζεν ἐπίσης ἐν Παρισίοις ἀερόστατον τοῦ αὐτοῦ σχήματος, ἀλλὰ μικρότερον, κατάλληλον ὅμως πρὸς τοὺς σκοποὺς καὶ τὰ σχέδια, ἅτινα οὗτος ὑπέβαλεν εἰς τὰ μέλη τῆς Ἀκαδημίας τῶν Ἐπιστημῶν κατὰ τὰς συνεδριάσεις τῶν 10 καὶ 17 8)βρίου, ἀλλὰ δὲν ἠδυνήθη νὰ τελειώσῃ αὐτό, παρ' ὅταν πλέον ὁ πόλεμος ἐτελείωσεν. Ἐξετέλεσεν ὅμως δοκιμὰς δι' αὐτοῦ τὴν 2 Φεβρουαρίου 1882 ἐν *Vincennes*, λαβὼν μετ' αὐτοῦ ἀνθρώπους τινὰς ἵνα στρέφωσι τὸν *ἕλικα*, ἀντὶ νὰ μεταχειρισθῇ πρὸς τοῦτο ἀτμομηχανήν.

Τὸ ἀποτέλεσμα τῆς δοκιμῆς αὐτῆς δὲν ἦτον ὅλως εὐχάριστον, μολονότι πολλοὶ κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην τὸν ἐθαύμασαν. Ὁ Κ. *Dupuy* ἀντικατέστησε τὸν ἀτμὸν δι' ἀνθρώπων, καὶ εἰς τοῦτο ἔσφαλλε· ἕνεκεν δὲ τοῦ σφάλματος τούτου καὶ ἡ ἀξία τοῦ ἔργου του ἠλαττώθη· καθότι ἀντὶ νὰ προοδεύσῃ ἐν τῇ ἐπιστήμῃ, τοὐναντίον ὠπισθοχώρησε διὰ τῆς ῥηθείσης ἀντικαταστάσεως. Τὸ ἀερόστατον τοῦτο τοῦ Κ. *Dupuy* ἐστοίχισεν εἰς τὴν Κυβέρνησιν σχεδὸν ὡς τὸ ἰδικόν μου, τὸ ὁποῖον κατεσκεύασα, μολονότι ἐκεῖνο ἦτο μόλις τὸ ἥμισυ τοῦ ἰδικοῦ μου κατὰ τὸ μέγεθος.

Πιστεύω ὅτι εἶμαι ἱκανὸς νὰ κατασκευάσω ἀερόστατον τριακοσίων ποδῶν μήκους, χωρητικότητος δὲ ἑνὸς ἑκατομμυρίου κυβικῶν ποδῶν, τὸ ὁποῖον θέλει χρησιμεύσει εἰς τὴν ἔκθεσιν τῆς ἐν Ἀμερικῇ Φιλαδελφείας κατὰ τὸ 1876. Νομίζω δ' ὅτι δύναμαι νὰ τῷ δώσω δύναμιν ἀνυψώσεως, πληρῶν αὐτὸ διὰ καθαροῦ ὑδρογόνου ἀερίου, ἑβδομήκοντα χιλιάδων λιτρῶν, συμπεριλαμβανομένου καὶ τοῦ ἰδίου βάρους του, ἢ τριάκοντα πέντε χιλιάδων, πληρῶν αὐτὸ δι' ἀεριόφωτος ἢ ἀνθρακικοῦ ὑδρογόνου. Μὲ τὴν ἀέριον ταύτην μηχανήν, τὴν ὁποίαν θέλω ἐφοδιάσει δι' ἀτμομηχανῆς, εἴκοσι ἵππων δυνάμεως, πρὸς στροφὴν τοῦ ὑπερμεγέθους ἕλικος, σκοπεύω νὰ ἐπιχειρήσω περιοδίαν τῆς γῆς, κατὰ τὴν Μεγάλην Ἑκατονταετῆ Ἔκθεσιν (*Grand Contennial Exposition*), συνοδευόμενος ὑπὸ ἐπιστήμονός τινος καὶ τινων ἐκθετῶν. Ἡ μηχανὴ θέλει τεθῇ ἐντὸς μικροῦ καὶ προσφόρου ἀτμοκινήτου, καλῶς ἐφοδιασμένου διὰ σωστικῶν σχεδιῶν, λέμβων καὶ ἐνδυμάτων, ἵνα μὴ ἔχωμεν φόβον ἀπὸ τὴν θάλασσαν ἢ τὸν Ὠκεανόν. Πρὸς τούτοις θέλω ἐφοδιάσει τὸ ἀερόστατον μὲ μηχανὴν καταθλιπτικὴν τοῦ ἀερίου, δι' ἧς νὰ ἐπισκεπτώμεθα κατὰ βούλησιν, ὅταν ὁ καιρὸς ἦναι καλός, καὶ τὴν μητέρα ἡμῶν γῆν, ὁσάκις θέλομεν ν' ἀνανεῶμεν τὰς ζωοτροφίας ἡμῶν, καίτοι θέλομεν λάβει ἐντὸς τοῦ ἀτμοκινήτου τροφὰς διὰ πολλοὺς μῆνας. Τὸ ἀερόστατον τοῦτο κληθήσεται «Ἑκατονταετής» (*Centennial*) καὶ κατασκευασθήσεται ἀπὸ ἐλαφρὸν, δυνατὸν καὶ πυκνὸν καναβόπανον ἐκ βάμβακος καὶ λινοῦ. Θέλει δὲ χρισθῇ τόσον καλὰ διὰ μίγματός τινος ἀδιαπεράστου, ὥστε ἐν ἀνάγκῃ θὰ δύναται ἐπὶ ὁλόκληρον ἔτος νὰ διατηρήσῃ ἐντὸς αὐτοῦ τὸ ἀέριον· καὶ οὐδένα κίνδυνον θέλομεν διατρέχει ἐκ τοῦ πυρὸς ἢ τῶν φώτων, δι' ὧν θέλομεν θεωρῆ καὶ παρατηρεῖ τὰ ἀντικείμενα ἐν καιρῷ νυκτός. Ἡ ἀτμομηχανὴ δὲν θὰ τίθεται εἰς ἐνέργειαν, ὅταν ὁ ἄνεμος μᾶς ἦναι εὐνοϊκός.

Ἐπειδὴ ἡ ὑγεία μου σοβαρῶς ἐβλάβη ἕνεκεν τοῦ τρόπου δι' οὗ ἐξέθετον αὐτὴν καὶ τῆς διαρκοῦς ἀνησυχίας, καὶ ἐπειδὴ μικρὸν ἐσκόπευον νὰ μεταχειρισθῶ τὸ ἀερόστατον εἴτε ἐν Παρισίοις εἰσερχόμενος, εἴτε ἐκτελῶν ἐρευνητικὰς παρατηρήσεις ἐν τοῖς πεδίοις τῆς μάχης, παρῃτήθην τῆς ὑπηρεσίας καὶ ἐπορεύθην εἰς Βέλγιον, μεχρισότου ἀναλάβῃ ἡ ὑγεία μου, ἐκεῖθεν δὲ διηυθύνθην πρὸς ἀνατολὰς, ἵνα ἐπισκεφθῶ τὴν Τουρκίαν. Πρὸ ἑνὸς ἔτους εἶχε συμβῇ ἐν Κωνσταντινουπόλει φρικτὴ πυρκαϊὰ, ἀποτεφρώσασα περὶ τὰς εἴκοσι χιλιάδας οἰκιῶν ἐν Πέρᾳ, ὅπερ εἶναι ἡ Εὐρωπαϊκὴ καὶ καλλιτέρα πρὸς τούτοις συνοικία τῆς Πρωτευούσης τοῦ Ὀθωμ. Κράτους. Ἀντὶ μεγάλων ἐξόδων περιεκύκλωσα διὰ τοίχων θέσιν τινὰ ἐν Ταξιμίῳ παρὰ τὸ Πέρα, διὰ τὰς ἀναβάσεις μου. Κατεσκεύασα ἀμέσως νέον ἀερόστατον πληρούμενον δὲ ἀερίου, ἐξέθεσα αὐτὸ ἐν τῷ μικρῷ κήπῳ τῆς Ὁμονοίας (*Concordia*), κειμένῳ κατὰ τὴν μεγάλην ὁδὸν τοῦ Πέρα. Ἐδυσκολεύθην πολὺ ἵνα προμηθευθῶ τὴν ἀρκοῦσαν ποσότητα ἀερίου· καθότι ὁ μηχανικὸς τῆς ἑταιρίας τοῦ ἀεριόφωτος εἶχε σφάλλει πολὺ, θέσας ἐν τῇ ὁδῷ, καθ' ἣν ἔμελλον νὰ πληρώσω τὸ ἀερόστατόν μου, σωλῆνα λίαν μικρόν. Ἀντὶ ἡ διάμετρος τοῦ σωλῆνος τούτου νὰ ἔχῃ δακτύλων τινῶν μῆκος, μόλις εἶχεν ἑνὸς καὶ ἡμίσεως. Ἐπειδὴ μοὶ ἐφάνη ὅτι ἤθελον ἀργήσει ν' ἀλλάξω αὐτὸν, καὶ ἐπειδὴ μοὶ ἦτον ὡσαύτως δύσκολον ν' ἀλλάξω θέσιν, ἐξηκολούθησα νὰ ἐμφυσῶ αὐτὸ διὰ τοῦ μικροῦ σωλῆνος. Ἐχρειάσθησαν πρὸς ἐμφύσησιν αὐτοῦ δύω ἡμέραι καὶ δύω νύκτες· ὁ καιρὸς ἦτον εὐχάριστος καὶ τερπνὸς, ἐπίσης δὲ καὶ γαλήνιος ἄλλως τε δὲ δὲν θὰ ἐρρίψοκινδύνευον τὸ ἀερόστατόν μου, ἀλλ' οὐδὲ τὴν ζωήν μου θὰ ἐξέθετον ἐπὶ ἀποτυχίᾳ τινί!...

Δὲν ἠδυνήθην νὰ ἐπιτύχω εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ἄδειαν διὰ τὰς Ὀθωμανίδας γυναῖκας, ἵνα ἔλθωσιν ἐντὸς τοῦ περιτοιχίσματος. Ὁ Κ. *John P. Brown*, γραμματεὺς τῆς παρὰ τῇ Ὑψηλῇ Πύλῃ Ἀμερικανικῆς Πρεσβείας μοὶ ἔδωκε συστατικὴν πρὸς τὸν Χαλὴλ-Πασσᾶ, διευθυντὴν τῶν γραφείων τοῦ πυροβολικοῦ καὶ τοῦ ἀεριόφωτος. Καίτοι δ' οὗτος μὲ ὑπεδέχθη φιλοφρονέστατα καὶ μοὶ ὡμίλησεν ἀγγλιστὶ ἄριστα, δὲν ἐπέτυχον οὐδὲ παρ' αὐτοῦ, οὐδὲ δι' αὐτοῦ παρ' ἄλλου τινὸς τὴν ἄδειαν διὰ τὰς Ὀθωμανίδας γυναῖκας ν' ἀναμιχθῶσι μετὰ τῶν ἄλλων γυναικῶν ἐν τῷ δι' αὐτὰς προπαρασκευασθέντι ἀμφιθεάτρῳ· οὐδὲ δι' ἐμὲ ἐπέτυχα νὰ τεθῇ σωλὴν μέγας πρὸς τὸ παρὸν, ἵνα δυνηθῶ καὶ ἐμφυσήσω τὸ ἀερόστατόν μου ἐντὸς ὀλίγων ὡρῶν.

Προσέφερα τὰς ὑπηρεσίας μου εἰς τὴν Τουρκικὴν Κυβέρνησιν, ὅπως τῇ κατασκευάσω ἀερόστατα διὰ πόλεμον, ἢ νὰ διδάξω καί τινας τῶν τοῦ στρατοῦ της ἀξιωματικῶν ἢ μηχανικῶν. Ἐπειδὴ ὅμως εἶχον δωδεκάδα ὁλόκληρον ἰσχυρῶν, καὶ τούτων ἐν Ἀγγλίᾳ ναυπηγηθέντων, πολεμικῶν πλοίων ἐν τῷ Βοσπόρῳ πρὸ τῆς πύλης τοῦ Σουλτάνου, διὰ τοῦτο ἐνόμισαν ὅτι εἰσὶν ἀσφαλεῖς ἐναντίον τῶν συνηνωμένων στόλων τοῦ κόσμου ὅλου, ἄνευ τῆς βοηθείας οὐδεμιᾶς νεωτέρας ἐφευρέσεως.

Κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς ἀναβάσεως, τόσον μέγα πλῆθος λαοῦ ἦτο συνηθροισμένον εἰς τὰς παρὰ τὸ ἀερόστατον ὁδοὺς — καθότι ἡ διήμερος ἐμφύσησις μεγάλως ἤλκυσε τὸ πλῆθος — ὥστε οὐδ' ἡ ἀστυνομία ἠδύνατο ν' ἀνοίξῃ δρόμον, δι' οὗ νὰ εἰσέλθωσιν οἱ τὰ πρῶτα ἐν τῇ κοινωνίᾳ κατέχοντες ἐντὸς τοῦ περιτοιχίσματος, ὥστε χιλιάδες μελῶν τῆς πρώτης τάξεως ἔμειναν ἔξω, ἕνεκεν τοῦ πλήθους, ἄνευ τοῦ ὁποίου ἤθελον κοσμήσει διὰ τῆς παρουσίας των τὴν ἐπιχείρησίν μου.

Ἐνῷ ἤρχισα ν' ἀνυψοῦμαι καὶ ν' ἀναχωρῶ ἐκ τοῦ ἀμφιθεάτρου τὸ ἀεροστατόν μου ἤγγισεν ἐπὶ τῆς κορυφῆς μεγάλου μυτεροῦ δοκοῦ, ὅς τὸ ἔσχισεν κατὰ μίαν περίπου ὑάρδαν περὶ τὸ κέντρον του· τὸ σχῖσμα τοῦτο ἠνάγκασεν αὐτὸ μετὰ ποδῶν τινων ἀνύψωσιν νὰ κατέλθῃ ἐπὶ δένδρου τινὸς εὑρισκομένου ἐντὸς περιβόλου, ἐν ᾧ ἐκτίζετο νέα Ὀρθόδοξος Γραικικὴ Ἐκκλησία. Τὸ μέρος τοῦτο ἦν πλῆρες Ὀθωμανῶν, Γραικῶν, Ἀρμενίων καὶ ἄλλων ἐθνῶν ἀμφοτέρων τῶν φύλων, οἵτινες πολὺ ἐτρόμαζαν βλέποντές με κατερχόμενον ἐν τῷ μέσῳ αὐτῶν. Ἀμέσως ἐγὼ ἀναρριχθεὶς ἐπὶ τῆς περιφερείας, ἢ τῆς στεφάνης αὐτοῦ, ἥρπασα τὸ μαχαιρίδιόν μου καὶ ἔκοψα τὸ σκαφίον καὶ τὴν ἄγκυραν, μεθ' ὃ ταχέως ἐκ τῆς στεφάνης κρατούμενος ἀνυψώθην πρὸς μέγαν θαυμασμὸν τοῦ κοινοῦ, ὅπερ ἐξεδήλου τὴν εὐχαρίστησιν αὐτοῦ διὰ ζωηρῶν ἐπευφημιῶν εἰς δώδεκα τοὐλάχιστον διαφόρους γλῶσσας.

Τίνι τρόπῳ νὰ ἐπιχειρήσω νὰ περιγράψω τὸ πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν μου τότε ἐμφανισθὲν θαυμάσιον πανόραμα; Κάτωθεν

τῶν ποδῶν μού εἰς θελκτικωτάτην τοποθεσίαν ἔκειτο ἡ Μεγαλούπολις, τῆς ὁποίας τὰ χρονικὰ μετὰ τοσούτου ἐνδιαφέροντος ἀνέγνωσα, καὶ τῆς ὁποίας τὰ ἀπαράμιλλα κάλλη παρέσχον ἔξοχον καὶ μαγευτικὸν θέμα τῇ τε ἀρχαίᾳ καὶ νεωτέρᾳ ποιήσει. Μεταξὺ τῶν δύω ἠπείρων τῆς Εὐρώπης καὶ τῆς Ἀσίας ἐκυλινδοῦντο τὰ διαυγῆ καὶ ἀκτινοβόλα ὕδατα τοῦ Εὐξείνου Πόντου ἡ Μαύρης θαλάσσης, ἐκτεινομενα διὰ τοῦ περικαλοῦς Βοσπόρου μέχρι τῆς Προποντίδος ἡ θαλάσσης τοῦ Μαρμαρᾶ καὶ διὰ τοῦ Ἑλλησπόντου μέχρι τῶν ἐνδόξων κυανῶν ὑδάτων τῆς Μεσογείου. Πρὸς νότον ἐφαίνοντο αἱ μεμακρυσμέναι ἀκταὶ τῆς Θρᾴκης καὶ τῶν νήσων τῆς Προποντίδος. Παρέκει, ἡ ὑψηλὴ κορυφὴ τοῦ ἐν Βρούσῃ Ὀλύμπου, ἀκίνητος ὑπὸ τὰς ἀεννάους αὐτῆς χιόνας, ὡς ἄγγελος φύλαξ λευκὰ ἐνδεδυμένος, ἐπισκοπῶν τὰ πλησιόχωρα ὄρη τῆς Βιθυνίας καὶ τὰ ἐπὶ τῶν παρὰ τὰς ἀκρωρείας αὐτῶν πεδιάδων ὡραῖα χωρία καὶ μαγευτικὰ σπήλαια. Ἐν τῷ Βοσπόρῳ ἦτο ἠγκυροβολημένος ὁ ἰσχυρὸς ἐν Ἀγγλίᾳ ναυπηγηθεὶς πολεμικὸς στόλος πρὸ τῶν βασιλικῶν μαρμαροστίκτων μεγάρων τοῦ Σουλτάνου, ἐνῷ πλεῖστα ταχύπλοα ἀτμοκίνητα καὶ μεγαλοπρεπῆ πάσης χώρας πλοῖα, καὶ πολλὰ ἐλαφρὰ καὶ χαρίεντα *καΐκια* διέσχιζον τὰ κρυστάλλινα αὐτοῦ ὕδατα ἢ ἔκειντο θερμαινόμενα ὑπὸ τῶν λαμπρῶν τοῦ ἡλίου ἀκτίνων ἐντὸς τοῦ Κερατίου Κόλπου.

Ὑπὸ σιγανοῦ θερινοῦ ζεφύρου πρὸς ἀνατολὰς κινούμενος εἶδα παρὰ τοὺς λόφους τὸ χειμερινὸν μέγαρον τοῦ Δολμᾶ-Βαζὲ, ἐξέχον τῆς ἐπιφανείας τῶν ὑδάτων κατὰ τὴν Εὐρωπαϊκὴν ὄχθην, καὶ εἰς ἑνὸς περίπου μιλίου ἀπόστασιν τὸ νέον βασιλικὸν μέγαρον τοῦ Τσεραγὰν, στοιχῖσαν μυθῶδες ποσὸν, ἐκτισμένον κατὰ τὸν Ἰταλικὸν ρυθμὸν, φέρον τὰ κάλλιστα τῶν μαρμάρων, ἔσωθεν δὲ ἠὐτρεπισμένον πολυτελέστερον παντὸς ἄλλου ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τῆς γῆς μεγάρου ! . . .

Ὀκτὼ μίλια μακρὰν τῆς πόλεως ἐπὶ ὑψηλῆς τοποθεσίας τοῦ Βοσπόρου ἵδρυται τὸ νέον Ἀποστολικὸν Δύκειον τῶν Διαμαρτυρομένων, ἐν ᾧ τὴν 4ην τοῦ μηνὸς Ἰουλίου μετὰ μεγάλου ἐνδιαφέροντος ἤκουσα τοῦ διδάκτορος *Wm. H. Seward* βραχεῖαν μὲν ῥητορικὴν ὅμως τῷ ὄντι ὁμιλίαν, ἣν ἔκαμε κατὰ τὴν ἐπὶ τῆς γῆς περιοδείαν του. Τρία μίλια μακρὰν ἐπὶ τῆς Ἀσιατικῆς ὄχθης ἔκειτο τὸ Βεϋλέρβεϋ, τὸ ἐκ λευκοῦ μαρμάρου θελκτικὸν ἐαρινὸν μέγαρον μετὰ τῶν πολυτελῶν ἀμπελώνων καὶ ἐξαισίων αὐτοῦ καρπῶν, ἐκτεινομένων ἐπὶ τῆς ἐκτάσεως τῶν λόφων, ἐν ᾧ ὁ Σουλτάνος μετὰ τῶν γυναικῶν αὐτοῦ καὶ ἑταίρων ἐκάθητο ἐντὸς τῆς μαγευτικῆς του ἀναδενδράδος, μετὰ ἐνδιαφέροντος παρατηρῶν τὰς κινήσεις καὶ τὴν ἐν τῷ ἀέρι ἀνάβασιν τοῦ ἀεροστάτου, δι' ὑπερμεγέθους τηλεσκοπείου, ὡς ἐπληροφορήθην μετὰ τὴν κατάβασίν μου. Πρὸς δυσμὰς ἔκειτο τὸ ἀρχαῖον Σεράγιον, ἐν ᾧ διαμένει ἡ Βασιλομήτωρ, εὐπρεπῶς τοποθετημένον ἐπὶ ἐπιγείου παραδείσου μεταξὺ τῆς θαλάσσης τοῦ Μαρμαρᾶ καὶ τοῦ Κερατίου Κόλπου, κατέχον μέρος τοῦ Σταμπούλ. Ἀπέραντος κῆπος περιβάλλει τὸ σεράγιον τοῦτο, ἐντὸς τοῦ ὁποίου διέκρινον τὴν Ἰατρικὴν Σχολὴν καὶ τὸν Βοτανικὸν κῆπον. Τὸ Βασιλικὸν νομισματοκοπεῖον καὶ τὰ μεγάλα τεμένη τῆς Ἁγίας Σοφίας καὶ τῶν Σουλτάνων Σελὴμ καὶ Μωάμεθ τοῦ Β'. ἡ Αἰγυπτιακὴ στήλη, ὁ τρικάρηνος ὄφις, ὁ νέος πύργος, τὰ ἐκτεταμένα τῆς Κυβερνήσεως κτίρια ἐφαίνοντο ἐπὶ τοῦ ἀρχαίου Βυζαντίου ἱδρυμένα. Πρὸς βορρᾶν δὲ τοῦ Κερατίου Κόλπου ἔκειτο ἡ κοιλὰς τῶν Γλυκῶν ὑδάτων, τὸ παλαιὸν Ἰουδαϊκὸν νεκροταφεῖον, διὰ τῶν ἀπειραρίθμων αὐτοῦ ἐπιταφίων λίθων καλῦπτον τὰς κορυφὰς τῶν λόφων, ἡ Ἀγγλικὴ Πρεσβεία ἔχουσα ὡραίαν καὶ μαγευτικὴν ἐπὶ τῆς πόλεως θέαν· τὰ ἐρείπεια τοῦ Πέρα, αἱ γιγαντιαῖαι κατοικίαι τῶν ἀξιωματικῶν καὶ στρατιωτῶν, ὁ νέος δημοτικὸς κῆπος μετὰ τῆς ἠχηρᾶς καὶ ἁρμονικῆς αὐτοῦ μουσικῆς· τὰ πάντα κατέθελγον τοὺς ὀφθαλμούς μου, οἵτινες θεωροῦν-

τες τὴν μαγευτικὴν ταύτην σκηνὴν, ἤρχισαν νὰ θαμβοῦνται ! . . .

Κατῆλθον οὐχὶ μακρὰν τοῦ Δολμᾶ-Βαζὲ ἐπὶ τῆς στέγης τῆς οἰκίας Ὀθωμανοῦ τινος· τὸ ἀερόστατον μὲ ἐτίναξεν ἐντὸς τοῦ κήπου του, χωρὶς νὰ μὲ βλάψῃ παντελῶς. Ἀμέσως ἔδωκα διέξοδον εἰς τὸ ἀέριον καὶ ἐπανῆλθον εἰς τὴν θέσιν, ἀπὸ τῆς ὁποίας εἶχον μὲ τὸ ἀερόστατον ἀναχωρήσει, ἀκολουθούμενος ὑπὸ χιλιάδων ἀνθρώπων οὐδέποτε ἰδόντων ἀερόστατον. Ἰταλός τις ἀεροναύτης, ὡς ἐπληροφορήθην, ἐπεχείρησεν ἀπὸ τῆς πόλεως ταύτης δύο ἀναβάσεις πρὸ πολλῶν ἐτῶν, ἀλλὰ κατὰ τὴν δευτέραν αὐτοῦ ἀνάβασιν ἀπωλέσθη ἐν τῷ Μαρμαρᾷ. Ὁ Σουλτάνος ἔπεμψεν ἀξιωματικόν τινα, νὰ ἐρωτήσῃ παρ' ἐμοῦ τοῦ ἰδίου, ἂν ἐβλάβην κατὰ τὴν κατάβασίν μου καὶ διὰ ποῖον λόγον κατέβην ἄνευ σκάφης. Ὁ ἀξιωματικὸς οὗτος διῆλθε τὸν Βόσπορον διὰ τοῦ καϊκίου τοῦ Σουλτάνου καὶ ἐπέβη ἵππου τὸν ὁποῖον ἔλαβεν ἐκ τοῦ βασιλικοῦ ἱπποστασίου· ἀρκούντως ἐξήγησα αὐτῷ τὴν αἰτίαν τοῦ συμβάντος· ἀμέσως ἐπορεύθη παρὰ τῷ Σουλτάνῳ εἰς Βεϋλέρβεϋ. Ἔμαθον ὅτι κατὰ τὴν ἄφιξίν του ἡ Αὐτοῦ Μεγαλειότης ἔδωκεν αὐτῷ 20 λίρ. Ὀθ. Ὁ περάσας αὐτὸν κωπηλάτης τὸν παρηκολούθησεν, καὶ ἐνώπιον τοῦ Σουλτάνου παρουσιασθεὶς, ὅταν δ' ὁ Σουλτάνος ἔδωκε τὸ χρηματικὸν εἰς τὸν ἀξιωματικὸν, ἠρώτησεν ὁ κωπηλάτης τὴν Αὐτοῦ Μεγαλειότητα, ἂν τῷ ἐπιτρέπῃ νὰ ζητήσῃ μίαν χάριν παρ' αὐτοῦ :—«Ναί ! εἶπεν ὁ Σουλτάνος, τί θέλεις ;»—«Σᾶς ἐδούλευσα τόσους χρόνους καὶ ζητῶ ν' ἀποσυρθῶ, καθότι ἐγήρασα πλέον.» Ὁ Σουλτάνος διέταξε νὰ δοθῶσιν αὐτῷ 50 λ. Ὀθ. ἀπολύσας αὐτὸν τῆς ὑπηρεσίας.

Πολὺ ἐλυπήθην διὰ τὸ συμβεβηκὸς ἐκεῖνο, ἄνευ τοῦ ὁποίου ὁ γλυκὺς πνέων ζέφυρος ἤθελε μὲ φέρει εἰς Ἀσίαν, πρὸς τὸ μέρος ὅπου ὁ Σουλτάνος εὑρίσκετο τὴν ὥραν ἐκείνην. Οἱ φίλοι μου ἐπίστευον ὅτι ἤθελε μοὶ δοθῇ δῶρόν τι παρὰ τῆς αὐτοῦ Μεγαλειότητος. Μετὰ παρέλευσιν χρόνου ἱκανοῦ εὑρισκόμενος ἐν Λονδίνῳ, ἀπήντησα ἀξιωματικόν τινα, ὁ ὁποῖος, καθ' ὃν χρόνον εἶχα ἐπιχειρήσει τὴν ἀνάβασιν, ἦτον εἰς τὴν Τουρκικὴν ὑπηρεσίαν. Ὁ ἀξιωματικὸς οὗτος μοὶ εἶπεν ὅτι ἔμαθεν ὅτι ὁ Σουλτάνος μοὶ εἶχε πέμψει ὡραῖον δῶρον, ὅπερ ὅμως ἐμβῆκεν εἰς ἄλλου θυλάκια ! . . .

ΠΡΑΚΤΙΚΑ

ΤΟΥ

ΣΥΛΛΟΓΟΥ

ΤΩΝ ΕΝ ΣΜΥΡΝΗ ΕΛΛΗΝΩΝ ΔΙΔΑΣΚΑΛΩΝ.

.....

Οἱ ἐν Σμύρνῃ Καθηγηταὶ καὶ Διδάσκαλοι ἐπιθυμοῦντες τὴν δυνατὴν βελτίωσιν τοῦ ὑπὸ πάντων ὁμολογουμένου πλημμελοῦς διδακτικοῦ συστήματος τῆς παρ' ἡμῖν κατωτάτης παιδεύσεως καθῆκον αὐτῶν ἐθεώρησαν νὰ ὑποβάλωσιν ὑπὸ σύσκεψιν τὸ σπουδαιότατον τοῦτο ζήτημα. Καὶ δὴ συνελθόντες ἐν τῇ Εὐαγγελικῇ Σχολῇ περὶ τοὺς 35 τὸν ἀριθμὸν τὴν 27ην Ὀκτωβρίου 1874 κατὰ πρόσκλησιν τοῦ Γυμνασιάρχου αὐτῆς κ. Κ. Ξανθοπούλου, καὶ ἀκούσαντες τὴν σπουδαίαν αὐτοῦ ἔκθεσιν περὶ τοῦ ζητήματος τούτου, ἀπεδέξαντο κατὰ πρῶτον τῇ προτάσει τοῦ κ. Ν. Ἀρώνη ὡς ἀναγκαίαν τὴν σύστασιν διδασκαλικοῦ Συλλόγου ἐν Σμύρνῃ, ὅστις σκοπὸν ἄμεσον ἔχει, συσκεψάμενος δεόντως ἐπὶ ἑνὸς ἑκάστου τῶν ζητημάτων τῆς εἰρημένης ἐκθέσεως, νὰ ἐξεύρῃ εὐκολωτέραν τινὰ μέθοδον καὶ προσφορώτερον τρόπον, δι' οὗ ἡ κατωτέρα παρ' ἡμῖν παίδευσις δύναται νὰ καταστῇ, ὅσον οἷόν τε, σκοπιμωτέρα καὶ τελεσφορωτέρα.

Διὸ γενομένων κατὰ τὴν Σύνοδον ταύτην, τῶν ἀπαραιτήτων ἀρχαιρεσιῶν τοῦ Συλλόγου, συνετάχθη πρᾶξις περὶ τῆς συστάσεως τοῦ Διδασκαλικοῦ τούτου Συλλόγου, ἥτις καὶ ὑπεγράφη ὑπὸ πάντων τῶν παρόντων μελῶν αὐτοῦ, καὶ εἶτα διελύθη ἡ συνεδρίασις τούτου.

(Ἕπεται ἡ περὶ τῆς παρ' ἡμῖν κατωτάτης παιδεύσεως σπουδαία ἔκθεσις τοῦ κ. Κ. Ξανθοπούλου.)

Λόγος τοῦ κ. Ξανθοπούλου.

Ἀπό τινος χρόνου κατέστη ἐπαισθητὸν ὅτι παρ' ἡμῖν ἡ δημοτικὴ ἐκπαίδευσις δὲν ἔχει καλῶς, ὡς ἔχει.

Παρετηρήθη δὲ πρὸ πολλοῦ ὅτι οἱ πλεῖστοι τῶν μαθητῶν ἀπέρχονται ἐξ ἀνάγκης εἰς τὰς βιωτικὰς ἐργασίας συνήθως ἀπὸ τῆς πρώτης καὶ ἀπὸ τῆς δευτέρας τάξεως τοῦ ἑλληνικοῦ σχολείου.

Ἀπερχόμενοι λοιπὸν οἱ παῖδες τοῦ λαοῦ εἰς τὰ τοῦ βίου εἴτε ἀπὸ τοῦ δημοτικοῦ σχολείου, εἴτε ἀπὸ τὰς τάξεις τοῦ ἑλληνικοῦ σχολείου, ἐρωτῶμεν, ποῖα στοιχεῖα μορφώσεως καὶ μελλούσης αὐτῶν ἀναπτύξεως πνευματικῆς μεθ' ἑαυτῶν φέρουσιν;

ἀ. Γνωρίζουσι τὴν καθαρεύουσαν καθομιλουμένην των γλῶσσαν στοιχειωδῶς, γραμματικῶς, ἤτοι τυπικῶς καὶ συντακτικῶς;

β'. Ἐννοοῦσι τὴν θείαν λατρείαν τῆς ἐκκλησίας μας καὶ εἶνε πρὸς αὐτὴν ἐξοικειωμένοι;

γ'. Γνωρίζουσί τι ἐκ τῆς μεγάλης ἡμῶν ἐθν. Ἱστορίας; τὴν Γεωγραφίαν τῆς πατρίδος των καὶ τῆς ἐπικρατείας των;

δ'. Εἶνε εἰς τὰς ἀριθμητικὰς πράξεις τοῦ πρακτικοῦ βίου ἔμπειροι;

ἐ. Ἔχουσί τινα γνωριμίαν τῆς περικυκλούσης αὐτοὺς φύσεως, ὅπως θαυμάζωσιν αὐτὴν καὶ ἐν παντὶ δοξάζωσι τὸν τὰ πάντα ἐν σοφίᾳ ποιήσαντα;

ς'. Πῶς ἔχουσι κατὰ τὸ σῶμα; ζ'. Εἶνε διὰ τοῦ ἄσματος ἡ ψυχή των ἡμερωμένη; ἡ. Ἡ ὅρασις εἶνε ἐξησκημένη εἰς τὸ καλὸν διὰ τῆς καλλιγραφίας καὶ ἰχνογραφίας; θ'. Ἡ μνήμη εἶνε γεγυμνασμένη δι' ἐκστηθίσεων ἀξιωναπομνημονεύσεως γνωμῶν καὶ λόγων;

Ἐν ἑνὶ λόγῳ εἶνε καθ' ὅλα συγκεκροτημένοι τὰ στοιχεῖα τῆς περαιτέρω ἀναπτύξεως κατά τε τὴν ψυχὴν καὶ τὸ σῶμα;

Τὰ ἐρωτήματα ταῦτα, φίλοι, πᾶς τις δικαιοῦται ν' ἀποτείνῃ περὶ τῆς πρώτης παιδεύσεως, ἥτις καὶ δημοτικὴ λέγεται, καὶ ἧς καλὸν νὰ μετέχωσι πάντες ἀνεξαιρέτως οἵ τε πένητες καὶ οἱ εὐποροῦντες.

Εἶνε δὲ τὰ ἐρωτήματα ταῦτα τόσα σπουδαῖα ζητήματα περὶ τῆς δημοτικῆς ταύτης παιδεύσεως, ἐξ ἧς καὶ μόνης θ' ἀρχίσῃ ἡ τοῦ ἔθνους ἡμῶν πνευματικὴ ἀναγέννησις, ἣν πάντες ἐπιποθοῦμεν καὶ ὑπὲρ ἧς πάντες οἱ δυνάμενοι ὀφείλομεν νὰ ἐργαζώμεθα.

Περὶ αὐτῶν λοιπὸν τῶν ζητημάτων προβάλλεται ἡμῖν νὰ συσκεφθῶμεν, ἀρχὴν ποιοῦντες ἀπὸ τῆς σήμερον.

Ἀλλ' ὡς νομίζω, τὸ πρῶτον, ἐξ οὗ δέον νὰ ὁρμηθῇ ἡ ἐπίλυσις καὶ ἡ συζήτησις τῶν ἀποριῶν περί τε τὰ καθόλου καί τὰ καθ' ἕκαστα, εἶναι τὸ ζήτημα τῆς αὐτοτελείας καὶ αὐταρκείας τοῦ δημοτικοῦ σχολείου.

Πρέπει δηλονότι νὰ ἦνε τὸ δημοτικὸν σχολεῖον αὐτοτελὲς καὶ αὔταρκες ἢ πρέπει νὰ ἐργάζηται ὑπὲρ τοῦ ἑλληνικοῦ λεγομένου σχολείου, μ' ἄλλας λέξεις νὰ προπαρασευάζῃ μαθητὰς διὰ τὴν ἀ. τούτου τάξιν;

Τὸ ἑλληνικὸν σχολεῖον, ὡς γνωρίζετε, καὶ αὐτὸ δὲν εἶναι αὐτοτελὲς κατὰ τὴν διδασκαλίαν τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης, ἥτις εἶνε ἡ βάσις τῆς ὅλης ἡμῶν παιδεύσεως· διότι αὐτὸ εἰς ὅλας τὰς τρεῖς τάξεις, αἵτινες τὸ συγκροτοῦσιν, ἐργάζεται προπαρασκευαστικῶς ὑπὲρ τοῦ γυμνασίου ἢ τῶν γυμνασιακῶν τάξεων, ὅσον ἀφορᾷ μάλιστα τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν· διδάσκεται συνήθως ἐν αὐταῖς τὸ τυπικὸν τῆς ἀρχαίας Γραμματικῆς καὶ κείμενον τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς. Τοῦτο γίνεται διὰ νόμου εἰς ὅλα τὰ σχολεῖα τοῦ ἑλληνικοῦ Κράτους καὶ τοῦτο γίνεται κατὰ μίμησιν καὶ ἐν τῇ δούλῃ Ἑλλάδι.

Τὸ τί συμβαίνει λοιπὸν ὅλοι γνωρίζομεν· οἱ πλεῖστοι τῶν μαθητῶν ἀπέρχονται εἰς τὸν πρακτικὸν βίον ἀπὸ τὰς ἤδη ῥηθείσας τάξεις καὶ ἐνθυμούμενοι κανόνας τινάς, ἧς ἐδιδάχθησαν γραμματικῆς καὶ ἐξαιρέσεις κανόνων, ὧν δὲν ἔφθασαν ἔτι νὰ ἐννοήσωσιν οὔτε τὴν σπουδαιότητα οὔτε τὴν χρῆσιν, γελῶσι καὶ δὴ καὶ σκώπτουσιν ἡμᾶς τοὺς διδασκάλους· καὶ τί πταίουσιν οἱ διδάσκαλοι, ἀφοῦ κατὰ τοὺς περὶ παιδείας κειμένους Νόμους ἐδίδαξαν;

Τὸ γινόμενον τοῦτο ἐν τῇ ἐκπαιδεύσει τοῦ ἔθνους ἡμῶν ἄτοπον κατεῖδόν τινες τῶν λογίων καὶ ἱκανῶς συνησθάνθησαν, ἐν οἷς καὶ οἱ περὶ τὸν ἐν Ἀθήναις Σύλλογον τῶν Γραμμάτων, καὶ ὁ ἡμέτερος κ. Ἀντώνιος Ἰσηγόνης καὶ πρὸ πολλοῦ καὶ ἐσχάτως γράψας ἱκανὰ ὑπὲρ τῆς διδασκαλίας τῆς καθομιλουμένης, καὶ ὁ Σύλλογος τῆς Κωνσταντινουπόλεως προσκληθεὶς νὰ συσκεφθῇ περὶ συστάσεως διδασκαλείου καὶ δημοτικῆς ἐκπαιδεύσεως αὐτοτελοῦς.

Ἀλλὰ τώρα εὐθὺς δὲν πρόκειται περὶ τοῦ ζητήματος τῆς γλώσσης· εἶνε πρῶτον τὸ ζήτημα τῆς αὐτοτελείας τοῦ δημοτικοῦ σχολείου, ὡς διετυπώθη ἀνωτέρω.

Περὶ τούτου, νομίζω, πᾶς τις εὐκόλως θ' ἀποφανθῇ μικρόν τι σκεφθείς: ἂν ὅλοι ἐδύναντο νὰ περατώσωσι μέχρι τοῦ δεκάτου ὀγδόου ἔτους τῆς ἡλικίας τὰς σπουδάς των, καλῶς θὰ εἶχεν ἡ ἀλληλένδετος σύστασις τῶν τριῶν σχολείων, δημοτικοῦ, ἑλληνικοῦ καὶ γυμνασίου· ἀλλ' ἐπειδὴ (ἀπανταχοῦ καὶ πάντοτε) οὐδαμοῦ οὐδαμῶς συμβαίνει τοῦτο, ἀλλὰ συμβαίνει, ὅ,τι κατ' ἀνάγκην συμβαίνει, ὅ,τι ἐκ τῆς φύσεως αὐτῆς τῶν πραγμάτων πηγάζει, δέον νὰ διαιρεθῇ εἰς δύο κύκλους τελείους καὶ πλήρεις κύκλους ἡ παίδευσις, τὸν μὲν στενότερον καὶ μικρότερον, τὸν δὲ εὐρύτερον καὶ μεγαλείτερον.

Κατὰ ταῦτα ἐπιβάλλεται εὐθὺς τῷ νοοῦντι ἡ αὐτοτέλεια τοῦ δημοτικοῦ σχολείου· διότι, ἵνα ἔχῃ καὶ ἡ παίδευσις ζωὴν ἢ μᾶλλον ἵνα ζῇ καὶ ζωῆς ᾖ πάροχος, ὡς πᾶς ὀργανισμός, ἀναγκαίως πρέπει νὰ ἔχῃ ὀργανικήν τινα σύστασιν, αὐτοτέλειαν δηλονότι.

Τεθέντος νῦν τοῦ αὐτοτελοῦς τοῦ δημοτικοῦ σχολείου, γεννᾶται εὐθὺς ἡ περὶ τῆς

διαρκείας τῶν στοιχείων τῆς παιδεύσεως ἀπορία.

Φθάνουν πέντε ἔτη ἀπὸ τοῦ ἑβδόμου τῆς ἡλικίας; χρειάζονται ἓξ ἢ ἑπτά; ἐρωτῶμεν.

Εὐθὺς ἐκ τῶν ἐρωτήσεων τούτων, αἵτινες προτείνουσι καὶ περιλαμβάνουσι καὶ ἐτῶν διάρκειαν ἐν ἑαυταῖς, δύο εἰδῶν δημοτικὰ σχολεῖα συσταίνονται· διότι καὶ τὸ δωδεκαετὲς τῆς ἡλικίας ὁ δωδεκαετὴς ἤδη παῖς εἶνε χρήσιμος εἰς τὸν πένητα καὶ ἐν βιωτικαῖς ἀνάγκαις διατελοῦντα οἰκογενειάρχην καὶ ἀποσύρεται λοιπὸν οὗτος, ἵνα βοηθήσῃ τοὺς γονεῖς. Τοῦτο συμβαίνει καὶ εἰς τὰς πόλεις, ἀλλὰ μάλιστα εἰς τὰς μικρὰς καὶ πτωχὰς κοινότητας, κώμας καὶ κωμοπόλεις. Ὅθεν ἐντεῦθεν τὸ πρῶτον εἶδος τοῦ δημοτικοῦ σχολείου, τὸ μικρότερον δημοτικὸν, οὗ ὁ κύκλος ὀλίγον στενότερος, ἀλλὰ πάντοτε αὐτοτελής. Τὰ δὲ ἓξ καὶ ἑπτὰ ἔτη ἀποτελοῦσι τὸ ἀνώτερον δημοτικὸν σχολεῖον, ἐξ οὗ συνήθως θ' ἀπολύεται ὁ μαθητὴς κατὰ τὴν ἐφηβικὴν ἡλικίαν δεκατετραετής, ὁ μαθητὴς ἐννοεῖται ὁ μὴ δυνάμενος μηδὲ βουλόμενος νὰ διανύσῃ καὶ τὴν μέσην ἐγκύκλιον παίδευσιν, τὴν τοῦ γυμνασίου.

Ἔχομεν λοιπὸν δύο εἴδη δημοτικοῦ, τὸ κατώτερον καὶ ἀνώτερον, ἀνταποκρινόμενα εἰς τὰς ἀνάγκας τῆς κοινωνίας.

Κατὰ ταῦτα εἰς τὰς πλείστας κοινότητας, εἰς κωμοπόλεις καὶ κώμας πρέπει νὰ ὑπάρχῃ δημοτικὸν σχολεῖον εἴτε κατώτερον, εἴτε ἀνώτερον, καὶ ὄχι ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ἄνευ λόγου καὶ μάτην σήμερον γίνεται. Ἀκούομεν ὅτι εἰς τὴν Μενεμένην π. χ. ἢ τὸν Βουτζὰ ἢ τὸ Σεβδίκιοϊ κ.λ. ἔχουν ἀλληλοδιδακτικὸν σχολεῖον, καὶ ἔχουν καὶ μίαν ἢ δύο τάξεις ἑλληνικοῦ σχολείου. Εἴσθε, κύριοι, διδάσκαλοι, καὶ δύνασθε ὑμεῖς μᾶλλον ἢ ἄλλος τις νὰ ἐννοήσῃ τί δύναται νὰ συμβῇ ἐν τοιαύτῃ τῶν σχολείων διοργανώσει. Πιστεύσατέ μοι οὐδὲν ἄλλο εἶνε δυνατὸν νὰ γίνεται ἢ ἐλεεινός τις μηχανισμός.

Τί μανθάνει εἰς τὴν πρώτην ἑλληνικὴν τάξιν ἢ καὶ δευτέραν ἐκεῖ εἰς τὸ χωρίον ἢ καὶ ἐν τῇ πόλει; ἀρχίζει ἐξήγησιν ἑλληνικοῦ κειμένου καὶ τὸ τυπικὸν τῆς ἀρχαίας γραμματικῆς· καὶ ἐν μέσῳ ἀηδοῦς ἐκστηθίσεως καὶ μηχανισμοῦ παύει καὶ ἀποσύρεται, οὐδὲν αὐτοτελὲς μαθὼν οὐδὲ τὴν μητρικὴν γλῶσσαν, τὴν γλῶσσαν, ἣν σήμερον οἱ παιδευόμενοι γράφουσι καὶ ὁμιλοῦσι, καὶ ἥτις θὰ τῷ ἦτο τὸ σπουδαιότατον ὄργανον τῆς περαιτέρω ἐν τῷ μέλλοντι βίῳ ἀναλόγου ἀναπτύξεως καὶ μορφώσεώς του, οὐδὲ αὐτὴν στοιχειωδῶς κἂν γνωρίζει. Ἀλλ' οὐδὲ πρὸς τὴν ἐκκλησίαν οἰκειώθη οὐδὲ ἐγνωρίσθη· ὥστε ἀκούων τοὺς ὕμνους αὐτῆς καὶ τὰ ἄσματα νὰ ἀκούῃ τι οἰκεῖον καὶ ἐκ τοῦ σχολείου καὶ τῆς παιδικῆς ἡλικίας γνωστὸν καὶ κἄπως καταληπτὸν, ν' ἀποτελῇ ὧδέ πως μέλος τῆς ἐκκλησίας καὶ νὰ μὴ ἦνε ξύλον ἐντὸς ξύλου, τοῦ στασιδίου. Γλῶσσα δὲ καὶ θρησκεία ἢ μᾶλλον ἐκκλησία εἶνε τῆς ἐθνικῆς ἡμῶν ἀναγεννήσεως τοῦ λαοῦ οἱ πρῶτοι παράγοντες.

ΠΡΑΞΙΣ ΤΗΣ ΣΥΣΤΑΣΕΩΣ ΤΟΥ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΚΟΥ ΣΥΛΛΟΓΟΥ.

Σήμερον τὴν 27ην Ὀκτωβρίου οἱ ὑποφαινόμενοι Καθηγηταὶ καὶ Διδάσκαλοι συνελθόντες εἰς τὴν Εὐαγγελικὴν Σχολὴν κατὰ πρόσκλησιν τοῦ Γυμνασιάρχου αὐτῆς κ. Κ. Ξανθοπούλου, ἵνα συσκεφθῶμεν περὶ Δημοτικῆς παιδεύσεως ἀπεδεξάμεθα κατὰ πρῶτον ὡς ἀναγκαίαν τὴν σύστασιν Διδασκαλικοῦ Συλλόγου ἐν Σμύρνῃ. Πρὸς τοῦτο δὲ ἐξελέγησαν *Πρόεδρος* μὲν *ὁ κ. Κ. Ξανθόπουλος*, *Γενικὸς Γραμματεὺς* δὲ, *ὁ κ. Π. Καπλανίδης*, *Σύμβουλοι* δὲ, *οἱ κ. κ. Ν. Ἀρώνης*, *Ἰσηγόνης*, *Θ. Τιμαγένης*, *Κ. Εὐσταθόπουλος*, *Α. Καραγιάννης*, *Χ. Ἀναστασιάδης*, *Π. Γρηγοριάδης*, *Γ. Βοντζίδης*, *Κ. Ζανιάδης* καὶ *Μ. Γρηγοριάδης*, εἰς οὓς ἀνετέθη τὸ καθῆκον τοῦ προβουλεύεσθαι, συγκαλεῖν τὰ μέλη τοῦ Συλλόγου δὶς τοῦ μηνὸς εἰς τακτικὰς συνεδριάσεις καὶ ὑποβάλλειν αὐτοῖς εἰς συζήτησιν τὰ ἑκάστοτε ζητήματα. Διὸ συνετάχθη τὸ παρὸν καὶ ὑπεγράφη ὑπὸ πάντων τῶν μελῶν τοῦ Συλλόγου.

27 Ὀκτωβρίου 1874 ἐν Σμύρνῃ.

Κ. Ξανθόπουλος.— Π. Καπλανίδης — Α. Ἰσηγόνης.— Ν. Ἀρώνης.— Χ. Ἀναστασιάδης.— Θ. Τιμαγένης.— Π. Δανιηλίδης.— Κ. Εὐσταθόπουλος.— Γ. Βοντζίδης.— Π. Γρηγοριάδης.—Α. Καραγιάννης.—Γ. Δ. Καλάης.— Ξενοφῶν Χουρμούζης.— Σ. Ι. Κεσσίσογλους.— Ι. Χ. Δαπόντης.— Ι. Μάλλιος.—Δημ. Χ. Νικολάου.— Α. Κουρνιάκτης.— Κ. Ζανιάδης. — Ἀλέξ. Νικολαΐδης. — Ι. Σαγιάννης — Κ. Ἰωαννίδης.—Ἀθ. Νικολαΐδης.—Γ. Παναγίδης..—Σ. Οἰκονομόπουλος. —Μ. Γρηγοριάδης.— Ι. Παππαδάκης.— Γ. Δ. Μάτσας.— Στυλ. Ἀναστασιάδης.— Εὐάγγελος Χαραλαμπίδης.— Νικόλαος Μάνεσης.—Δ. Γρέκας.— Ἐμμ. Γιαννακόπουλος. —Φίλιππος Λιδαδεύς.—Εὐστράτ. Ζαφειριάδης.

ΠΡΩΤΗ ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΙΣ ΑΥΤΟΥ.

Τὴν 9ην Νοεμβρίου 1874 συνελθόντων 21 μελῶν τοῦ Διδασκαλικοῦ Συλλόγου ἐν τῇ ἐπὶ τούτῳ παραχωρηθείσῃ αἰθούσῃ τοῦ φιλεκπαιδευτικοῦ Συλλόγου «Ὅμηρος» ὁ πρόεδρος κ. Ξανθόπουλος ἀνέγνω ἀναπτύξας τὸ ὑπὸ τοῦ Συμβουλίου τοῦ Διδασκαλικοῦ Συλλόγου συνταχθὲν σχέδιον τοῦ κανονισμοῦ αὐτοῦ. Τῆς δεούσης δὲ συζητήσεως ἐπ' αὐτοῦ γενομένης ἔδοξε τῷ Συλλόγῳ, ἵνα ὁ κανονισμὸς αὐτοῦ ὧδέ πως ἔχῃ·

ΚΑΝΟΝΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΣΥΛΛΟΓΟΥ.

Ἄρθρον α'. Ὑπὸ τὸ ὄνομα Σύλλογος τῶν ἐν Σμύρνῃ Ἑλλήνων Διδασκάλων συνίσταται ἐν Σμύρνῃ Σύλλογος τῶν Ἑλλήνων Διδασκάλων, οὗτινος κύριον μέλημα καὶ σκοπὸς ἄμεσός ἐστιν ἡ διὰ προσφόρων μέσων δυνατὴ βελτίωσις τῆς παρ' ἡμῖν παιδεύσεως *καὶ ἰδίως τῆς δημοτικῆς*, καὶ ἑπομένως ἡ διὰ κοινωνίας τῶν ἰδεῶν τῶν μελῶν τοῦ Συλλόγου προσήκουσα ἀνύψωσις τοῦ διδασκαλικοῦ ἐπαγγέλματος.

Ἄρθρον β'. Πᾶσα συνεδρίασις τοῦ Συλλόγου τούτου προεδρεύεται ὑπὸ τοῦ Γυμνασιάρχου τῆς Εὐαγγελικῆς Σχολῆς κ. Κ. Ξανθοπούλου, τούτου δ' ἀπόντος, ὑπὸ τοῦ Γενικοῦ Γραμματέως τοῦ Συλλόγου.

Ἄρθρον γ'. Σκοπὸς καὶ καθῆκον τοῦ δωδεκαμελοῦς Συμβουλίου τοῦ Συλλόγου εἶναι τὸ προβουλεύεσθαι, συγκαλεῖν τὰ μέλη τοῦ Συλλόγου καὶ διατάττειν τὰς διὰ τὴν προσεχῆ συνεδρίασιν αὐτοῦ ἐργασίας.

Ἄρθρον δ'. Πᾶσα πρότασις ὑπὸ συζήτησιν τιθεμένη γίνεται ἐγγράφως, ἀναπτύσσεται ὑπὸ τοῦ προτείνοντος καὶ συζητεῖται προφορικῶς.

Ἄρθρον ε'. Φυλάττεται σειρὰ καὶ τάξις ἐν ταῖς ἀγορεύσεσιν.

Ἄρθρον ς.' Πᾶν ζήτημα ἐπιψηφίζεται ἐν τῇ δευτέρᾳ ἢ τρίτῃ συνεδριάσει τοῦ Συλλόγου.

Ἄρθρον ζ'. Τὰ δύο τρίτα τῶν μελῶν τῶν παρευρισκομένων ἐν ἑκάστῃ συνεδριάσει ἐπιψηφίζουσι πᾶν ζήτημα τοῦ Συλλόγου· ἐὰν δὲ ἔν τινι συνεδριάσει τοῦ Συλλόγου τύχωσιν ὀλιγώτερα τῶν 15 μελῶν, ἡ συνεδρίασις ἀναβάλλεται, ἐν δὲ τῇ ἀκολούθῳ συνεδριάσει πᾶν ζήτημα ἐπιψηφίζεται ἐν σχετικῇ πλειονοψηφίᾳ.

Ἄρθρον η'. Πᾶς Ἕλλην ἐπαγγελλόμενος τὸν διδάσκαλον ἐν Σμύρνῃ εἴτε ἐν δημοσίῳ Σχολείῳ, εἴτε ἐν ἰδιωτικῷ ἐκπαιδευτηρίῳ, ἠθικῶς ὑποχρεοῦται νὰ συμμετέχῃ τοῦ Διδασκαλικοῦ Συλλόγου.

Ἄρθρον θ'. Οὐδεὶς τῶν ξένων τῶν ἐν Σμύρνῃ τὸν διδάσκαλον ἐπαγγελλομένων ἀποκλείεται τοῦ Συλλόγου, ἂν θελήσῃ νὰ συμμετάσχῃ αὐτοῦ.

Οὕτω πως ὁρισθέντος τοῦ κανονισμοῦ τοῦ Διδασκαλικοῦ Συλλόγου ἡ συνεδρίασις διελύθη.

ΔΕΥΤΕΡΑ ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΙΣ.

23 Νοεμβρίου 1874.

—

Μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν τῶν πρακτικῶν τῆς προτέρας συνεδριάσεως τοῦ Συλλόγου καὶ ἐπικύρωσιν αὐτῶν, ὁ Πρόεδρος ἀναστὰς ἀνέγνω τὴν ἑξῆς πρότασιν ἐνώπιον 17 μελῶν.

Πρόεδρος. Ἐπειδὴ ἀνάγκη νὰ ἦναι τὸ δημοτικὸν σχολεῖον εἴτε ἀνώτερον εἴτε κατώτερον αὐτοτελὲς καὶ αὔταρκες, δέον μετὰ τὴν ἐλευθέραν ἀνάγνωσιν καὶ γραφὴν ἐπὶ πλακὸς καὶ τὴν ἄλλην προαπαιτουμένην ἀνάπτυξιν καὶ μόρφωσιν ν' ἀκολουθῇ ἡ διδασκαλία τῆς καθαρευούσης καθομιλουμένης γλώσσης γραμματικῶς, ὥστε ὁ ἀπολυόμενος μαθητὴς ἀπὸ τοῦ δημοτικοῦ σχολείου νὰ ἦναι ἱκανὸς νὰ συνθέτῃ μικράν τινα σύνθεσιν ὀρθῶς εἴτε ἐπιστολὴν εἴτε ἄλλο τι. Ἡ δὲ διδασκαλία αὕτη νὰ γίνηται κατὰ τὴν Γραμματικὴν τοῦ Γεράκη, τὴν μόνην τὰ νῦν ὀρθῶς καὶ ἐπὶ τούτῳ τῷ σκοπῷ συντεταγμένην. Νομίζω δὲ ὅτι ἡ γραμματικὴ αὕτη τρὶς τῆς ἑβδομάδος ἐπὶ τρία ἔτη ἢ ἐπὶ τέσσαρα τὸ πολὺ διδασκομένη προφορικῶς καὶ γραπτῶς μὲ τὰ γυμνάσματα αὐτῆς δυνατὸν ἐπιτυχῶς νὰ περατωθῇ. Προτείνω λοιπὸν τὴν ἐπὶ τρία ἔτη διδασκαλίαν τῆς καθομιλουμένης καθαρευούσης γλώσσης κατὰ τὴν Γραμματικὴν τοῦ Γεράκη ἐν τῷ δημοτικῷ σχολείῳ.

Ι. Παπαδάκης. Ἐπὶ τῆς προτάσεως τοῦ Προέδρου συνέστησε τοὺς πεπειραμένους διδασκάλους τῶν δημοτικῶν σχολείων νὰ ὁρίσωσι μέχρι τίνος μέρους τῶν δέκα εἰδῶν τοῦ λόγου δύνανται ἐπιτυχῶς νὰ διδάξωσιν. Ὅσον ἀφορᾷ δὲ τὰς τάξεις τοῦ μέχρι τοῦδε Ἑλληνικοῦ σχολείου, αὐτὴ ἡ διδασκαλία καὶ τὰ κατὰ τὴν λῆξιν τοῦ σχολικοῦ ἔτους ἀποτελέσματα θὰ ὁδηγήσωσιν ἡμᾶς.

Κ. Εὐσταθόπουλος. Πάντες οἱ διδάσκοντες ἔν τε δημοτικοῖς Σχολείοις καὶ ἐν Γυμνασίοις εἶναι εἰδήμονές πως τοῦ πράγματος· ἄρα πάντες μετὰ κοινὴν σύσκεψιν καὶ ὀρθὴν διασάφησιν τοῦ ἀντικειμένου πρέπει νὰ προσδιορίσωσι τὸν χρόνον τῆς διδασκαλίας τῆς γραμματικῆς τῆς ἁπλῆς γλώσσης. Ἀλλ' ἐπὶ τίνος χρηστομαθείας πρέπει νὰ στηρίζηται ἡ νέα ἑλληνικὴ γλῶσσα; ἐπὶ ἀρχαίου λόγου ἢ ἐπὶ τοῦ ἁπλοῦ ἰδιώματος; καὶ ἐπὶ τίνος γραμματικῆς; ἐπὶ ἀρχαίας, ὡς μέχρι τοῦδε, ἢ ἐπὶ νέας; διότι χρηστομάθεια καὶ γραμματικὴ εἶναι ἀχώριστα.

(Ἀκολουθεῖ.)